

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2020 - 2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Aneta Šmejkalová

Šikana jako porucha chování u žáků 2. stupně vybrané školy

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce:

Doc. PhDr. Dobromila Trpišovská, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2020 - 2023

BACHELOR THESIS

Aneta Šmejkalová

**Bullying as a behavioural disorder in grade 2 pupils
at a selected school**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor:
Doc. PhDr. Dobromila Trpišovská, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 12. 2. 2023

Aneta Šmejkalová

Anotace

Tato bakalářská práce se v teoretické části zabývá pojmem šikana. Nejprve jsou vydefinovány základní termíny, které se zkoumaného tématu týkají (agresivita, šikana, teasing), dále je přiblížen vývoj dítěte školního věku, vč. faktorů, které jeho vývoj příznivě či nepříznivě ovlivňují. Šikana je analyzována podle jednotlivých fází, projevů a příčin, s cílem jasně vymezit její druhy. Účastníci šikany jsou zde identifikováni podle rolí, které zastávají, tedy agresoři, oběti a přihlízející. Teoretickou část ukončuje specifikace negativních dopadů šikany na oběť a rozbor způsobů řešení vč. možné nápravy a prevence. Praktická část se zabývá šikanou ve vybrané základní škole, konkrétně v zařízení Základní škola a Mateřská škola Jince (IČ 61903116). Formou dotazníkového šetření, doplněného o analýzu dokumentů školy, se snažíme zjistit rozšíření šikany v daném školském zařízení, identifikovat její druhy a projevy, ale také ztotožnit účastníky vč. nalezení způsobů řešení a konkrétních ochranných opatření, kterými se dá tomuto negativnímu jevu zabránit. Sumárně poté vyhodnotit problematiku šikany vybrané základní školy.

Klíčová slova

Agresoři, kyberšikana, kvantitativní šetření, oběti, ostrakizace, prevence, přihlízející, šikana, základní škola.

Annotation

The Bachelor thesis deals in the theoretical part with the concept of bullying. First, the basic terms relating to the subject under consideration (aggression, bullying, teasing) are defined, then the development of a school-age child is approached, incl. factors that affect its development favourably or adversely. Bullying is analysed on a phase-by-phase basis, manifestations and causes, with the aim of clearly defining its species. Participants in bullying are identified here by the roles they play, namely aggressors, victims and bystanders. The theoretical part ends the specifications of the negative impacts of bullying on the victim and the analysis of ways of dealing, including possible remediation and prevention. The practical part deals with bullying in a selected primary school, namely in the facility Primary School and Kindergarten Jince (ID 61903116). In the form of a questionnaire survey, supplemented by an analysis of school documents, we aim to identify the prevalence of bullying in a given school establishment, identify its types and manifestations, but also identify participants, including finding ways to address and specific protective measures to prevent this negative phenomenon. In sum, then evaluate the issue of bullying of the selected primary school.

Keywords

Aggressors, bullying, bystanders, cyberbullying, elementary school, ostracism, prevention, quantitative research, victims.

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 DEFINICE A VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA.....	9
1.1 Agresivita.....	9
1.2 Šikana.....	10
1.3 Teasing.....	10
2 VÝVOJ DÍTĚTE DO PATNÁCTI LET.....	12
3 PROJEVY A VÝVOJOVÁ STÁDIA ŠIKANY.....	15
4 PŘÍČINY VZNIKU ŠIKANY NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH.....	18
5 DRUHY ŠIKANY.....	21
6 CHARAKTERISTIKA AKTÉRŮ ŠIKANY.....	26
6.1 Osobnost agresora.....	26
6.1.1 Žák v roli agresora.....	26
6.2 Osobnost oběti.....	28
6.2.1 Žák v roli oběti.....	28
6.2.2 Učitel v roli oběti.....	29
7 NÁSLEDKY U ŠIKANOVANÉ OBĚTI.....	30
8 ŘEŠENÍ ŠIKANY NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE.....	32
8.1 Vyšetřování šikany.....	32
8.1.1 Nesprávné pedagogické přístupy při řešení šikany.....	33
8.2 Pedagogické zvládnutí šikany.....	33
8.2.1 Důsledky pro agresora.....	34
9 PREVENCE ŠIKANY.....	36
PRAKTICKÁ ČÁST.....	39
10 PŘÍPRAVA VÝZKUMU.....	39
11 SBĚR A ANALÝZA DAT.....	42
11.1 Dotazníkové šetření.....	42
11.2 Analýza dokumentů vybrané školy.....	77
11.2.1 Krizový plán.....	77
11.2.2 Minimální preventivní program.....	80
12 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU.....	83
ZÁVĚR.....	89
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	90
Seznam použitých českých zdrojů.....	90

Seznam použitých zahraničních zdrojů.....	91
Seznam použitých internetových zdrojů.....	92
SEZNAM ZKRATEK.....	92
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK.....	92
Seznam obrázků.....	92
Seznam grafů	92
Seznam tabulek.....	93
SEZNAM PŘÍLOH.....	94

ÚVOD

Současná doba je velice specifická, svým způsobem hodně benevolentní k jakýmkoli projevům chování, které neodpovídá běžně očekávaným standardům, ale také psychicky náročnější v určitých situacích. Mnohdy je třeba poskytnout zpětnou vazbu obratem, jedná se o tzv. dobu uchvátanou, která na jedince i skupiny jedinců vyvíjí větší tlak, než tomu bylo dříve. Došlo k významnému posunu ve vzorcích chování, rozvolnění ve způsobu komunikace, ale také nastavení větší tolerance vůči někomu či něčemu, co se negativním způsobem odlišuje. Nastal zásadní posun především ve formě chápání pojmu šikana. Dalo by se říci, že se jedná o fenomén dnešní doby, podpořený nejen slovním a fyzickým nátlakem, ale také rozvojem sociálních sítí společně s nedostatkem volného času ze strany rodičů, kteří mnohdy problémy svých dětí přehlížejí, nebo vůbec neřeší (k nežádoucímu chování svých dětí se staví tolerantně).

Jedním z nejrizikovějších prostředí se jeví půda školního zařízení, děti ve společenství spolužáků, ale také ostatních mladších či starších jedinců, tráví zásadní časový úsek z celého dne, nechávají se tímto prostředím a komunitou (v ní působící) významně ovlivňovat. Dalo by se říci, že je šikana významnou hrozbou dnešní společnosti a zaslouží si tedy naši pozornost a zkoumání.

Cílem této práce je analýza problematiky šikany ve vybrané škole, kterou je Základní škola a Mateřská škola v Jincích, konkrétně soubor žáků 2. stupně tohoto zařízení. K naplnění hlavního cíle nám dopomohla sada dílčích cílů, které směřovaly ke zjištění forem šikany a četnosti jejich výskytu, dále k rozboru zkušeností a informovanosti žáků, jejich postoji k dané situaci, ale také genderové analýze osoby agresora vč. přiblížení preventivních opatření školy.

Význam a hlavní přínos práce spočívá v přiblížení školního prostředí základní školy vesnického typu a konkrétní zkušenosti se šikanou v tomto druhu zařízení vč. navržení možného preventivního opatření.

TEORETICKÁ ČÁST

1 DEFINICE A VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA

Tato práce se zabývá šikanou na druhém stupni základní školy. Aby bylo možné seznámit se s tématem, je zapotřebí porozumět základním pojmům, se kterými je téma spojeno (agresivita, šikana, teasing).

1.1 Agresivita

Slovo agresivita vychází z latinského *aggredi* či *aggressivus* a v překladu znamená zaútočit či útočný. Agresivita je vnitřním předpokladem pro útočné a násilné jednání a agrese je jejím reálným projevem.¹ Tento předpoklad má každý člověk, bez menší agresivity by se nedokázal ve společnosti prosadit. Její využití lze pozorovat například na místech, kde se shlukuje více lidí najednou a jedinec je nucen se tímto davem na určené místo protlačit. „*Agresivita nemusí nutně v konkrétních životních situacích vyústit v agresi. Teprve až nastanou větší nebo menší „dráždivé“ podněty, dojde na agresivní akt.*“² Z hlediska společenské nebezpečnosti se rozlišují různé druhy agresivity.

Zlostná (afektivní) agresivita je impulzivní reakcí (afektem) na určitý podnět, který daného jedince rozhodí (je pro něj nepřijatelný). V jedinci vyvolává silnou emoci, která přebírá nad jeho chováním a jednáním kontrolu. V tomto případě jde o impulzivní jev, který je pro společnost minimálně nebezpečný. Pokud se ale jedná o odplatu (mstu za předchozí konání), jde o společensky nepřipustné a nebezpečné jednání. Zlostná agresivita zahrnuje například nenávisť, zášť i cílené navození bolesti, která přináší agresorovi osobní uspokojení.³

Dalším druhem je tzv. instrumentální agresivita, která je charakteristická touhou dosáhnout určitého cíle. K jeho realizaci obětuje agresor jedince, kteří mu stojí v cestě. Vyskytuje se ve skupinách, jejichž jedinci se sdružují za účelem dosažení určitého společného cíle, např. v kolektivních sportech, v zájmových klubech či kulturních souborech.

¹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 10. ISBN 978-80-247-5309-6.

² JANDOUREK, J. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel. 1. vyd.* Praha: Grada, 2012, s. 17. ISBN 978-80-247-3679-2.

³ FISHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2.*, rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2014, s. 49. ISBN 978-80-247-5046-0.

Třetím typem je zástupná agresivita, která je projevem frustrace agresora. Jedinec bez účelu a výběru napadá oběť, která mu je nejbližší a skrze ni si vybíjí negativní emoce. Oběť slouží jako náhražka za neuskutečněnou touhu či nenaplněné sny.⁴

1.2 Šikana

Termín má původ ve francouzském slově *chicane*, které označuje nežádoucí činnosti jako např. „... *zlomyslné obtěžování, trápení, týrání, pronásledování, důsledné lpění na předpisech a další formy ubližování s cílem zajistit si převahu nad jedincem či skupinou.*“⁵ Tento pojem nemá jednotnou definici. Autoři se shodují na následujících kritériích. Jde o agresivní jednání, záměrně vedené vůči druhému (druhým lidem), je charakteristické nerovností sil mezi zúčastněnými, při kterém je napadání druhé osoby zpravidla opakováno. Může jít o fyzický, psychický či verbální útok, nebo také vandalismus.⁶ Šikana je maligním typem agrese, tzn. je to druh agrese, která je typická pouze pro člověka. Nejde o přirozené pudy, které plynou např. z bránění vlastního teritoria a zachováním života. Jde o plánovaný, vědomý, bezúčelný a zákeřný čin s cílem co nejvíce ublížit druhému člověku. Agrese není tedy pouhým nástrojem, ale také cílem jednání agresora.⁷

1.3 Teasing

Často je tzv. teasing zaměňován za šikanu, protože ji zdánlivě připomíná, ale jde o pouhé škádlení mezi vrstevníky. Tento jev je na školách druhého stupně běžný a standardní, je brán jako zábava, ale také jako důležitá forma sociální komunikace, která umožňuje, nejčastěji mezi chlapci a dívkami, vzájemné poznávání.⁸ Chlapci škádlí dívky, které se jim líbí a dívky poté chodí za vyučujícím žalovat, i když se jim toto chování od mužského pohlaví líbí a je jim příjemné. Také chlapci se mezi sebou provokují, hecují se při různých vrstevnických hrách. Při škádlení jsou dány určité hranice, které se nepřekračují. Jedinci se vzájemně respektují a chrání své individuální zájmy.

⁴ HELUS, Z. *Úvod do psychologie. 2., přepracované a doplněné vydání.* Praha: Grada, 2018, s. 236. ISBN 978-80-247-0095-8.

⁵ BĚLÍK, V., S. HOFERKOVÁ A B. KRAUS et al. *Slovník sociální patologie.* 1.vyd. Praha: Grada, 2017, s. 88. ISBN 978-80-271-0599-1.

⁶ JANOŠOVÁ, P., L. KOLLEROVÁ a K. ZÁBRODSKÁ et al. *Psychologie školní šikany.* 1. vyd. Praha: Grada, 2016, s. 27. ISBN 978-80-247-2992-3.

⁷ VÁGNEROVÁ, M. in I. KOPECKÁ. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost.* 1. vyd. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-3877-2.

⁸ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu.* 1.vyd. Praha: Grada, 2010, s. 23. ISBN 978-80-247-2991-6.

Mezi jedinci při této činnosti platí rovnoprávnost, možnost oboustranného ukončení projevu škádlení, dochází k zachování vzájemné důstojnosti a ponížení není pocíťováno ani u jedné strany. Škádlení u iniciátorů je pocíťováno pozitivně, vyvolává příjemné pocity a radost ze hry. Důsledkem této činnosti jsou podpora sebepojetí, pozitivní nálada, utužení vztahů a relaxace.⁹ Pedagogové by měli být opatrní s vyhodnocením konkrétního chování (šikana vs. teasing) předtím, než vyvodí důsledky, ale zároveň by nemělo docházet k přehlížení prvotních varovných signálů šikany.¹⁰ „*Rozhodnout, zda se jedná o šikanu a nejde jen o škádlení nebo o jiný typ agrese, je pro první orientaci velmi důležité.*“¹¹

⁹ ŠAFRÁNKOVÁ, D. *Pedagogika. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání, Praha: Grada, 2019, s. 294. ISBN 978-80-247-5511-3.

¹⁰ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 128. ISBN 978-80-247-5309-6.

¹¹ KOLÁŘ, M. *Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úrovně: studijní text pro frekventanty základního výcvikového kurzu.* Praha: MŠMT, Národní institut pro další vzdělávání, 2016, s. 20. ISBN 978-80-86956-93-0.

2 VÝVOJ DÍTĚTE DO PATNÁCTI LET

Dospívání je pro pubescenta obdobím mnoha změn po stránce fyzické, kognitivní, citové i sociální. Toto bouřlivé období začíná při prvních zjevných známkách pohlavního zrání, jeho konec je vymezen ukončením růstu a dovršením plné pohlavní zralosti.¹² Období pubescence trvá přibližně od 11 do 15 let a dělí se na dvě základní fáze, fázi prepuberty a vlastní puberty. První etapa se projevuje u dívek od 11 do 13 let, u chlapců se fyzické změny vyskytují přibližně o 1 až 2 roky později. Samotná puberta začíná po ukončení prepuberty a trvá do 15 let.¹³

Zjevnou proměnou v období dospívání projdou především změny fyzické. Dívčím se zaoblují tvary, chlapcům roste svalová hmota, roste hrtan, prodlužují se hlasivky apod. Tělesné změny s sebou přináší nový pohled dospívajících na sebe sama, ale také na to, jak je vnímá okolí.¹⁴ Kromě somatických změn se mění také motorika, která je dokonalejší oproti předchozímu období. „*Dospívající rychle získávají dovednosti, které vyžadují značnou sílu, hbitost, jemnou pohybovou koordinaci a smysl pro rovnováhu. Odtud plyne i jejich zájem o sport.*“¹⁵

Z hlediska kognitivního vývoje dochází ke změnám v myšlení a paměti, ale také pozornosti. Pubescenti užívají abstraktní myšlení. Plně rozvinuta je i paměť, která umožňuje vštípení, uchování a vybavení. Dospívající přecházejí od mechanické paměti k logické. Dále je také plně rozvinuta pozornost. Koncentrace pozornosti vlivem hormonů a emocionální nestability často kolísá. Vnímání přechází z bezděčného na záměrné. Myšlení, stejně jako vnímání, dosahuje velkých změn. Dospívající jsou schopni přemýšlet o dané problematice bez názorného podkladu a myslí abstraktně.¹⁶ Umí pracovat s obecnějšími pojmy a při řešení problémů dokáží hledat více alternativnějších možností a pracovat s domněnkami. Pubescent je schopen introspekce, tedy umí hodnotit sám sebe.

¹² KOPECKÁ, I. *Psychologie 1. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 142. ISBN 978-80-247-3875-8.

¹³ LANGMEIER, J. a D. KREJČÍKOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006, s. 143. ISBN 978-80-1284-9.

¹⁴ VÁGNEROVÁ, M. a L. LISÁ. *Vývojová psychologie dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2021, s. 373. ISBN 978-80-246-4961-0.

¹⁵ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, s. 23. ISBN 80-7251-033-9.

¹⁶ KOPECKÁ, I. *Psychologie 1. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 144 až 145. ISBN 978-80-247-3875-8.

Toto sebezpozorování přináší kritické hodnocení nejen sebe, svých myšlenek, ale také pohledu na svůj život. Dále také pokračuje vývoj řeči, zdokonaluje se slovní zásoba, větná skladba. Inteligence v tomto období ještě stále není na svém vrcholu, ale dále se rozvíjí. Pubescentovo myšlení je kreativní a velmi pružné. Rozvoj percepčních i motorických schopností vede dospívajícího k poznávání nových zálib, především u něj roste zájem o sportovní aktivity, četbu (zejména romantické či fantasy knihy), hudbu, hru na nástroje, výtvarnou tvorbu apod.¹⁷ Výrazné jsou také změny emočního prožívání, které je charakteristické častými výkyvy. Dospívající jsou emočně nestabilní, často reagují podrážděně a přecitlivěle na běžné podněty. Touto citovou nestabilitou na sebe dospívající strhávají negativní pozornost a mohou ovlivňovat jejich sebehodnocení. Emoční reakce dospívajících na podněty jsou méně přiměřené a velmi intenzivní, často jsou krátkodobé a proměnlivé. Z toho vyplývá, že okolí mnohdy neví, jak pubescent bude na podnět reagovat. Tyto náhlé změny nejsou dospívající schopni vysvětlit, často ani oni sami nevědí, proč takovým způsobem na daný podnět reagují. Mimo nedostatku sebeovládání je u nich obvyklá také nízká frustrační tolerance.¹⁸

Nápadným rysem dospívání je potřeba osamostatnění se od rodičů. Rodina představovala pro dítě jistotu, bezpečí a útočiště, ale v dospívání dochází k uvolnění této závislosti. „Rodiče jsou odsunutí na druhou kolej a směrodatné je to, co se odehrává ve vrstevnických vztazích.“¹⁹ Proces osamostatnění se není vždy pro rodiče snadný. Rodiče mohou volit dva způsoby přístupu k emancipaci dítěte. V prvním případě se snaží udržet svou ratolest závislou na domácím prostředí, nebo naopak nutí dítě o předčasné osamostatnění.²⁰ Pubescent tráví více času s vrstevníky, experimentuje s partnerskými vztahy a hledá sám sebe (svou identitu). Vytváří si vlastní názor na svět, životní styl, hodnoty a zájmy. Důležitým mezníkem období dospívání je nástup na druhý stupeň základní školy, poté nástup na střední školu se zaměřením na budoucí povolání.²¹

¹⁷ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, s. 23. ISBN 80-7251-033-9.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 323-341. ISBN 80-246-0956-8.

¹⁹ SCHEEROVÁ, L. in *Sborník studií – děti a jejich problémy III – vrstevnické vztahy*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2010, s. 95. ISBN 978-80-254-6840-1.

²⁰ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, s. 23-24. ISBN 80-7251-033-9.

²¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 323. ISBN 80-246-0956-8.

„Dospívání je období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout proměnu sebe sama i vztahů s jinými lidmi a dosáhnout přijatelného sociálního postavení.“²² Nikl ve své publikaci uvádí, že se u dospívajících mohou vyskytovat a často také vyskytují následující specifické problémy.²³

Prvním případem je **rozpor mezi fyzickou a společenskou zralostí**. Tento konflikt je patrný zejména v poruchách chování. Pubescent má povinnost chodit do školy, ale cítí se být dospělý a zralý pro pracovní aktivitu a chce se ekonomicky osamostatnit. **Rozpor mezi statutem a rolí** je dalším problémem, se kterým se dospívající potýkají. Zejména od studentů, kteří jsou fyzicky zralí, se očekává, že se budou chovat jako dospělí, ale zároveň se od nich v některých případech očekává poslušnost. Dalším specifikem je **rozpor mezi hodnotami a názory mladší a starší generace**. Technologický, společenský i vědecký posun přináší často rozdílné postoje mezi mladší a starší generací. Starší generace se upíná na dřívější hodnoty a nová generace je odmítá přijmout. Mění se také tradiční princip výchovy. V současné době se upouští od autoritativního způsobu výchovy. Posledním případem je **rozpor mezi hodnotami rodinnými a vnější společností**.²⁴ „Dospívající již není tak jednoznačně vázán na normy a hodnoty svých rodičů a stále častěji je kriticky posuzuje. Přesto je na svých rodičích v mnohém závislý. V diskuzích se svými vrstevníky stále častěji srovnává, vzdoruje a revoltuje.“²⁵

Průběh dospívání je závislý na mnoha již zmíněných faktorech. Dospívajícího ovlivňují nejen jeho vnitřní předpoklady, ale také vnější podmínky. Pubescent musí čelit očekávání společnosti, musí se umět adaptovat a přijmout novou sociální roli, ale také navazovat nové společenské (zejména vrstevnické) vztahy.²⁶

²² VÁGNEROVÁ, M. a L. LISÁ. *Vývojová psychologie dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2021, s. 373. ISBN 978-80-246-4961-0.

²³ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, s. 25. ISBN 80-7251-033-9.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ VÁGNEROVÁ, M. a L. LISÁ. *Vývojová psychologie dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2021, s. 373. ISBN 978-80-246-4961-0.

3 PROJEVY A VÝVOJOVÁ STÁDIA ŠIKANY

Šikana může být krátkodobým sporem vyvrcholeným jedním aktem, ale ve většině případů jde o dlouhodobě se vyvíjející a stupňující proces. Z tohoto důvodu by měl vyučující nejen přednášet vyučovanou látku, ale především se zaměřit na komunikaci se žáky, pozorovat jejich projevy v průběhu vyučování i mimo něj. Pokud učitel věnuje dostatečnou pozornost chování žáků, může šikanu zastavit již v počátečním stádiu.²⁷ Rodiče i pedagogové mají často utkvělou mylnou představu o tom, že šikana vzniká za výjimečných podmínek, ať už je to absence kázně či přítomnost patologického sadisty ve třídním kolektivu.²⁸

Prvním vývojovým stádiem šikany je fáze vzniku tzv. ostrakismu. Název vychází z řečtiny a v překladu znamená střepinové hlasování (soud). V minulosti tento soud probíhal následující způsobem. Sešli se všichni obyvatelé antického Řecka a každý hlasoval o tom, zda daného, a pro systém nepohodlného, občana vyloučit či nikoli. Dnes je tento pojem používán v souvislosti s vyloučením jedince z kolektivu.²⁹ Při zrodu ostrakismu se kolektiv žáků dělí na jádro podporující agresora a neutrální část. Třídní kolektiv se společně s agresorem staví k určitému žákovi odmítavě, nevěnuje mu pozornost nebo ho naopak pomlouvá, posmívá se mu, používá proti němu různé intriky. Pro přihlížející a agresora je jednání a chování související s obětí hrou a experimentem. Své jednání má agresor stále pod kontrolou. Vyučující může zpozorovat, kromě již uvedených varovných signálů, také změny chování u oběti, tj. uzavřenost, ztrátu schopnosti koncentrovat se na jakoukoli činnost, nekomunikativnost, nebo zhoršený prospěch. První fáze se nemusí jevit jako šikana v pravém slova smyslu, protože projevy agresorů jsou mírné a zaměřují se na psychiku oběti.³⁰ „*Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. V tuto chvíli ještě může šikanu řešit učitel, ke kterému mají žáci důvěru.*“³¹

²⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání, Praha: Grada, 2015, s. 137. ISBN 978-80-247-5309-6.

²⁸ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc.* Praha: Portál, 1997, s. 31. ISBN 80-7178-123-1.

²⁹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání, Praha: Grada, 2015, s. 137. ISBN 978-80-247-5309-6.

³⁰ ČAPEK, R. *Pedagogika: odměny a tresty ve školní praxi. 2.*, přepracované vydání. Praha: Grada, 2014, s. 81. ISBN 978-80-246-4639-5.

³¹ KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost. 1. vyd.* Praha: Grada, 2015, s. 58. ISBN 978-80-247-3877-2.

Druhý stupeň přináší přitvrzování manipulace a počátek fyzické agrese. S obětí je zacházeno jako s „ventilem, obětním beránkem či hromosvodem“ pro ostatní žáky. Agresor si společně se sympatizující částí třídního kolektivu na jedinci vybíjí zlost, napětí, ať už je to z důvodu nastávající zátěžové situace v podobě písemného nebo ústního zkoušení, z konfliktu s vyučujícím, z odporu ke školní docházce či z nudy, k oživení atmosféry ve třídě, nebo na školním výletu.³² Mimo psychické agrese se zde objevuje agrese fyzická, která se projevuje pohlavky, strkáním, boucháním do oběti apod. Šikanovaný jedinec začíná mít strach a hledá únik od nastalé situace ve formě záškoláctví, předstírání nemoci apod., aby nemusel docházet do školy. U agresorů se mohou při týrání slabšího jedince prolomit zábrany, které zapříčiní pravidelné opakování fyzických projevů.³³ „*Toto stádium se ještě může samovolně zastavit. Jeden či více členů, kteří sympatizují s obětí, se může vzepřít.*“³⁴

Ve třetím stádiu, při kterém nastává vytvoření úderného jádra, dochází ke vzniku skupiny agresorů, kteří mění taktiku a z nahodilého napadání přechází do systematického a promyšleného útoku. Zpočátku fyzicky i psychicky napadají vybranou oběť, která je osvědčeným objektem a nachází se na spodním žebříčku v hierarchii žáků.³⁵ Agresoři vymýšlejí nejrůznější psychologické hry a strategie, kterými manipulují s obětí.

Všechny tyto projevy se na oběť nabalují a vytváří tzv. efekt sněhové koule. Nejčastější psychologickou hrou je hra na falešné přátelství. Agresoři oběť klamou, sbližují se s ní, a poté ji nelítostně napadnou. Dále se objevuje hra na hodného a zlého, při které jeden agresor napadne oběť a vyhrožuje jí, a po chvíli přijde druhý ze skupiny agresorů a ujistí ji, že je s ním v bezpečí. Pokud se v této fázi nezformuje silná pozitivní skupina, která bude proti agresorům bojovat o vliv a popularitu spolužáků v kolektivu, manipulace a tažení agresorů bude dál pokračovat.³⁶ Chování oběti se v této fázi mění. Její důvěra v kohokoliv mizí, ať už jde od rodiče, učitele či spolužáky.

³² KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, s. 59. ISBN 978-80-247-3877-2.

³³ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013, s. 239. ISBN 978-80-247-4580-0.

³⁴ KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, s. 59. ISBN 978-80-247-3877-2.

³⁵ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013, s. 239. ISBN 978-80-247-4580-0.

³⁶ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 35. ISBN 80-7178-123-1.

Pokud agresori začnou útočit i za školou, tedy kdekoli na ulici bez očitých svědků, oběť se v tomto případě paradoxně bude snažit trávit nejvíce času ve škole, kde budou učitelé, kteří mohou případně zasáhnout. Jedinec se bude snažit být stále na dohled učitelům, bude je sledovat. Ve třídě již nebude spolužák, který by si nevšiml tohoto negativního jevu, ale stále zde budou jedinci, kteří se k šikaně staví neutrálně a nechtějí mít nic s tímto aktem společného.³⁷

Ve čtvrté fázi je chování a jednání tyranů bráno jako nepsané pravidlo třídy a této normě většina žáků podléhá. Třídní kolektiv je na první pohled zachován, ale dochází v něm k proměně rolí a funkcí.³⁸ Tlaku agresorů je těžké odolat. Agresori jsou krutí, závislí na šikaně a nad svým jednáním zcela ztratili kontrolu. Ženou se za jediným cílem, a to co nejvíce všemožnými způsoby ublížit oběti, aby dosáhli uspokojení. Ukáznění, mírní a nestranní spolužáci podléhají tomuto „vlivu“ a začínají se chovat negativně a bez zábran, krutě.³⁹ U oběti dochází také ke změnám. „*Ze strachu před agresory mění své chování při vyučování, vyrušuje. V tuto chvíli musí problematiku řešit specialista, etoped, policie, sociální úřad.*“⁴⁰

Konečným stádiem je dokonalá šikana, jinak také označovaná jako totalita. Tlaku chování agresorů podlehla celá třída a oběť je na ně sama. Normy udané násilníky jsou přijímány kolektivem jako normální a nastává éra tzv. vykořisťování.⁴¹ Třída je rozdělena na otrokáře a otroky. Otrokáři, tedy agresori mají všechna práva, jsou krutí a nemají žádné zábrany. Oběť ztrácí veškerá práva a není schopna se jakkoli bránit. Velmi často dochází k přijetí této negativní role i samotnou obětí a k její úplné rezignaci na změnu.⁴² Z uvedeného vyplývá, že je třeba potlačit šikanu již v jejích počátcích, protože důvod, vznik i forma šikanování významně ovlivňují její další vývoj a průběh.⁴³

³⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání, Praha: Grada, 2015, s. 144. ISBN 978-80-247-5309-6.

³⁸ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013, s. 239. ISBN 978-80-247-4580-0.

³⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 36. ISBN 80-7178-123-1.

⁴⁰ KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, s. 59. ISBN 978-80-247-3877-2.

⁴¹ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013, s. 239. ISBN 978-80-247-4580-0.

⁴² KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, s. 59. ISBN 978-80-247-3877-2.

⁴³ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc Univerzita Palackého, 2002, s. 106. ISBN 80-244-0337-4.

4 PŘÍČINY VZNIKU ŠIKANY NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

Jak již bylo přiblíženo v první kapitole, agresivita nemusí být pouze negativního charakteru, ale je fenoménem, který může působit také pozitivně. Problém ale nastává tehdy, pokud se agresivita projevuje nadměrně a nevhodně v destruktivní či nedostatečně socializované podobě.⁴⁴ Motivace agresora k násilí může být dána vrozenými, nebo také získanými faktory, které se podílejí na formování jeho osobnosti a dalším vývoji. Žákův vývoj mohou ohrozit vnitřní, vnější či smíšené faktory. Tyto jevy působí na osobnost jedince i na jeho komplexní vývoj, mohou tedy ovlivnit žákovo postavení v kolektivu, ale také jeho budoucí roli agresora či oběti.⁴⁵

Vrozené predispozice, tedy teritoriální pudy, slouží k obraně vlastního území, také k vytvoření místa ve společenském žebříčku. *„Každý člověk má k agresivnímu jednání vrozené dispozice. Stejně jako je tomu u jiných vrozených předpokladů, tyto dispozice jsou individuální. Nejvíce osob má k agresivnímu chování předpoklady průměrné. Extrémní varianty (abnormality) mají četnost nízkou.“*⁴⁶

Zásadní vliv na budoucí chování dítěte má dědičnost, tedy dispozice, kterou dítě získá od svých biologických rodičů. Může zdědit pozitivní, ale i negativní vlastnosti (např. vyšší míru sklonu k agresivitě). Dalšími biologickými faktory, podílejícími se na tvorbě osobnosti a míře agresivity, jsou hormony testosteron a serotonin. Serotonin, někdy též nazývaný „hormon štěstí“, ovlivňuje nejen emoce a nálady, ale má také vliv na spánek a chuť k jídlu. Pokud má jedinec sníženou hladinu serotoninu, může u něj docházet k velkým výkyvům nálad, podrážděnosti, agresivitě, depresím, úzkostem, dokonce ke schizofrenii. Sklony k vyšší agresivitě mohou mít také osoby s ADHD (attention deficit hyperactivity disorder – porucha pozornosti s hyperaktivitou), s nízkým IQ (inteligentní kvocient), nebo s poškozením kůry čelních laloků.⁴⁷

⁴⁴ FISHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2014. s. 53. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁴⁵ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, s. 5 až 6. ISBN 80-7251-033-9.

⁴⁶ FISHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2014. s. 51. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁴⁷ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. et al. *Sociální psychologie*. 2. vydání, Praha: Grada, 2008, s. 275. ISBN 978-80-247-1428-8.

Již v předškolním věku se utvářejí počátky nadměrné agresivity. Významnou roli zaujímají například impulzivita, vznětlivost, míra citlivosti a necitelnosti k následkům, vycházejícím z jednání dítěte. Tyto dispozice samy o sobě nevedou k násilnické osobnosti, ale společně s výchovným stylem rodičů se podílejí na jejím utváření.⁴⁸ V rodině se dítě primárně socializuje, utváří si představu o společnosti a vztazích uvnitř ní, získává a adaptuje se na společenské role. Proto by rodiče měli vůči svým dětem plnit funkce, které jsou nedílnou součástí jejich zdravého a budoucího vývoje. Způsob, jakým fungují vzájemné vztahy a výchova v rodině se později odráží na psychice, chování, jednání a socializaci dítěte.⁴⁹ Pokud se dítě od útlého věku setkává s nadměrně striktní výchovou, citovým chladem, s hrubým a násilným zacházením, nenávisí, ponižováním či lhostejností, mohou se u něho objevit násilné a agresivní sklony.⁵⁰ „*Nezaměstnanost rodičů, nedostatek sociální podpory a nedostatek pozitivní účasti ve společenských aktivitách rovněž predikují poruchu chování.*“⁵¹

Nesprávné výchovné působení se poté promítá ve společenských vztazích, interakcích dítěte s vrstevníky a s dospělými. Nesmí být také opomenut fakt, že dítě se agresí může v nesprávném rodinném prostředí naučit, a to **přímým zpevňováním**, zástupným zpevňováním agresivního chování a identifikací. V prvním případě rodiče svou ratolest nadměrně povzbuzují proti jedincům, kteří mu stojí v cestě. Své dítě chválí za to, že je průbojné a umí své zájmy hájit (i fyzickým způsobem). Další formou naučení se agresí je **zástupné zpevňování** agresivního chování. Dítě vyzoboruje, že agresor je za své chování a jednání oceněn a obdivován, a v důsledku toho má sklon dotyčného jedince napodobovat.

V poslední řadě se může dítě naučit agresí tzv. procesem **identifikace**, ve kterém si přivlastňuje (přístupuje na nastavené) hodnoty agresora. Nejčastěji je to právě agrese ze strany nejbližších příbuzných, většinou otce či matky. Takové chování se pro něho stává normou.⁵²

⁴⁸ JEDLIČKA, R., J. KOŤA a J. SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. 1.vyd. Praha: Grada, 2018, s. 142 až 146. ISBN 978-80-271-2164-9.

⁴⁹ KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, s. 46. ISBN 978-80-247-3877-2.

⁵⁰ JEDLIČKA, R., J. KOŤA a J. SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. 1.vyd. Praha: Grada, 2018, s. 142 až 146. ISBN 978-80-271-2164-9.

⁵¹ LÁTALOVÁ, K. *Agresivita v psychiatrii*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 195. ISBN 978-80-247-8549-3.

⁵² HELUS, Z. *Úvod do psychologie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2018, s. 236. ISBN 978-80-247-0095-8.

Zdravý budoucí vývoj dítěte může ovlivnit a zásadně poznamenat také bouřlivý rozvod vč. vleklých a mnohdy hluboce traumatizujících sporů rodičů, které tento proces doprovázejí i po jeho skončení. Pokud se také nijak neřeší týrání dítěte v rodině, může tento stav na dítěti či dospívajícím zanechat následky, které si může s sebou nést až do konce života. V neposlední řadě má vliv na zdravý vývoj dítěte a utváření pozitivních vztahů ve společnosti úplná absence rodiny. Pokud dítě přechází z jedné náhradní péče do další, nikdy se nesetkalo s tradiční formou rodiny, jejími hodnotami a normami, může pochytit negativní návyky, které se promítnou do způsobu komunikace a celkového společenského chování.⁵³

Neméně důležitý vliv mají také biochemické faktory (alkohol, návykové látky, nízká míra cukru v krvi), které zaujímají významné místo na pozadí agrese. Získaná může být také změna ve struktuře nebo funkci centrální nervové soustavy v souvislosti se zraněním hlavy nebo onemocněním.⁵⁴

Za šikanou může stát více příčin, společnost má utkvělou představu o způsobu, jakým by se chlapci, dospívající a muži měli chovat. Často je viditelný tlak kolektivu na mužskou část populace. Chlapci musí být tvrdí, nebát se rány, ale také ji umět dávat.⁵⁵ Motivací k násilí může být přání ovládat druhého jedince a touha po moci, ale také krutost, která působí agresorovi potěšení. K agresivnímu chování může docházet také z důvodu znučenosti jedince, ze zvědavosti a touhy po něčem novém.

Zvláštní formou šikany, která se rozšířila v souvislosti s výrazným rozvojem informačních technologií, a především se vznikem sociálních sítí, je kyberšikana. Černá ve své publikaci uvádí, že důvodem ke kyberšikaně může být „... často pomsta či potřeba cítit se lépe, ale agresori si vůbec neuvědomují, jak velkou újmu oběti způsobují.“⁵⁶

⁵³ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, s. 8 až 11. ISBN 80-7251-033-9.

⁵⁴ VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. et al. *Sociální psychologie*. 2. vydání, Praha: Grada, 2008, s. 275. ISBN 978-80-247-1428-8.

⁵⁵ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013, s. 239. ISBN 978-80-247-4580-0.

⁵⁶ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 33. ISBN 978-80-247-4577-0.

5 DRUHY ŠIKANY

Ve školách mají pedagogové často tendenci vnímat jako hrozbu pouze fyzickou podobu šikany, protože tato forma je podle vnějších znaků lépe rozpoznatelná, identifikovatelnější a zdraví i život ohrožující.⁵⁷ Na školách se vyskytuje více druhů šikany, které negativně postihují nejen šikanovaného jedince, ale narušují také vztahy v celém třídním kolektivu.

Obecně lze formy šikany diferencovat do několika skupin.

1. Podle nástroje, prostřednictvím kterého dochází k týrání oběti, může být šikana diferencována na fyzickou, psychickou, nebo smíšenou. Nesmí se také opomenout na aktuální a specifickou formu šikany, kterou je kyberšikana.⁵⁸
2. Podle stáří aktérů a druhu školního zařízení. K šikaně dochází mezi dětmi předškolního věku, žáky na základních školách, dále také mezi středoškoláky a studenty vysokých škol.
3. Dále lze šikanu rozdělit dle pohlaví aktérů. Šikana nemusí být pouze mezi dívkami, nebo pouze mezi chlapci. Ale vyskytuje se také šikana chlapců vůči dívkám a naopak, či homofobní šikana apod.⁵⁹
4. Podle způsobu řízení výchovně vzdělávacích institucí. Každá instituce má odlišný systém vedení, lze tedy rozlišovat příčiny šikany a celkový pojem šikany na klasických základních školách, ve výchovných ústavěch aj.
5. Šikana může také probíhat mezi žáky, nebo vůči žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, tedy nevidomými, neslyšícími, tělesně a mentálně postiženými.⁶⁰

Každá publikace uvádí dvě základní formy šikany, tj. přímou a nepřímou. Prvním typem je tedy **přímá (zjevná) šikana**, která je velmi pestrá a zahrnuje následující jevy.

⁵⁷ KREJČOVÁ, L. *Pedagogika: psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. 1.vyd. Praha: Grada, 2011, s. 153. ISBN 978-80-247-3474-3.

⁵⁸ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 23. ISBN 978-80-247-4577-0.

⁵⁹ KOLÁŘ, M. *Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úrovně: studijní text pro frekventanty základního výchovného kurzu*. Praha: MŠMT, Národní institut pro další vzdělávání, 2016, s. 14. ISBN 978-80-86956-93-0.

⁶⁰ Tamtéž, s. 14.

1. Různé formy fyzického násilí. Agresoři přímo působí oběti bolest (je škrcena, dušena, mlácena), ponižují ji, kradou jí osobní věci či ji nutí sníst nebo vypít nějaké závadné jídlo (věc).⁶¹
2. Přímá šikana může také zahrnovat slovní napadání oběti. Agresoři postiženého vyhledávají a častují ho nadávkami na jeho osobu či na jeho rodinu. Tyrani se tímto jednáním snaží vyprovokovat dotyčného k nějaké reakci.
3. Agresoři se snaží si svou oběť podmanit (zotročit si ji) a manipulovat s ní. Jedinec je donucen hrozbami nebo bitím k ponižujícím činnostem a svým „pánům“ musí sloužit a vykonávat obtěžující a zakázané činnosti, například vypracovává tyranům úkoly, je obětí sázek, je nucena ke krádežím aj.⁶²
4. Krádeže, manipulace s osobními věcmi oběti či ničení těchto věcí jsou také častým jevem.

Přímá šikana je na první pohled viditelná a agresoři se svým jednáním někdy až chlubí a získávají si pozornost a vůdčí postavení v kolektivu. Tento typ šikany se vyskytuje nejčastěji u chlapců. U žáků mužského pohlaví je šikana charakteristická různými formami fyzického násilí, ať už jde o rvačky, kopání, strkání, pálení apod. Může jít také o mezitřídní spory. Slovní agrese u tohoto typu šikany není výjimkou. Zpravidla slovním napadáním všechny spory začínají.⁶³

Druhým typem je **nepřímá (skrytá) šikana** nebo také **ostrakizace**, která je charakteristická sociální izolací a vyloučením žáka z třídního kolektivu. Spolužáci se jedince straní, nemluví s ním a vylučují ho z kolektivních aktivit. Oběť se v tomto případě snaží ostatním zavděčit, ale výsledkem jsou pouze posměšky. U dívek je fyzické násilí velmi ojedinělé a spíše se vyskytuje právě tento typ šikany. Nepřímá šikana spočívá v nejrůznějších pomluvách a intrikách. Děvčata jsou zákeřnější než chlapci a šikanování probíhá nejčastěji za zády oběti, verbální agrese je u nich velmi častá.⁶⁴

⁶¹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 20-24. ISBN 80-7178-123-1.

⁶² ŘÍČAN, P. a P., JANOŠOVÁ. *Jak na šikamu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010, s. 22. ISBN 978-80-247-2991-6.

⁶³ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 23. ISBN 978-80-247-4577-0.

⁶⁴ ŘÍČAN, P. a P., JANOŠOVÁ. *Jak na šikamu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010, s. 22. ISBN 978-80-247-2991-6.

Přímá a nepřímá šikana se často vyskytují společně. „*Dítětem, kterému se začne otevřeně ubližovat, se zákonitě začne postupně i pohrdat a bude v kolektivu izolované, izolované dítě je vždycky v nebezpečí, že přijdou nadávky, a nakonec i kopance, ne-li něco surovějšího.*“⁶⁵ Také platí, že agresorem nemusí být nutně fyzicky zdatný jedinec. Může jít o velmi inteligentního žáka, který plánuje a realizuje negativní činnost prostřednictvím dalších jedinců, kdy se sám žák (agresor) šikany neúčastní.⁶⁶

Třetí formou je **kyberšikana**. Pojem pochází z anglického cyberbullying, tedy elektronická (digitální) šikana. Tento typ šikany je s „klasickou“ formou šikany úzce spjat, má podobné charakteristické rysy. Jde o záměrný, cílený, dlouhodobý a opakovaný akt, který si klade za cíl poškodit oběť prostřednictvím ICT (Information and Communication Technologies) např. prostřednictvím mobilního telefonu, e-mailu, webové stránky, případně obdobného prostředí (facebook, Instagram atp.).⁶⁷

Kyberšikana je stejně, jako předchozí typy, charakteristická nerovnováhou sil aktérů. I zde oběť vnímá jednání agresora jako nepříjemné a ubližující, může se jen stěží bránit. S nárůstem technologií výskyt kyberšikany a narušených vztahů ve třídě značně stoupá. Přímá kyberšikana probíhá rukou agresora a v případě kyberšikany v zastoupení (nepřímé) využije agresor svého kamaráda či služby internetového poskytovatele.⁶⁸ Kyberšikana může obsahovat následující projevy:

1. Prvním projevem je tzv. impersonace. Ta probíhá tak, že agresor zcizí osobní informace a hesla druhé osoby v online prostředí a vydává se za ni. Tento projev je nebezpečný, agresor může kontaktovat blízké přátele oběti a narušit jejich vztahy, rozeslat soukromé fotografie, videa či informace o oběti lidem, kterým nejsou určeny.⁶⁹
2. Agresor může také infikovat elektroniku oběti viry a prostřednictvím tohoto zásahu zasílat urážlivé, obtěžující, agresivní či vulgární zprávy.

⁶⁵ ŘÍČAN, P. a P., JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010, s. 22. ISBN 978-80-247-2991-6.

⁶⁶ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013, s. 239. ISBN 978-80-247-4580-0.

⁶⁷ BĚLÍK, V., S. HOFERKOVÁ A B. KRAUS et al. *Slovník sociální patologie*. 1.vyd. Praha: Grada, 2017, s. 45. ISBN 978-80-271-0599-1.

⁶⁸ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 22. ISBN 978-80-247-4577-0.

⁶⁹ PČR – KŘP Karlovarského kraje. *Prevence – kyberšikana*. [online]. [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/prevence-kybersikana.aspx>

3. Dalším nebezpečím ve virtuálním prostředí je situace, při které agresor pomlouvá, zesměšňuje a ponižuje oběť před ostatními spolužáky prostřednictvím přidávání karikatur, vtipů, ponižujících videí a fotografií. Dochází tak k vyloučení oběti z kolektivních vztahů a aktivit, tedy k ostrakizaci (oběť není přizvána do třídních skupin, nebo začleněna do společných online her).⁷⁰
4. Pojem flaming pochází z anglického slova flame, plamen, a je označením pro prudkou hádku, která probíhá mezi dvěma nebo více uživateli ve virtuální diskusi (na fóru, chatu). Může jít o nadávky, urážky či výhrůžky. Pokud je tato plamenná výměna názorů dlouhodobě trvající, hovoří se o tzv. flame war (plamenná válka). Aby byl flaming považován za kyberšikanu je nutné posoudit, zda agresor vyvolává spor za účelem záměrného poškození oběti, a zároveň postižený tuto situaci vnímá jako ubližující.⁷¹
5. Kyberstalking je charakteristický opakovaným kontaktováním oběti přes SMS, MMS, zprávy či komentáře na sociálních sítích. Oběť se cítí obtěžována a je jí tento zájem agresora nepříjemný.⁷² S kyberstalkingem se často pojí také kyberharašení, ke kterému může docházet i mezi lidmi, kteří se mimo internetový svět neznají. Dospívající často navazují vztahy s lidmi ve virtuálním světě, zdánlivě nevinná konverzace pak může vyústit v nepříjemnou situaci, kterou oběť nedokáže ukončit. Dalším projevem je kyberstalking. V tomto případě agresor zasílá druhé osobě útočné, zastrašující a výhrůžné zprávy. Součástí těchto zpráv může být také finanční nebo citové vydírání.⁷³
6. Pojem happy slapping pochází z Velké Británie a jeho podoba se v posledních letech značně změnila. Původně šlo o fyzické napadení kolemjdoucího (nejčastěji v metru). Dnes již nejde o pouhé zfackování, ale o jakékoli napadení osoby na veřejném prostranství, pořízení záběrů z onoho místa, a následné zveřejnění pořízených videí nebo fotek na internetu.⁷⁴

⁷⁰ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 25. ISBN 978-80-247-4577-0.

⁷¹ Tamtéž, s. 26.

⁷² DOČKAL, D. et al. *Dítě v síti: manuál pro rodiče a učitele, kteří chtějí rozumět digitálnímu světu mladé generace*. Mladá fronta, a.s., 2019, s. 96. ISBN 978-80-204-5377-8.

⁷³ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 26. ISBN 978-80-247-4577-0.

⁷⁴ PROCHÁZKA R. et al. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada, s. 116. ISBN 978-80-247-4451-3.

Všechny výše uvedené projevy kyberšikany jsou alarmující. Nejen rodiče, ale také učitelé a další osobnosti, vyskytující se v prostředí dětí, by na tento druh šikany měli upozorňovat a děti chránit. Často je tato hrozba zlehčována a dospělými opomíjena, jde ale o typ šikany, jejíž následky mohou být mnohdy velmi katastrofální, protože ve většině případů vzniká a je spojena s klasickou šikanou. Rodiče, učitelé a samotní žáci by měli myslet na skutečnost, že to, co se jednou zanechá ve virtuálním prostředí, už z něj nikdy nezmizí. „*Tradiční (školní) šikana a kyberšikana mají mnoho společného, kyberšikanu je třeba zkoumat, chápat a také řešit v kontextu šikany tradiční (včetně skupinových offline procesů, které stojí v pozadí jejího vzniku).*“⁷⁵

Je důležité zmínit, že některé publikace za účelnou (pravou) formu šikany považují takové projevy, které jsou z hlediska doby tzv. trvalejší. Jako nepravou, nebo také neúčelnou šikanu, definují soubor projevů, které „... *nemají jednoznačný vztah k pomoci. Nejsou celkové vnější obrazy a ani neodráží výraznější změnu v základním schématu šikany. Jsou to pouhé izolované dílčí prvky.*“⁷⁶ Jsou to nejrůznější projevy agrese, jako bouchání, strkání, stříkání vody, házení papírků nebo gumiček, vrážení, šeptání, tahání za vlasy apod.

⁷⁵ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 33. ISBN 978-80-247-4577-0.

⁷⁶ KOLÁŘ, M. *Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úrovně: studijní text pro frekventanty základního výcvikového kurzu*. Praha: MŠMT, Národní institut pro další vzdělávání, 2016, s. 15. ISBN 978-80-86956-93-0.

6 CHARAKTERISTIKA AKTÉRŮ ŠIKANY

Šikana, jako asociální jednání s cílem záměrně ublížit druhé osobě, je skupinovým procesem, tedy nezahrnuje pouze agresora (agresory) a oběť (oběti), ale také jedince, kteří tomuto činu přihlížejí.⁷⁷

6.1 Osobnost agresora

Prvním a hlavním aktérem šikany, který ji záměrně vyvolává, je agresor. Tento jedinec nemusí být nutně zjevným fyzickým násilníkem, může jít také o osobnost, která je navenek kultivovaná, zábavná či znuděná. V šikaně se projevuje mnoho typů osobností agresorů, a jejich důvody proč využívají psychické či fyzické násilí jsou různé. „Šikanující žáci se vzájemně velmi liší, na rozdíl od průměrných žáků však často pocházejí z rodin, kde je výchova nedůsledná, nebo naopak přehnaně přísná a kde rodinné vztahy postrádají dostatek citu.“⁷⁸

6.1.1 Žák v roli agresora

Prvním typem agresora je tzv. hrubý agresor. Charakteristickým rysem pro tuto osobnost je vysoká agresivita, impulsivita a využití fyzického násilí. Ve většině případů má kázeňské problémy a narušený vztah k autoritě.⁷⁹ Často je zde patrný nepoměr fyzických sil mezi agresorem a obětí. Takovým agresorem se stává jedinec, který sám doma zažívá fyzické násilí a za prohřešky je nepřiměřeně trestán. Šikanováním oběti chce získat nejen pocit uspokojení, ale také popularitu ve třídě. Proto má rád publikum, které je často zapojováno do samotného procesu šikany, např. sázením na vítěze.⁸⁰

Druhou osobností je kultivovaný agresor (slušňák), který dokáže svým milým vystupováním dokonale oklamat učitele. Pokud je potřeba, vždy je učiteli nápomocný, například mu pomáhá nosit pomůcky do hodin či se jinak angažuje do chodu celé třídy. Při odchodu učitele z hodiny však nastává pro vybranou oběť teror. Agresor má zvolené „pomocníky“, kteří za jeho velení fyzicky a psychicky napadají oběť.

⁷⁷ ŠEVČIKOVÁ, A. et al. *Děti a dospívající online: Vybraná rizika používání internetu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 128. ISBN 978-80-247-5010-1.

⁷⁸ KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 29. ISBN 80-7178-945-3.

⁷⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 55. ISBN 80-7178-123-1.

⁸⁰ MARTÍNEK, Z. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. [online]. [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>

K šikanování může docházet i beze svědků a ve většině případů na neveřejných místech.⁸¹ Ani při vyšetřování nemusí mít oběť od agresora klid, naopak. Pokud je tento agresor v očích pedagogů milým, přátelským a napomáhajícím jedincem, může být vyučujícím pověřen jako spoluvyšetřující. Tím se celá situace značně zkomplikuje. Tento typ agresora vyrůstá ve striktním rodinném prostředí, které na něj klade neustálé nároky. Příkazy a výchova je spíše vojenského typu, tzv. „drill bez lásky“, svobodná vůle a svoboda slova v jeho případě neexistují.⁸² Šikana ze strany agresora neslouží jen pro vlastní pobavení, nebo k pobavení ostatních spolužáků, ale také ke snížení vnitřního napětí, frustrace a neschopnosti projevit se v přítomnosti rodiny.⁸³ Agresor optimista („srandista“) může být pedagogy vnímán jako neškodný třídní vtípaček, který rozptyluje ostatní spolužáky při hodinách. Oproti předchozímu typu agresora usiluje o získání dobré pozice v kolektivu. Z agrese dělá nevinnou hru, která slouží jemu i ostatním pro pobavení. Je optimistický, sebevědomý, dobrodružný, výmluvný a někdy může být také neoblíbený. Takový jedinec pochází z citově chladného rodinného prostředí s absencí mravních či duchovních hodnot. Může jít o pracovně vyčerpané rodiče, kteří mu nevěnují pozornost. Takoví rodiče se nezajímají o jeho úspěchy ani neúspěchy. Agresor se pak uchýlí k šikaně s cílem získat si od ostatních spolužáků pozornost a zalíbit se jim.⁸⁴

6.1.2 Učitel v roli agresora

Školní šikana nemusí probíhat nutně pouze mezi žáky, ale může také probíhat ve vztahu mezi vyučujícím a žákem. Vyučující se může stát také agresorem a v tomto případě k tomu dochází například v situacích, pokud žák neustále vyrušuje, nerespektuje autoritu nebo neprospívá. Učitel začne na tomto jedinci hledat chyby, které u ostatních žáků nevidí. Žáka v hodinách při ústních a písemných zkouškách hodnotí s větší kritikou, dává mu otázky, na které nemůže znát odpověď apod.⁸⁵

⁸¹ KOLÁŘ, M. *Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úrovně: studijní text pro frekventanty základního výcvikového kurzu*. Praha: MŠMT, Národní institut pro další vzdělávání, 2016, s. 17. ISBN 978-80-86956-93-0.

⁸² KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 56. ISBN 80-7178-123-1.

⁸³ MARTÍNEK, Z. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. [online]. [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>

⁸⁴ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 56. ISBN 80-7178-123-1.

⁸⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2., aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Grada, 2015, s. 133. ISBN 978-80-247-5309-6.

6.2 Osobnost obětí

Obětí šikany, ať už se jedná o fyzickou či duševní, kybernetickou nebo jinou formu, se může stát jakýkoli zdravý jedinec. Ale existují jisté situace nebo faktory, které mohou jedinci negativně napomoci k tomu stát se potencionální obětí agresorů.

6.2.1 Žák v roli obětí

Obětí šikany lze rozdělit do dvou kategorií.

Prvním typem jsou žáci, kteří na první pohled jeví známky zranitelnosti, například svou tělesnou stavbou, bázlivostí, tichostí či pasivitou, a právě těmito znaky jsou pro agresora snadným cílem. Druhou kategorií jsou osoby, které svými projevy či vlastnostmi u agresora neúmyslně vyvolávají agresi. Tyto projevy se vyskytují u žáků s poruchou pozornosti, hyperaktivitou a agresivními či jinak negativními projevy.⁸⁶ Obětí se také může stát nově příchozí žák, který se nedokáže adaptovat na vztahy v kolektivu a začlenit se do vrstevnické skupiny. V tomto věkovém období je u žáků důležitá sounáležitost s vrstevníky. Tyto vztahy ve skupinách napomáhají jedinci získávat a adaptovat se na společenské role, podílejí se tak na jeho dalším vývoji.

Dalším neméně důležitým faktorem je školní úspěšnost či neúspěšnost žáka. Pokud je kolektivem vnímán jako „šprt“ nebo naopak jako „záškolák“, který neplní žádné školní povinnosti a má kázeňské problémy, může se snadno stát obětí šikany.⁸⁷

V neposlední řadě je ohrožen jedinec, který pochází z rodiny se špatnými ekonomickými podmínkami, které jsou na první pohled zjevné především ze žákova ošacení či školních pomůcek, které se značně odlišují od očekávaného třídního standardu. Častým jevem je také situace, kdy je agresor nucen nedobrovolně převzít roli obětí. V této situaci se původní oběť šikany proti agresorovi brání tím, že za společné pomoci třídního kolektivu dokáže převzít iniciativu a účelně se původnímu agresorovi bránit. Obětí se také mohou stát žáci, kteří jsou rasově, nábožensky či jinak odlišní.⁸⁸

⁸⁶ ŠEVČÍKOVÁ, A. et al. *Děti a dospívající online: Výbraná rizika používání internetu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 133. ISBN 978-80-247-5010-1.

⁸⁷ ŘÍČAN, P. a P., JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 23. ISBN 978-80-247-2991-6.

⁸⁸ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 59. ISBN 80-7178-123-1.

6.2.2 Učitel v roli oběti

V posledních letech přibývá případů, kdy se stává obětí samotný pedagog. Žáci při vyučování vyrušují, provokují a nerespektují učitele jako autoritu. Nemusí se nutně jednat o psychickou formu šikany. Fyzická šikana v podobě plivání, facek či bití je také velmi častá. Rizikovou skupinou jsou ženy učitelky, které více reagují na negativní projevy, ale též vyučující staršího věku, nebo s nějakým handicapem.⁸⁹ Řešení šikany je v tomto případě složitější, pokud vedení školy včas nezasáhne, může si učitel odnést fatální následky v podobě syndromu vyhoření, závislosti či zásadního onemocnění. „Šikanování je vždy nutné chápat jako jednu z forem nežádoucí agresivity, jako deformaci sociálních vztahů, rolí, norem života, která u oběti vyvolává stupňující se psychické zatížení a snahu uniknout ze situace jakýmkoliv způsobem, až sebevraždou.“⁹⁰

6.3 Přihlízející

Do jaké míry se šikana rozvine, závisí také na třídním kolektivu. Šikanování není nikdy aktem, který probíhá pouze mezi agresorem a jeho obětí. Je záležitostí celé skupiny, ve které došlo k vážnému porušení vztahů mezi jedinci.⁹¹ V počátečních fázích šikany se někteří žáci zapojí do agrese, jiní se postaví na stranu oběti a zbylí jedinci negativní projevy ve třídě vůbec nepostřehnou nebo je berou na lehkou váhu, a tím dávají tyranovi svolení k jeho činnosti.⁹² „Pokud je ale šikana tiše tolerována, ne-li dokonce podporována, pak se stává sociálně přijatelnou formou chování, kterou si agresor zlepšuje a upevňuje vlastní pozici.“⁹³ V případě, kdy šikana probíhá před celou třídou, může se vyskytnout tzv. efekt přihlízejících. Tento jev se objevuje např. při zkolabování jedince na ulici. Čím je větší počet osob, které přihlížejí situaci při níž potřebuje jedinec pomoc, tím je nižší pravděpodobnost, že dotyčné osobě bude pomoc skutečně poskytnou.⁹⁴ S tím souvisí také efekt rozptýlené osobnosti. V případě šikany žáci spoléhají na to, že se objeví vyučující nebo někdo ze spolužáků a akt zastaví.

⁸⁹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 133. ISBN 978-80-247-5309-6.

⁹⁰ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013, s. 240. ISBN 978-80-247-4580-0.

⁹¹ Tamtéž, s. 241.

⁹² MATTHEWS, E a J. MATTHEWS. *Stop the bullying!* Australia: Seashell Publishers, 2011, ISBN 978-0-9872057-2-8.

⁹³ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 57. ISBN 978-80-247-4577-0.

⁹⁴ HELUS, Z. *Úvod do psychologie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2018, s. 240. ISBN 978-80-247-0095-8.

7 NÁSLEDKY U ŠIKANOVANÉ OBĚTI

Šikana je jevem, který negativně působí na oběť nejen v daném čase, ale také po jejím vyřešení a potrestání agresorů. Jedinec se i v tomto období může potýkat s následky, a to fyzického, ale především psychického charakteru. Jakým způsobem bude oběť poznamenaná závisí na délce a fázi procesu šikany.⁹⁵

Pokud se jedná o závažnější fázi šikany, oběť si od agresora po stránce fyzické odnáší modřiny, odřeniny, zlomeniny, naraženiny nebo jiné viditelné odkazy, které je nutné v některých případech léčit v dlouhodobém horizontu. Pokud jde o velmi mladou oběť, může docházet k ohrožení somatického vývoje a k psychickému utrpení. Duševní problémy mohou oběť doprovázet po celý následující život a v krajních případech dohnat až k sebevraždě.⁹⁶

Oběti závažných stádií šikany mají tendenci všechno vzdát, uniknout a skrýt se. V dospělosti mohou mít vážné psychické následky a často je jim obtížné jakkoli pomoci. Závažným psychickým následkem je posttraumatická stresová porucha (dále jen PTSP). „*Oběť znovuprožívá traumatické události, kdy ji bylo ubližováno, tyto události se objevují ve vzpomínkách a snech.*“⁹⁷ U oběti mohou být pozorovány například tyto projevy: snížená imunita, poruchy spánku, větší míra a sklon ke vztahovačnosti a k úzkosti.⁹⁸ Dále také pocit bezmocnosti, strachu o život, hrůzy, poruchy koncentrace pozornosti, zvýšené úlekové reakce a agrese, fobie aj.

S PTSP souvisí tzv. flashbacky (záblesky z minulosti, vzpomínky), při kterých dochází k opakovanému vracení se zvuků, chutí, obrazů nebo jiných dojmů z oné události. Tyto záblesky mohou vyvolat podněty, které připomínají traumatickou událost, jako je křik, pláč, zvuky, počasí apod. Zvládnutí této poruchy je obtížný a dlouhodobý proces, při kterém je zapotřebí pomoc specializovaných odborníků.⁹⁹

⁹⁵ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 68. ISBN 80-7178-123-1.

⁹⁶ ŠAFRÁNKOVÁ, D. *Pedagogika*. 2., aktualizované a rozšířené vydání, Praha: Grada, 2019, s. 295. ISBN 978-80-247-5511-3.

⁹⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s.149. ISBN 978-80-247-5309-6.

⁹⁸ KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, s. 58. ISBN 978-80-247-3877-2.

⁹⁹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s.149. ISBN 978-80-247-5309-6.

Aby se mohla oběť opětovně začlenit do sociálního života, musí se naučit nepodléhat úzkostem. Většinou se to podaří obětem, které mají vedle sebe blízkou osobu, o kterou se mohou v případě nouze opřít.¹⁰⁰ „*Obětem šikany je třeba věnovat velkou pozornost a snažit se minimalizovat psychické škody, které mohou vzniknout.*“¹⁰¹

U šikanovaných jedinců je nebezpečí tzv. transgeneračního přenosu psychického traumatu. Rodiče, kteří si v dětství prožili trauma a nedokázali se s ním vyrovnat, mohou značně ovlivnit výchovu svého dítěte. U těchto rodičů může docházet k **nadměrné vzrušivosti**, která se projevuje nedostatkem sebeovládání či výbušností. Dále také k **přílišné konstrikcii**. V tomto případě je rodič neuvolněný, stažený, nedokáže s dítětem jednat srdečně a empaticky. Objevit se také může **disociace**, tedy matka či otec nedokáže empaticky a dostatečně reagovat na potřeby a emoce dítěte, které sama (sám) nevnímá. Poznamenaného rodiče mohou při výchově dětí provázet pocity **beznaděje a bezmoci**. Rodič, který je neustále ve střehu a nedokáže se uvolnit, prožívá neustále pocit ohrožení. Dítěti tím poskytuje špatný (negativistický) pohled na svět.¹⁰²

Dopady tradiční školní šikany se příliš neliší od následků kyberšikany s tím rozdílem, že kyberšikana za sebou zanechává elektronickou stopu, která nemusí být zcela zničena. Kyberšikana může tedy na oběti zanechat dopady krátkodobého charakteru, například vyvolat u oběti bezmoc, vztek, smutek, strach, stud. Ale může mít také dlouhodobé následky, tedy oběť si prochází PTSP, změní chování a přístup ke krizovým situacím (může využívat tzv. naučenou bezmoc) či trpí psychosomatickými obtížemi.¹⁰³ U oběti šikany nemusí dojít k psychickému zhroucení, ale v případě přestoupení na jinou školu se může potýkat s adaptací na nový třídní kolektiv i na školu jako takovou. S tím se mohou pojít další problémy jako nízké sebevědomí, sebezničující tendence osobnosti či demotivace s opakovaným neúspěchem u zkoušek. Takovýto jedinec se může znovu stát obětí šikany.¹⁰⁴

¹⁰⁰ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013, s. 241. ISBN 978-80-247-4580-0.

¹⁰¹ ČAPEK, R. *Pedagogika: odměny a tresty ve školní praxi*. 2., přepracované vydání. Praha: Grada, 2014, s. 80. ISBN 978-80-246-4639-5.

¹⁰² JANOŠOVÁ, P., L. KOLLEROVÁ a K. ZÁBRODSKÁ et al. *Psychologie školní šikany*. 1. vyd. Praha: Grada, 2016, s. 222. ISBN 978-80-247-2992-3.

¹⁰³ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 86-89. ISBN 978-80-247-4577-0.

¹⁰⁴ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 68. ISBN 80-7178-123-1.

8 ŘEŠENÍ ŠIKANY NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Před samotným vyšetřováním je nezbytné podniknout kroky první pomoci. Pedagog zachová chladnou hlavu, překoná šok a ihned pomůže oběti. Pedagogové spolupracují, domlouvají se na vhodných postupech při vyšetřování a podporují oběť. Při závažnějších případech ihned kontaktují Policii ČR. Úspěšný proces řešení šikany zahrnuje tři fáze: Vyšetření, pedagogické zvládnutí (řešení a náprava škod) a prevenci (která bude podrobně rozebrána v následující 9. kapitole).¹⁰⁵

8.1 Vyšetřování šikany

Důležitá je určitá strategie při vyšetřování, kterou se pedagog řídí. Vyšetřování, následná opatření a tresty musí být důsledné a zajišťovat odstrašující účinek.¹⁰⁶ Pokud je vyučující svědkem aktu šikany, musí neprodleně zasáhnout a zajistit ochranu svědků. Nikdy nenechávat oběť a agresory pohromadě, tato konfrontace může mít fatální následky. V případě, kdy pedagog není svědkem, ale je informovaný od žáků, kteří byli přítomni u šikany, učiní s nimi rozhovor (případně nalezne další vhodné svědky). Pokud se v procesu vyskytuje větší množství agresorů je důležité zabránit komunikaci mezi nimi, aby nedošlo ke smyšlené (křivé) výpovědi.¹⁰⁷ Pedagogové se při vyšetřování musí připravit na různé scénáře, velmi častým faktorem je překrucování události ze strany agresorů, jejich rodičů, ale také svědků.¹⁰⁸

Důležité je také ihned kontaktovat rodiče agresorů, kteří by měli zahájit své vlastní vyšetřování. Své dítě znají lépe než kdokoli jiný. V případě těžké šikany by rodiče šikanovaného dítěte měli zvážit trestní stíhání agresora. Definice právní odpovědnosti za tento čin není stanovena. Zákon vymezuje trestné činy, jejichž podstata se v rámci šikany vyskytuje, mimo jiné loupež, odcizení či poškození cizí věci, ale také týrání.¹⁰⁹

¹⁰⁵ KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, s. 60. ISBN 978-80-247-3877-2.

¹⁰⁶ ČAPEK, R. *Pedagogika: odměny a tresty ve školní praxi*. 2., přepracované vydání. Praha: Grada, 2014, s. 86. ISBN 978-80-246-4639-5.

¹⁰⁷ KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, s. 60. ISBN 978-80-247-3877-2.

¹⁰⁸ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 89. ISBN 978-80-247-2991-6.

¹⁰⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 71. ISBN 80-7178-123-1.

8.1.1 Nesprávné pedagogické přístupy při řešení šikany

Pedagogové ne vždy reagují na probíhající šikanu adekvátním způsobem. Šikanu mohou často nevědomky podporovat osobnostně nevyzrálí učitelé. Takoví pedagogové nejsou schopni vytvořit přátelskou atmosféru ve třídě a nemají dostatek porozumění, nedokáží podpořit kolektivní důvěru a soucit.¹¹⁰ Častým jevem, zejména u učitelů mužů, je **bagatelizace** a **popření** události, tedy zlehčování šikany nebo úplné odmítání její existence. Pedagog šikanu považuje za pouhé škádlení, případně tento akt obhajuje argumenty, že se s ním v mládí také potýkal a žádný vyučující se situací tehdy nezabýval. **Agrese** a **autoritativní postoj** také převažuje u mužů pedagogů, kteří mají sklony k impulzivní agresi a v některých situacích jsou schopni zakročit až fyzickým způsobem. Dalším negativním přístupem, zejména u žen/učitelek, je **chaos a únik**. Vyučující je tak otrěsena ze situace ve třídě, že nedokáže reagovat a raději situaci opustí (odejde).¹¹¹

Častá je také **regrese**. V tomto případě si je učitel nejistý a povolá na pomoc silnějšího pedagoga. V neposlední řadě může pedagog reagovat na šikanu **obviňováním oběti** a zastáváním se chování agresorů. Vyučující oběť obviní z toho, že agresora provokovala a za jeho reakci si může vlastně sama. **Egocentrické ublížení** také není u pedagogů výjimkou. Vyučující se začne před žáky litovat a hraje jim tzv. „na city“. Tímto jednáním ukazuje žákům, jak je slabý, vysílá jim jasné sdělení, že si s nimi sám nedokáže poradit. Zejména mladí pedagogové mohou být z nastalé situace **sevřeni strachem**. Na místě strnou a nedokáží nijak reagovat. Výše uvedené typy pedagogů nejsou schopny zakročit v případě výskytu šikany adekvátním způsobem.¹¹²

8.2 Pedagogické zvládnutí šikany

*„Vyšetření konkrétního případu šikany představuje jen první části jejího zvládnutí. Musí následovat pedagogické řešení a náprava škod, které šikana napáchala zejména ve vztazích mezi dětmi.“*¹¹³ Právě tato fáze často selhává a končí odchodem oběti ze školy.

¹¹⁰ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 61. ISBN 80-7178-123-1.

¹¹¹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 154. ISBN 978-80-247-5309-6.

¹¹² Tamtéž, s. 154.

¹¹³ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010, s. 91. ISBN 978-80-247-2991-6.

Největší dopady na osobu oběti jsou v případech, kdy byla spojena psychická, tělesná i sociální šikana, ale také v typu třídního kolektivu, ve kterém vládli strach, chaos, byla v něm narušena empatie, etické vědomí a demokracie. Pedagogové by určitě neměli váhat a požádat o pomoc externisty, se kterými mohou konzultovat nastalou situaci i následné kroky. Metodici prevence mohou zahájit přímou intervenci v dané třídě.¹¹⁴ Jakým způsobem pedagog přistupuje k šikaně, jak probíhá její vyšetřování, to vše značně ovlivňuje její účastníky. Jde o krizovou situaci, kterou musí vyučující dobře zvládnout, protože uskutečněné kroky mohou na dlouhou dobu rozhodnout, jaké vztahy se ve skupině budou dále vyvíjet, jakou důvěru a respekt budou mít žáci k učiteli.¹¹⁵

8.2.1 Důsledky pro agresora

Náprava agresora není jednoduchým procesem. Pedagog musí projevit opravdovou a uvěřitelnou citovou reakci ve vztahu k danému činu a probudit v iniciátorovi šikany pocit viny. Agresor musí dát jasně najevo, že je mu jeho činu líto, zejména směrem k oběti, ale ani to nezaručuje úspěšnou změnu jeho postoje. Ze strany agresora nesmí jít o pouhou formální omluvu, protože ta by znamenala pouze opětovné pohrdání oběti a později i opětovné rozběhnutí šikany.¹¹⁶

Pedagog při řešení šikany může využít metody nátlaku a metody usmíření. Záměrem první metody je přinutit agresory trestem a strachem k zastavení šikany jako takové. Zahrnuje individuální či komisionální rozhovor, ochranu oběti a oznámení celé třídě o potrestání agresorů. Druhou metodu je vhodné uplatnit až po náležitém uzavření procesu závažné šikany. Pokud se ale jednalo o její méně závažnou formu, je vhodné tuto druhou metodu uplatnit ihned v začátcích vyšetřování. Jejím cílem je hledání společné cesty k nápravě.¹¹⁷ Je potřeba rozlišovat, zejména u závažné formy šikany, zda pachatelé dosáhli věku 15 let, s ohledem na jejich trestní odpovědnost. Soud má pravomoc zvolit zákonem stanovená výchovná opatření, ať už se jedná o dohled či umístění do diagnostického ústavu. Soudně mohou být postiženi i rodiče agresora.¹¹⁸

¹¹⁴ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010, s. 91. ISBN 978-80-247-2991-6.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 92.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 98.

¹¹⁷ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 101 až 106. ISBN 80-7178-123-1.

¹¹⁸ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013, s. 237. ISBN 978-80-247-4580-0.

Škola může prostřednictvím Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) podat písemnou žádost o umístění žáka do diagnostického ústavu. Dítě tedy lze na základě tzv. předběžného opatření umístit do diagnostického ústavu, a to i bez souhlasu zákonných zástupců. Tohoto řešení je možné dosáhnout velmi rychle, ale jen ve výjimečných případech se podaří reálně uskutečnit.¹¹⁹

„Ústavní výchova je namístě tehdy, když se ukáže, že rodiče sami nedovedou, nemohou nebo nejsou ochotni dítě řádně vychovávat, usměrňovat jeho chování a chránit je před působením nežádoucích vlivů (společnost prokriminální party, drogový dealer atd.)“¹²⁰ Pokud nedojede ze strany pedagogů či jiných autorit k žádnému zásahu, agresori, kteří jsou strůjci šikany, si fixují své antisociální chování, stávají se citově chladnými, bezcharakterními jedinci, kteří páchají nebo v budoucnu budou páchat trestnou činnost.

¹¹⁹ MŠMT: VESELÁ, M. a K., POSPÍŠILOVÁ. *Spolupráce školy s policií a orgány sociálně-právní ochrany dětí při řešení školní šikany – Společně k bezpečí.* [online]. [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/30-minimalizace-sikany/ke-stazeni>.

¹²⁰ ŘÍČAN, P. a P., JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu.* 1.vyd. Praha: Grada, 2010, s. 91. ISBN 978-80-247-2991-6.

9 PREVENCE ŠIKANY

„Pedagogické zvládnutí šikany plynule přechází do prevence. Pedagogické aktivity a opatření ke zvládnutí šikany zahrnují jednání vůči agresorům, vůči obětem, vůči rodičům obojích, v případě vnitrotřídní šikany i vůči celé postižené třídě.“¹²¹ Pojem prevence lze vymezit jako soubor opatření, která si kladou za cíl předcházet nějakému sociálně nežádoucímu jevu. Tato opatření zahrnují vzdělávací, výchovné, zdravotní a sociální působení, která zamezují výskytu a dalšímu šíření negativních projevů mezi žáky. Školní intervence je prováděna v rámci primární a sekundární prevence.¹²²

Primární prevence si klade za cíl vytvářet prostředí, vhodné pro vývoj vztahů mezi žáky a mezi žáky a učiteli. Ve třídě by měly být pěstovány zdravé kolegiální vztahy, samostatnost a zodpovědnost žáků.¹²³ Primární prevence se realizuje také prostřednictvím různých preventivních programů a vyučovaných předmětů, při kterých jsou zmiňována rizika a projevy šikany a další sociálně negativní jevy. Role učitele je v tomto případě nezaměnitelná a významným způsobem se podílí na primární prevenci. Pro žáky by měl vyučující představovat správný vzor, tzn. zajímat se o vztahy mezi nimi a nezapomínat podporovat slabší členy skupiny. Také těmto jedincům by měl pomoci budovat pevnější postavení v kolektivu. Úkolem pedagoga je tedy zajištění celkové příjemné atmosféry vzájemné důvěry ve třídě.¹²⁴

Pokud se jedná o kmenového pedagoga, může včasné zpozorovat, jací žáci by se mohli stát potencionálními oběťmi. Důležitý je také dozor na hřišti či chodbě. Nesmí být opomenut významný vliv rodinného prostředí. Primárním činitelem, který utváří osobnost jedince (dítěte) a vychovává jej, je právě rodina. Rodiče by měli být nejen správnými vzory pro své děti, ale také by je měli chránit před vlivem okolního prostředí. Především současné mediální prostředí ovlivňuje významným způsobem mladé jedince. Ve filmech, ale také na sociálních sítích je často propagováno násilí a agrese.¹²⁵

¹²¹ ŘÍČAN, P. a P., JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010, s. 92. ISBN 978-80-247-2991-6.

¹²² VÝROST, J a I., SLAMĚNÍK. et al. *Sociální psychologie*. 2. vydání, Praha: Grada, 2008, s. 67. ISBN 978-80-247-1428-8.

¹²³ DVOŘÁČKOVÁ, V., D. HOCHMANOVÁ a D. TRČKOVÁ. *Anglická terminologie pro učitele: Praktický průvodce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2021. ISBN 978-80-271-2470-1.

¹²⁴ ČAPEK, R. *Pedagogika: odměny a tresty ve školní praxi*. 2., přepracované vydání. Praha: Grada, 2014, s. 86, ISBN 978-80-246-4639-5.

¹²⁵ KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015, s. 60. ISBN 978-80-247-3877-2.

Sekundární prevence zasahuje v okamžicích, ve kterých již došlo k výskytu šikany. Zahrnuje včasnou diagnostiku, vyšetřování šikany a další potřebné kroky s tím spojené (ochrana oběti a potrestání agresorů). Sekundární prevence spočívá v první pomoci, ta zahrnuje odhad závažnosti šikany, rozhovor se svědky, informátory a obětí. „Šikanu velmi účinně ovlivňují programy zaměřené na vytvoření pozitivní školní atmosféry, neboť žáci si v takovém prostředí lépe uvědomí, jak svým chováním, úmyslným nebo neúmyslným, mohou druhým ublížit, a cítí potřebu chovat se k sobě vzájemně pozitivně.“¹²⁶ Dále spočívá v ochraně oběti a v rozhovoru s agresory, kontaktování rodičů oběti i agresorů. V případě těžkého stupně šikany také kontaktování dalších odborníků, případně Policie ČR.¹²⁷ Ať už se jedná o klasickou formu šikany či o kyberšikanu, je důležité poskytnout odbornou psychologickou péči. Tu může zprostředkovat školní či externí psycholog, nebo odborník z pedagogicko-psychologické poradny. Tato péče si klade za cíl nejen zmírnit traumatickou zkušenost (následky), ale také pomoci znovu utvořit u oběti pozitivní vztah k sobě samému i k ostatním lidem. Dalším úkolem (v případě kyberšikany) je zabránit v obtěžování přes danou internetovou síť, zablokováním osoby, změnou hesla apod.¹²⁸

Školní psycholog se zaměřuje na individuální a skupinovou psychologickou diagnostiku, prevenci a intervenci. Zabývá se například poruchami chování a učení, kariérním poradenstvím, vztahovými problémy u jedinců i ve třídním kolektivu, příčinami školní neúspěšnosti.¹²⁹ **Výchovný poradce** zaujímá důležitou roli při řešení problémových situacích a závažných přestupků proti školnímu řádu. Poskytuje konzultace žákům, rodičům i pedagogům. V případě výskytu závažných problémů spolupracuje s OSPOD. Pokud škola nenalezne žádné řešení pro nastalou situaci, výchovný poradce zprostředkuje předání místnímu orgánu OSPOD. V krajním případě (při selhání nápravy) může být na doporučení výchovného poradce žák umístěn do střediska výchovné péče na resocializační pobyt.¹³⁰

¹²⁶ KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 39. ISBN 80-7178-945-3.

¹²⁷ KOLÁŘ, M. *Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úrovně: studijní text pro frekventanty základního výcvikového kurzu*. Národní institut pro další vzdělávání, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 2016, s. 24. ISBN 978-80-86956-93-0.

¹²⁸ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 124. ISBN 978-80-247-4577-0.

¹²⁹ HLAĐO, P. *Profesní orientace adolescentů: pohledy z teorií a výzkumů*. 1. vyd. Brno: Konvoj, 2012, s. 55. ISBN 978-80-7302-164-1.

¹³⁰ KNOTOVÁ, D. et al. *Školní poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 36. ISBN 978-80-247-4502-2.

Školní metodik prevence je osobou, která realizuje plán na školách, má předcházet sociálně patologickým jevům. Musí být vzdělaným po stránce teorie, ale také disponovat praktickou obratností z oblasti společensky nepřijatelného chování (drogy, šikana apod). Spolupracuje s odbornými institucemi, kterými jsou kontaktní centra, pedagogicko-psychologická poradna, centra pro pomoc týraným a zneužívaným dětem aj. Tyto spolupráce mu zajišťují kvalitní informovanost a intervenci v dané škole.¹³¹

Intervence či prevence by měla zahrnovat celý třídní kolektiv. Pokud se jedná o pokročilou šikanu a chování agresorů přebrala většina žáků jako normu, často nezbyvá nic jiného, než některé žáky rozdělit do jiných tříd. Pedagog by měl také samozřejmě hovořit se všemi žáky, zvláště s těmi, kteří vykazují stejné chování, případně nebyli nakloněni ke komunikaci. Někteří žáci mají značný vliv v kolektivu, proto je pedagogický pracovník může vybrat a spolupracovat s nimi při nápravě vztahů ve třídě. Pomocí zážitkové pedagogiky, společně s touto vlivnou skupinkou, se třída může naučit empatii, vstřícnosti, soucitu se slabšími vč. přijetí těchto jedinců. Cílem této práce je akceptace obětí v kolektivu a integrování do společných aktivit. Další technikou může být také stmelovací pobyt. V tomto případě však oběť musí být připravena na usmíření a odpuštění.¹³²

¹³¹ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. 1. vyd., Praha: Grada, 2012, s. 129. ISBN 978-80-247-4033-1.

¹³² ŘÍČAN, P. a P., JANOŠOVÁ. *Jak na šikamu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 102. ISBN 978-80-247-2991-6.

PRAKTICKÁ ČÁST

10 PŘÍPRAVA VÝZKUMU

Šikana je stále aktuálním a celospolečenským problémem, který se nejvíce dotýká žáků základních škol, zejména pak druhého stupně, proto je řešena i v předkládané bakalářské práci. Konkrétní škola byla vybrána, aby zkoumaný vzorek, vzhledem k trvalému bydlišti autorky bakalářské práce, ale také z důvodu specifika této školy, které spočívá v tzv. maloměstském typu. Pro tento druh školy je typický malý počet žáků ve třídách i celkový snížený počet tříd ve škole, ale také silná sociální provázanost žáků v mimoškolních aktivitách již od útlého věku. K dosažení hlavního cíle práce nám poslouží soubor dílčích cílů a k nim vytvořených hypotéz, které nám pomohou zanalyzovat problematiku šikany na vybrané základní škole.

Hlavní cíl: Analyzovat problematiku šikany na vybrané základní škole.

Dílčí cíle: D1: Zjistit, jaká forma šikany je nejčtenější u žáků druhého stupně.
D2: Zjistit, zda se respondenti setkali se šikanou ve třídním kolektivu.
D3: Zjistit, zda jsou žáci dostatečně informováni o šikaně.
D4: Zjistit, jaký postoj žáci zaujímají k šikaně.
D5: Zjistit, jakým způsobem škola předchází šikaně.
D6: Zjistit, zda se agresory stávají častěji dívky než chlapci.

Hypotézy: H1: Respondenti mají zkušenost se šikanou ve třídě.
H2: Respondenti nevědí, co je psychická šikana.
H3: Respondenti považují šikanu za nevinnou legraci.
H4: Šikana je častější u děvčat.

K dosažení cílů i zodpovězení hypotéz nám poslouží metoda smíšeného výzkumu, ve které se budeme věnovat více druhům získávání dat. Použitými metodami budou dotazníkové šetření, polostrukturovaný rozhovor a analýza dokumentů. Základním souborem v obecné rovině jsou žáci druhého stupně, metodici prevence/výchovni poradci. Vzorek výzkumu se týká konkrétního souboru žáků druhého stupně vybrané základní školy a metodika prevence či výchovného poradce s působností na této škole. Tento vzorek patří do kategorie vzorku záměrného s místem výzkumu v ZŠ a MŠ Jince.

Prvotně budou data získána z dotazníkového šetření od žáků 2. stupně ZŠ a MŠ v Jincích (6. - 9. třída). Jedná se o kvantitativní metodu sběru dat, která bude prováděna prostřednictvím souboru otázek, obsažených v anonymním dotazníku, bez nutnosti přímého kontaktu s respondenty. Dotazník se bude skládat z celkem 25 otázek, z toho 2 identifikačních (pohlaví, ročník), 5 otevřených a 18 uzavřených otázek. Sběr dat bude zprostředkován výchovným poradcem nebo metodikem prevence, a následně distribuován pedagogům jednotlivých tříd. Anonymita získaných dat bude zaručena schránkou, do které žáci budou po vyplnění dotazníky vkládat. Celá schránka bude poté osobně vyzvednuta autorkou výzkumu. Pro výzkum bude použito 100 % vrácených dotazníků. Dalším zdrojem dat bude polostrukturovaný rozhovor, který bude veden s metodikem prevence či výchovným poradcem, působícím na této základní škole.

Poslední použitou metodou bude analýza dokumentů, tedy metodický postup, který si klade za cíl získat informace z dostupných školních materiálů, týkajících se zkoumaného tématu a subjektů. V tomto konkrétním případě bude analýza vycházet z veřejně přístupných listin Školního poradenského pracoviště při Základní škole Jince. Dokumenty, které budou podrobeny zkoumání, jsou Krizový plán 2021 (dále jen KP) a Minimální preventivní program 2021/2022 (dále jen MPP) ZŠ a MŠ Jince.

Před samotnou distribucí dotazníků celému výzkumnému vzorku respondentů (všem žákům 6. až 9. tříd), byl proveden pilotní výzkum, který měl ukázat, zda je dotazník srozumitelný pro cílovou skupinu. Pilotáž přinesla následující poznatky: 5 dotazovaných (3 dívky a 2 chlapci) uvedlo, že formulacím některých otázek nerozumí, některé pojmy neznají. Na základě tohoto podnětu byly uvedené otázky přeformulovány a žákům byla doplněna tabulka s vysvětlením pojmů: agresor, oběť a vůdce.

Tabulka 1 Identifikace zkoumaného vzorku

Počet a pohlaví respondentů			
	dívky	chlapci	celkem
6. třída	12	8	20
7. třída	11	11	22
8. třída	15	8	23
9. třída	10	5	15

Zdroj: Autor práce, 2022 (vlastní šetření)¹³³

¹³³ Autor práce, 2022 (vlastní šetření)

Tabulka 2 Soubor dílčích cílů, hypotéz a dotazníkových otázek

Otázka	Znění otázky
Dílčí cíl č. 1: Zjistit, jaká forma šikany je nejčtetnější u žáků druhého stupně.	
10.	Z jakého důvodu si myslíš, že se žák stane obětí šikany?
11.	Z jakého důvodu si myslíš, že se agresor rozhodne k šikaně?
13.	Pokud ve třídě došlo k výskytu šikany, jaká forma to byla?
Dílčí cíl č. 2: Zjistit, zda se respondenti setkali se šikanou v třídním kolektivu.	
12.	Vyskytla se někdy (podle tebe) šikana ve vaší třídě?
18.	Kde se šikana odehrávala?
20.	Byl/a jsi někdy sám/a šikanován/a?
21.	Pokud ano, kdo tě šikanoval?
22.	Pokud ano, kde se šikana odehrávala?
Dílčí cíl č. 3: Zjistit, zda jsou žáci dostatečně informováni o šikaně.	
5.	Je ve třídě spolužák, který je považován za vůdce?
6a.	Pokud ano - jak se tento vůdce projevuje?
6b.	Pokud ano - jak se k vůdci chovají ostatní?
7a.	Co si představíš pod pojmem fyzická šikana?
7b.	Co si představíš pod pojmem psychická šikana?
23.	Kdybys byl/a šikanován/a, co bys udělal/a?
24.	Jak se dle tebe dá vyhnout šikaně ve třídě?
Dílčí cíl č. 4: Zjistit, jaký postoj žáci zaujímají k šikaně?	
3.	Je podle tebe ve třídě někdo neoblíbený?
4.	Pokud ano, jak se k němu spolužáci chovají?
8.	Jak vnímáš šikanu?
14.	Pokud jsi se setkal/a se šikanou ve třídním kolektivu, jak jsi se zachoval/a?
15.	Jak se ostatní spolužáci zachovali při výskytu šikany?
Dílčí cíl č. 5: Zjistit, jakým způsobem škola předchází šikaně.	
9.	Od koho jsi poučen/a o šikaně?
25.	V případě šikany víš, na koho ve škole/mimo školu se obrátit?
19.	Pokud se vyučující dozvěděl o šikaně ve třídě, jak zasáhl?
Dílčí cíl č. 6: Zjistit, zda se agresory stávají častěji chlapci, než dívky.	
16.	Kdo se stal obětí šikany ve třídě?
17.	Kdo byl agresorem ve třídě?

Zdroj: Autor práce, 2022 (vlastní šetření)¹³⁴

¹³⁴ Autor práce, 2022 (vlastní šetření)

11 SBĚR A ANALÝZA DAT

11.1 Dotazníkové šetření

Dílčí cíl č. 1: Zjistit, jaká forma šikany je nejčtenější u žáků druhého stupně

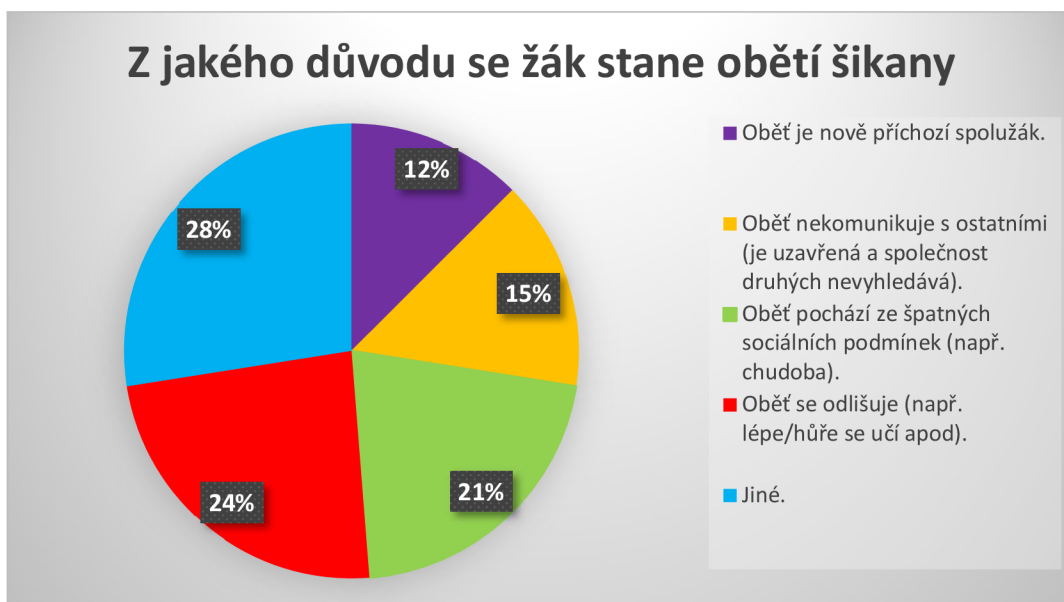
K dosažení dílčího cíle č. 1 byly použity odpovědi na otázky č. 10, 11 a 13, jejichž výsledky z dotazníkového šetření byly zahrnuty v níže uvedených tabulkách a grafech.

Tabulka 3 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 10

Odpovědi na otázku č. 10 - Z jakého důvodu si myslíš, že se žák stane obětí šikany?	
Odpověď	Počet respondentů
Oběť je nově přichozí spolužák.	10
Oběť nekomunikuje s ostatními (je uzavřená a společnost druhých nevyhledává).	12
Oběť pochází ze špatných sociálních podmínek (např. chudoba).	17
Oběť se odlišuje (např. lépe/hůře se učí apod).	19
Jiné.	22

Zdroj: Autor práce, 2022 (vlastní šetření)¹³⁵

Graf 1 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 10

Zdroj: Autor práce, 2022 (vlastní šetření)¹³⁶

¹³⁵ Autor práce, 2022 (vlastní šetření)

¹³⁶ Autor práce, 2022 (vlastní šetření)

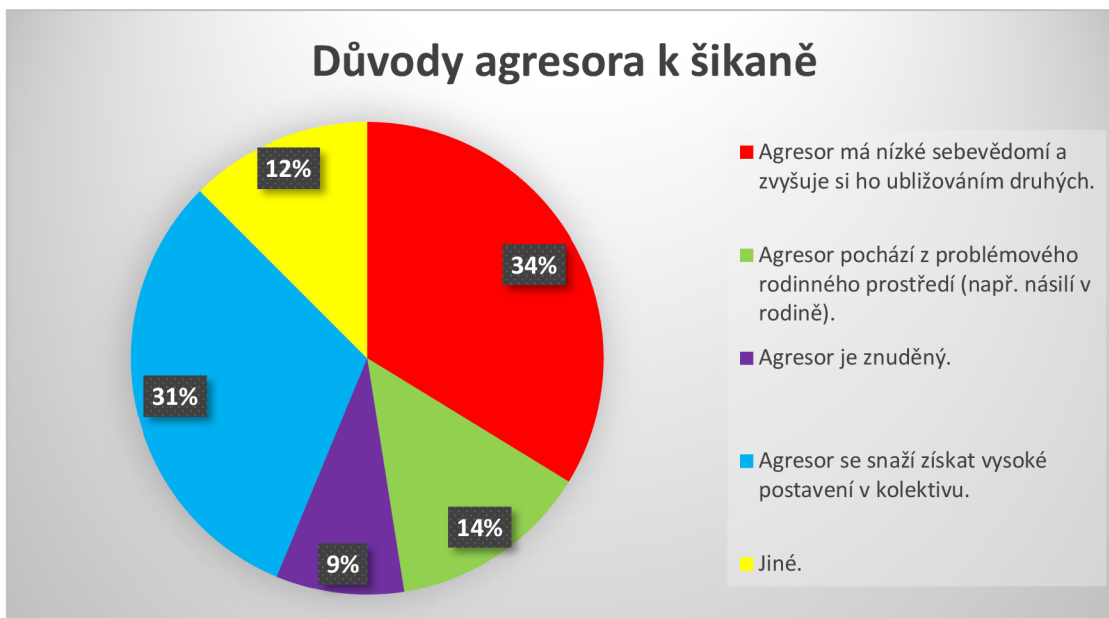
Z uvedené tabulky a grafu vyplývá, že nejčastějším není jeden konkrétní důvod šikany, ale tvoří jej soubor příčin např. osobní spory, žárlivost, rozdíly ve vyzrálosti jednotlivých osobností žáků, tato kategorie je nejvíce zastoupená, a to ve 28 % případech. Druhým nejčastějším důvodem je jakákoli odlišnost od většinového kolektivu, a to v zastoupení 24 %, následuje s 21 % sociální odlišnost. Uzavření a nekomunikativní žáci se stávají oběťmi v 15 % případů, změna školního prostředí, a tedy šikana nově příchozích žáků, je zastoupena ve 12 %.

Tabulka 4 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 11

11. Z jakého důvodu si myslíš, že se agresor rozhodne k šikaně?	
Odpověď	Počet respondentů
Agresor má nízké sebevědomí a zvyšuje si ho ubližováním druhých.	27
Agresor pochází z problémového rodinného prostředí (např. násilí v rodině).	11
Agresor je znuděný.	7
Agresor se snaží získat vysoké postavení v kolektivu.	25
Jiné.	10

Zdroj: Autor práce, 2022 (vlastní šetření)¹³⁷

Graf 2 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 11

Zdroj: Autor práce, 2022 (vlastní šetření)¹³⁸

¹³⁷ Autor práce, 2022 (vlastní šetření)

¹³⁸ Autor práce, 2022 (vlastní šetření)

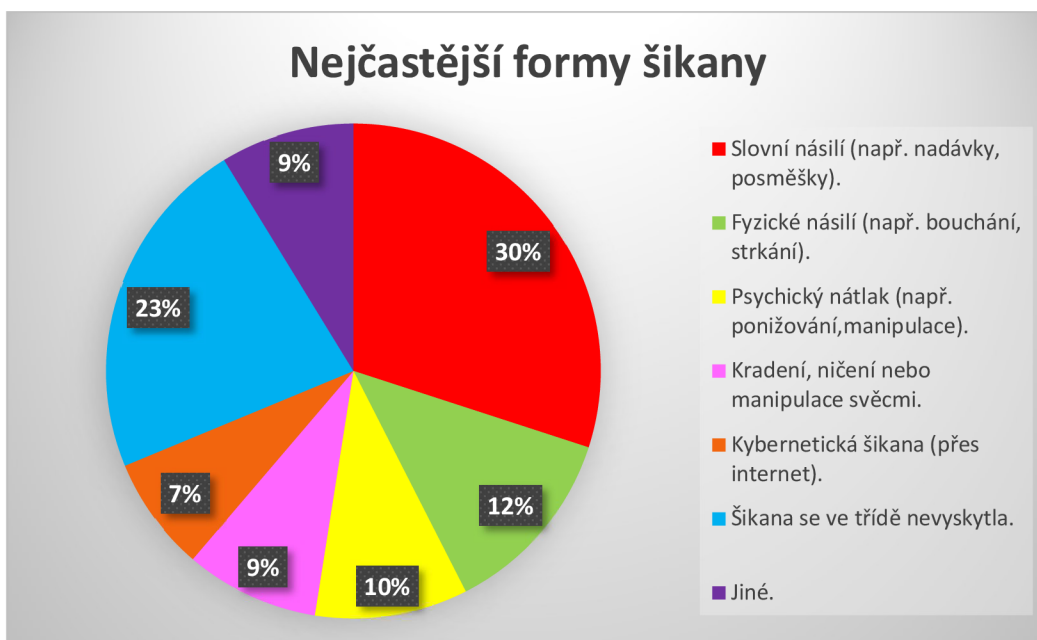
Nejčastějším důvodem agresora je ve 34 % případů jeho nízké sebevědomí, následuje 31 % z důvodu snahy o hierarchickou nadřazenost. Agresori, pocházející z neuspokojivých rodinných poměrů tvoří 14 %, následují jedinci, kteří šikaují ostatní z více důvodů, např. v kombinaci všech předchozích (ve 12 %), jedinci, kteří se nudí a šikana je pro ně pouhým rozptýlením tvoří 9 %.

Tabulka 5 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 13

13. Pokud ve třídě došlo k výskytu šikany, jaká forma to byla?	
Odpověď	Počet respondentů
Slovní násilí (např. nadávky, posměšky).	24
Fyzické násilí (např. bouchání, strkání).	10
Psychický nátlak (např. ponižování, manipulace).	8
Kradení, ničení nebo manipulace věcmi.	7
Kybernetická šikana (přes internet).	6
Šikana se ve třídě nevyskytla.	18
Jiné.	7

Zdroj: Autor práce, 2022 (vlastní šetření)¹³⁹

Graf 3 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 13

Zdroj: Autor práce, 2022 (vlastní šetření)¹⁴⁰

¹³⁹ Autor práce, 2022 (vlastní šetření)

¹⁴⁰ Autor práce, 2022 (vlastní šetření)

Ze šetření vyplývá, že nejrozšířenější formou šikany je slovní napadání (30 %), ve 23 % respondenti uvedli, že se šikana ve třídě vůbec nevyskytla, 12 % zastupuje fyzické násilí, ponižování a manipulace jsou zastoupeny v 10 %, v 9 % je zastoupena manipulace s věcmi, respondenti uvedli jako nejrozšířenější krádeže svačiny, stejné zastoupení mají ostatní formy šikany, kybernetická šikana je se 7 % nejméně zastoupenou kategorií.

Dílčím cílem č. 1 bylo zjištění, jaká forma šikany je nejčastější. Z uvedených výsledků vyplývá, že oběti se jedinec nestává z jednoho konkrétního důvodu, nejčtenější forma šikany u žáků 2. stupně není jasně daná a nemá konkrétní důvod. Je tvořena souborem pohnutek, vycházejících z osobních nedorozumění, rozdílné fyzické vyzrálosti, žárlivosti i odlišného mentálního rozpoložení. Agresora k tomuto činu vede především jeho nízké sebevědomí, které se snaží posílit ponižováním slabších, především pak verbálním nátlakem, zesměšňováním, ponižováním formou nadávek a dehonestací pro pobavení ostatních.

Dílčí cíl č. 2: Zjistit, zda se respondenti setkali se šikanou ve třídním kolektivu

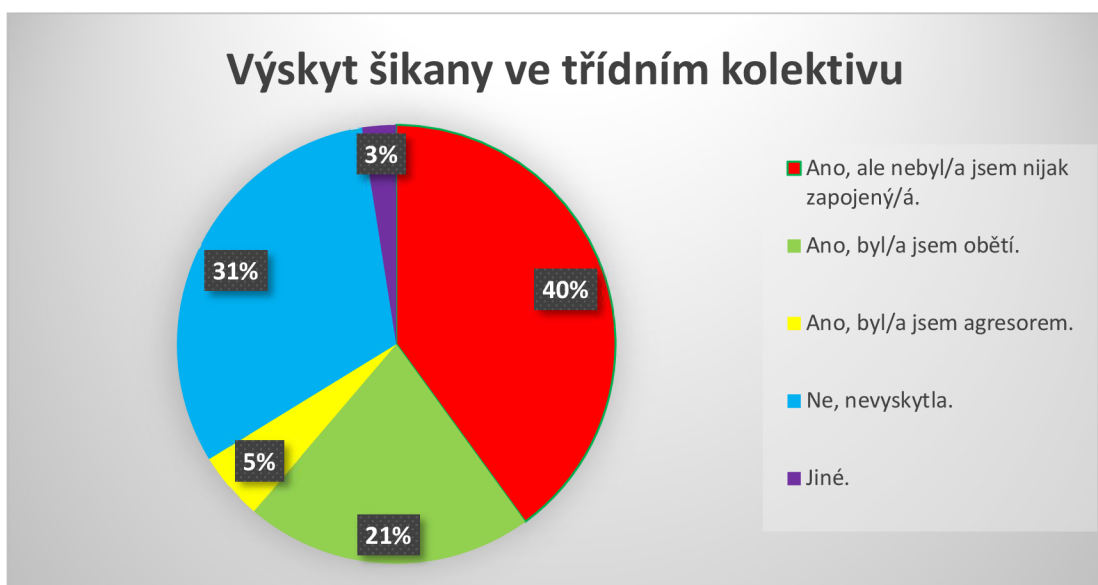
K dosažení dílčího cíle č. 2 byly použity odpovědi na otázky č. 12, 18, 20, 21, 22. Výsledky z dotazníkového šetření byly zahrnuty v níže uvedených tabulkách a grafech a následně slovně vyhodnoceny.

Tabulka 6 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 12

12. Vyskytla se někdy (podle tebe) šikana ve vaší třídě?	
Odpověď	Počet respondentů
Ano, ale nebyl/a jsem nijak zapojený/á.	32
Ano, byl/a jsem obětí.	17
Ano, byl/a jsem agresorem.	4
Ne, nevyskytla.	25
Jiné.	2

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁴¹

Graf 4 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 12

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁴²

¹⁴¹ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁴² Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

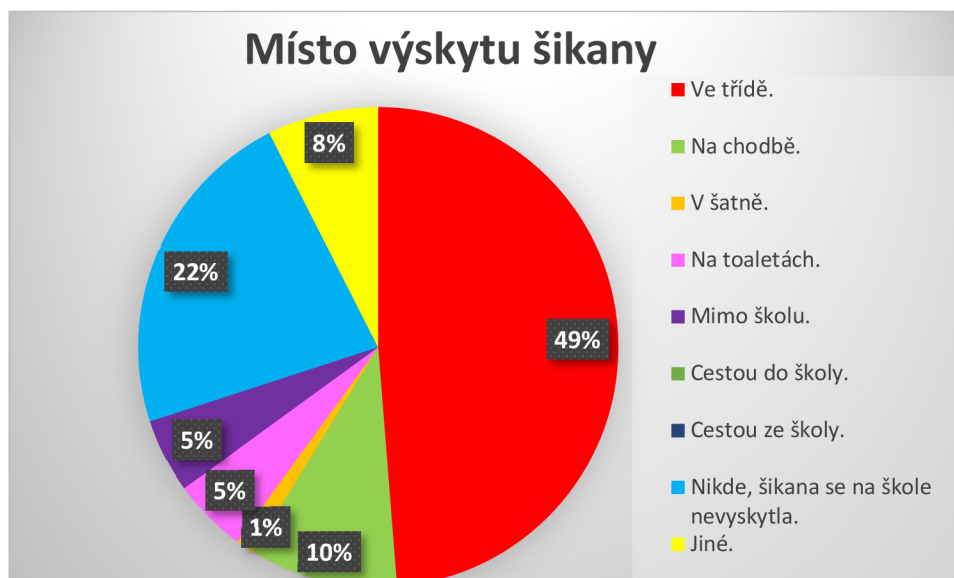
Respondenti uvedli, že jako nezapojení svědci byli přítomni šikaně ve třídním kolektivu ve 40 %, 31 % jedinců je přesvědčena o skutečnosti, že se ve třídě šikana nevyskytla vůbec. 21 % dotázaných byla přímou obětí šikany, 5 % se přiznalo k účasti na šikaně v roli agresora. 3 % dotázaných si nebyla jistá, zda k šikaně došlo či nikoli, nedokázali chování, definované jako šikana, ve třídních kolektivu rozpoznat.

Tabulka 7 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 18

18. Kde se šikana odehrávala?	
Odpověď	Počet respondentů
Ve třídě.	39
Na chodbě.	8
V šatně.	1
Na toaletách.	4
Mimo školu.	4
Cestou do školy.	0
Cestou ze školy.	0
Nikde, šikana se na škole nevyskytla.	18
Jiné.	6

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁴³

Graf 5 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 18

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁴⁴

¹⁴³ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁴⁴ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

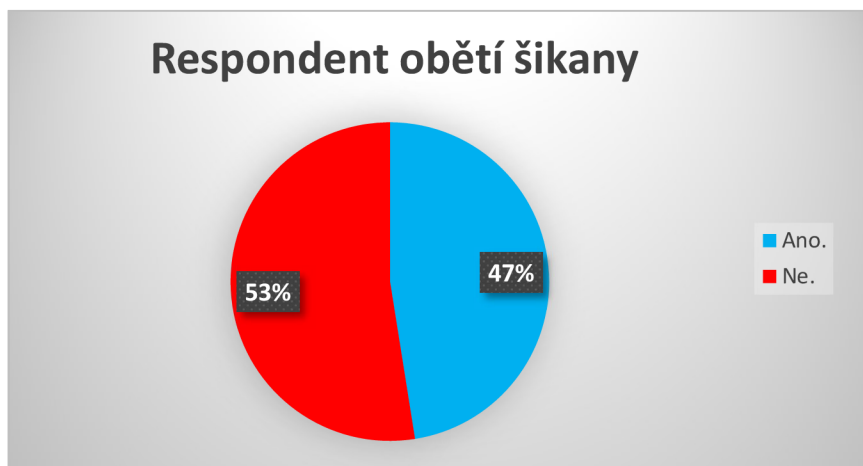
Nejčastějším místem výskytu šikany dle doložených odpovědí je školní třída v četnosti odpovědí 49 %. Žáci ve 22 % uvedli, že se na žádném místě ve školském zařízení šikana nevyskytla. 10 % jedinců se setkala se šikanou na chodbě, v 8 % žáci nevybrali ani jednu z nabízených možností a uvedli jako místo výskytu např. školu v přírodě, školní výlet, adaptační kurz. Do této kategorie patří také šikana mezi žáky dané školy v kybernetickém prostředí. Totožnou míru výskytu má šikana na toaletách školy, ale také ve venkovním prostředí (mimo školu), a to v 5 %. V 1 % se setkali respondenti s výskytem šikany v šatnách. Se šikanou na cestě do školního zařízení, anebo cestou zpět domů, se nesetkal nikdo z dotazovaných.

Tabulka 8 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 20

20. Byl/a jsi někdy sám/a šikanován/a?	
Odpověď	Počet respondentů
Ano.	38
Ne.	42

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁴⁵

Graf 6 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 20

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁴⁶

47 % žáků se někdy osobně setkala s některou z forem šikany v roli oběti, 53 % se se šikanou své osoby nesetkalo vůbec.

¹⁴⁵ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

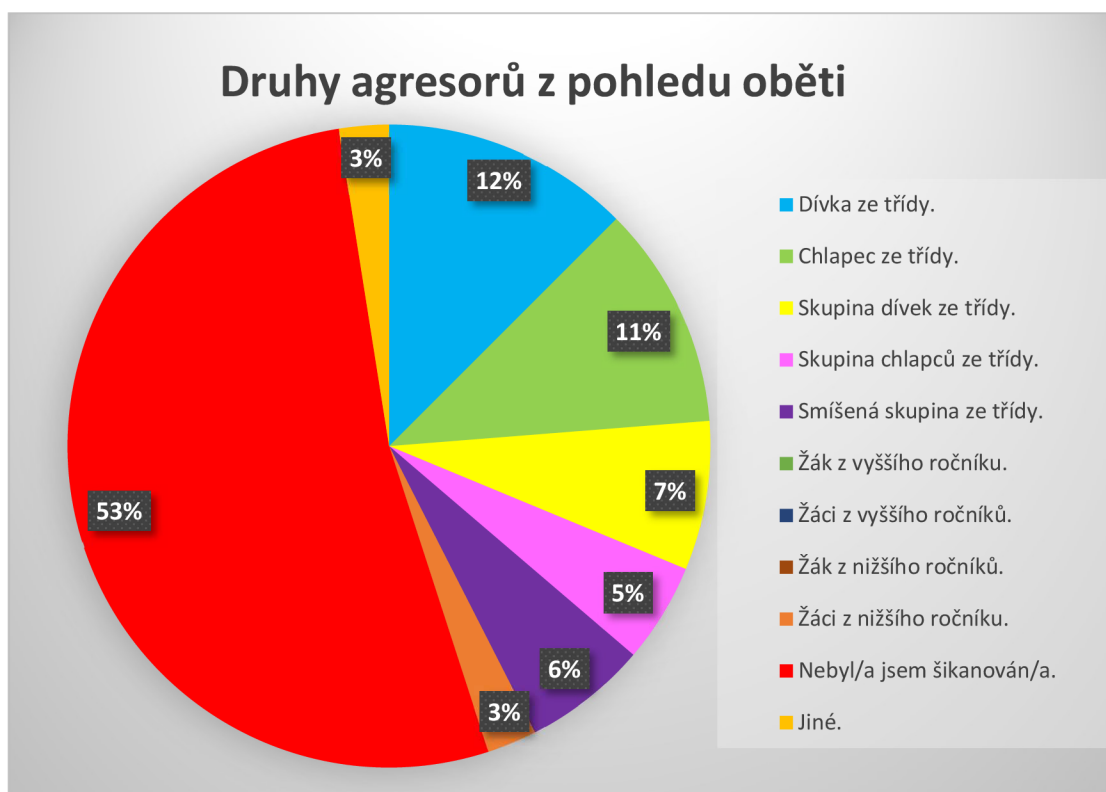
¹⁴⁶ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Tabulka 9 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 21

21. Pokud ano, kdo tě šikanoval?	
Odpověď	Počet respondentů
Dívka ze třídy.	10
Chlapec ze třídy.	9
Skupina dívek ze třídy.	6
Skupina chlapců ze třídy.	4
Smišená skupina ze třídy.	5
Žák z vyššího ročníku.	0
Žáci z vyššího ročníků.	0
Žák z nižšího ročníků.	0
Žáci z nižšího ročníků.	2
Nebyl/a jsem šikanován/a.	42
Jiné.	2

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁴⁷

Graf 7 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 21

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁴⁸

¹⁴⁷ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁴⁸ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

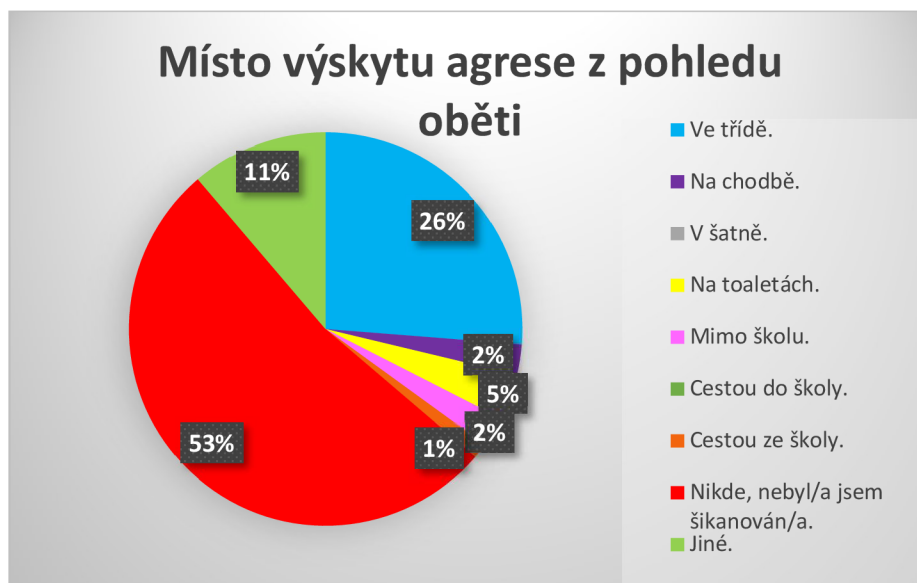
V 53 % žáci šikanováni nebyli. Z výsledků vyplývá, že respondenti, kteří se setkali se šikanou, vyloučili z role agresora žáka či skupinu žáků z vyššího ročníku i žáka (jednotlivce) z ročníku nižšího. Nejčastěji byli atakováni dívkou z vlastní třídy (12 %), těsně následovanou chlapcem ze třídy (11 %). 7 % zastupuje skupina dívek ze třídy, 6 % smíšenou třídní skupinu (dívky i chlapci), následuje s 5 % skupina chlapců – spolužáků, skupina žáků z nižšího ročníku je agresorem ve 3 %, totožné zastoupení má také kategorie „jiné“, konkrétně smíšená skupina, sestávající ze spolužáků a žáků z vyššího ročníku.

Tabulka 10 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 22

22. Kde se šikana odehrávala?	
Odpověď	Počet respondentů
Ve třídě.	21
Na chodbě.	2
V šatně.	0
Na toaletách.	3
Mimo školu.	2
Cestou do školy.	0
Cestou ze školy.	1
Nikde, nebyl/a jsem šikanován/a.	42
Jiné.	9

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁴⁹

Graf 8 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 22

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵⁰

¹⁴⁹ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁵⁰ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

53 % dotazovaných nemohlo tuto výzkumnou otázku zodpovědět, protože se se šikanou nikdy nesešlo. Oběti uvádějí jako nejčastější místo výskytu šikany školní třídu v četnosti 26 %. Druhým nejčastějším místem je kombinace více prostředí, především spojení prostoru ve škole a mimo školské zařízení, a to venkovní prostory (hřiště, park, zahrada), ale také spojení s virtuálním prostředím, vše uvedeno pod kolonkou „Jiné“ (11 %). Šikanu na toaletách zažilo 5 % dotazovaných, 2 % shodně šikanu na chodbě i mimo školu (bez kombinace s dalším druhem), cestou ze školy bylo šikanováno 1 % obětí. Žádná z obětí nezažila šikanu v šatně ani cestou do školy.

Dílčí cíl č. 2 směřoval ke zjištění, zda se žáci setkali se šikanou ve třídním kolektivu. Prvotně bylo zjištěno, že 40 % žáků je přesvědčeno, že nebylo aktérem, ani nerozpoznalo šikanu ve svém okolí – třídním kolektivu. Žáci z obecného hlediska označili jako nejčastější místo výskytu šikany třídu. Na přímou otázku, zda byli žáci někdy šikanováni, odpovědělo 53 % záporně. Vlastní zkušenost se šikanou v roli oběti má tedy 47 % dotázaných, které nejčastěji šikanovala dívka ze stejného třídního kolektivu, těsně následována chlapcem ze stejného prostředí (třídy). Šikanu oběti nejčastěji zažily ve třídě (v převažující míře), následně také na toaletách a chodbě, zásadní je také kombinace více prostředí dohromady, především se šikanou ve virtuálním prostředí.

Dílčí cíl č. 3: Zjistit, zda jsou žáci dostatečně informováni o šikaně.

K dosažení dílčího cíle č. 3 byly použity odpovědi na otázky č. 5, 6, 7, 23 a 24. Otevřená otázka č. 6 je diferencována do dvou oddílů a) a b), z důvodu návaznosti na kladné vyjádření v otázce č. 5 a následné dokreslení konkrétního typu chování. Otevřená otázka č. 7 je z důvodu přesnějšího vymezení také rozdělena na oddíly a) a b) pro lepší analýzu porozumění žáků v rozdílu mezi fyzickou a psychickou formou šikany. Výsledky z dotazníkového šetření byly zahrnuty v níže uvedených tabulkách a grafech a následně slovně vyhodnoceny.

Tabulka 11 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 5

5. Je ve třídě spolužák, který je považovaný za vůdce?	
Odpověď	Počet respondentů
Ano.	31
Ne.	49

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵¹

Graf 9 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 5

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵²

¹⁵¹ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁵² Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Většina žáků (61 %) vůdce ve svém třídním kolektivu vůbec nezaznamenala. Ostatní žáci (39 %) vymezili svého spolužáka jako vůdce a jeho projevy charakterizovali v následujících otázkách č. 6a a č. 6b, jejichž výsledky jsou zaznamenány v níže uvedených tabulkách a grafech.

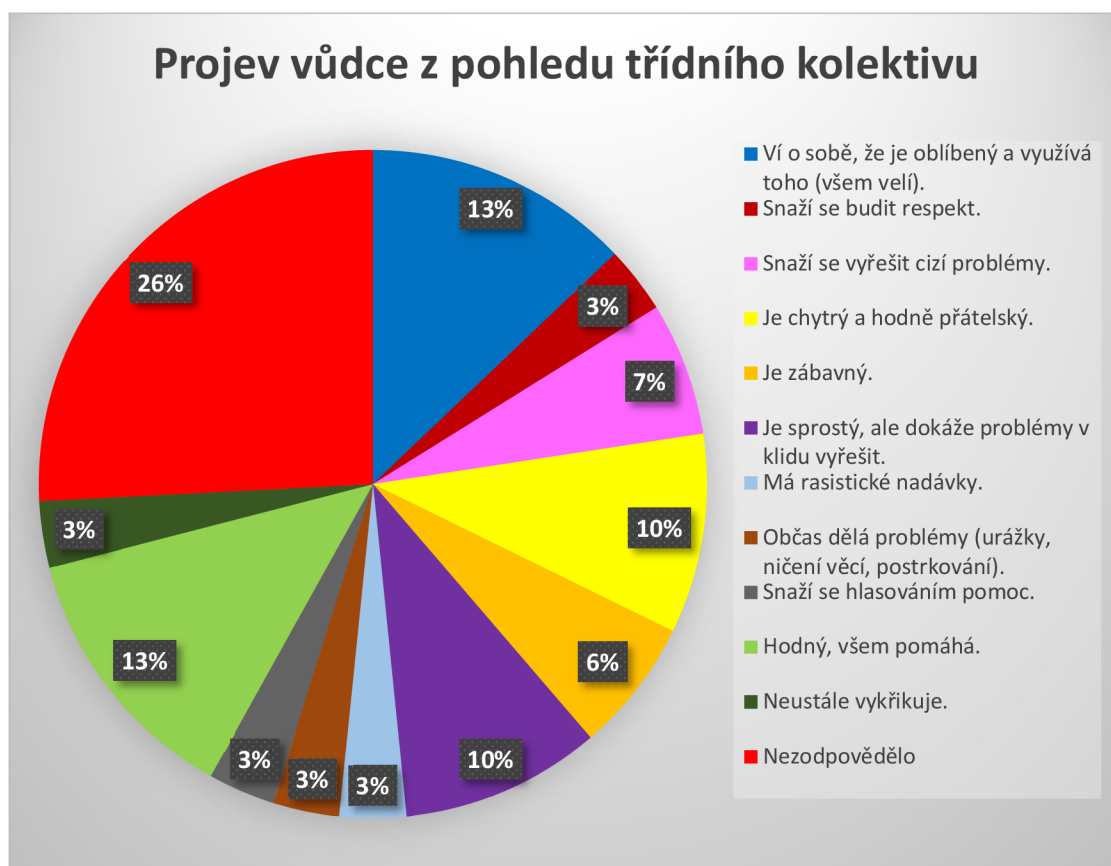
Tabulka 12 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 6a

6a. Pokud ano, jak se tento vůdce projevuje?	
Odpověď	Počet respondentů
Ví o sobě, že je oblíbený a využívá toho (všem velí).	4
Snaží se budít respekt.	1
Snaží se vyřešit cizí problémy.	2
Je chytrý a hodně přátelský.	3
Je zábavný.	2
Je sprostý, ale dokáže problémy v klidu vyřešit.	3
Má rasistické nadávky.	1
Občas dělá problémy (urážky, ničení věcí, postrkování).	1
Snaží se hlasováním pomoci.	1
Hodný, všem pomáhá.	4
Neustále vykřikuje.	1
Nezodpovědělo	8

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵³

¹⁵³ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Graf 10 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 6a

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵⁴

Z celkového počtu respondentů (80 žáků/100 %) zodpovědělo otázku č. 5 kladně 39 %, tedy 31 respondentů rozpoznalo ve třídním kolektivu osobu vůdce. Jakým způsobem se tato osoba projevuje, jak jeho chování vnímá třídní kolektiv, je uvedeno v grafu č. 10. Z uvedeného vzorku nezodpovědělo (nedefinovalo chování vůdce) ať z osobních důvodů, nebo z neznalosti 26 % žáků. Z dodaných odpovědí převažují 2 základní typy projevů vůdce, které jsou vzájemně protichůdné. Na jedné straně je vůdce vnímán ve 13 % tak, že se snaží každému pomoci vyřešit nastalou situaci (je hodný), na druhé straně ho okolí spatřuje jako vůdce, který všem velí, především využívá své oblíbenosti pro své vlastní zájmy. Oba tyto typy se ve třídním kolektivu vyskytují v zastoupení 13 %. Také další dvě shodná zastoupení (10 %) typů projevů vůdce jsou v přímém rozporu. Na jedné straně je vůdce vnímán jako chytrý a přátelský spolužák, na druhé straně (jinou částí respondentů) je vnímán jako klidná osoba s vulgárními projevy.

¹⁵⁴ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

V 7 % byl vůdce vnímán jako osoba, která se snaží řešit problémy ostatních spolužáků, v 6 % jako zcela zábavná osoba, bez dalších jakýchkoli projevů. 3 % respondentů vydefinovala 5 typů projevů vůdce. Podle první skupiny v tomto zastoupení je pro vůdce typické, že se snaží především o nastolení respektu vůči své osobě, druhá skupina definuje vůdce jako někoho, kdo neustále ruší, vykřikuje a chce být středem pozornosti, podle třetí skupiny je pro vůdce specifické, že se snaží hlasováním všem pomoci, čtvrtá skupina tohoto shodného zastoupení vidí vůdce jako osobu, která je spojena s problémovým chováním, především ničením věcí, urážkami a drobnými fyzickými delikty, poslední skupina vidí vůdce jako osobu, pro kterou není problém vymezovat se proti etnickým menšinám a projevovat se rasistickými nadávkami.

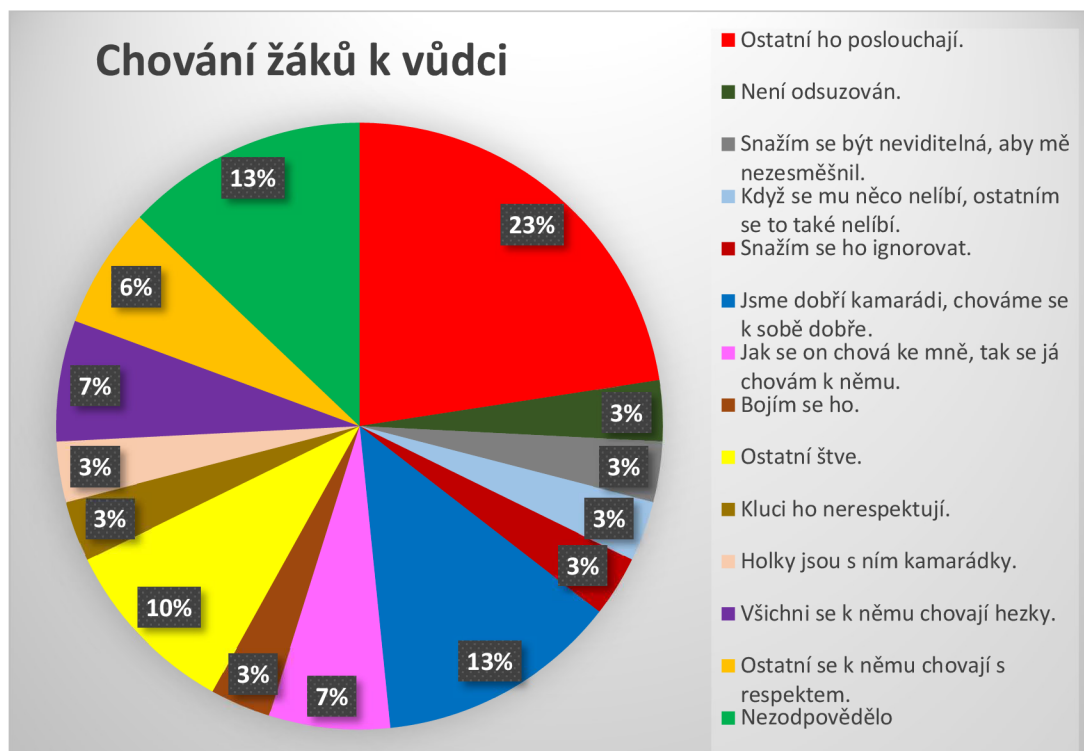
Tabulka 13 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 6 b

6b. Pokud ano, jak se k vůdci chovají ostatní?	
Odpověď	Počet respondentů
Ostatní ho poslouchají.	7
Není odsuzován.	1
Snažím se být neviditelná, aby mě nezesměšnil.	1
Když se mu něco nelíbí, ostatním se to také nelíbí.	1
Snažím se ho ignorovat.	1
Jsme dobří kamarádi, chováme se k sobě dobře.	4
Jak se on chová ke mně, tak se já chovám k němu.	2
Bojím se ho.	1
Ostatní štvě.	3
Kluci ho nerespektují.	1
Holky jsou s ním kamarádky.	1
Všichni se k němu chovají hezky.	2
Ostatní se k němu chovají s respektem.	2
Nezodpovědělo	4

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵⁵

¹⁵⁵ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Graf 11 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 6 b

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵⁶

Z celkového počtu respondentů 80 (100 %) zaznamenalo osobu vůdce ve své třídě 31 respondentů (39 %), v grafu č. 11 je zaznamenán způsob chování tohoto vzorku k osobě vůdce. Z uvedeného vzorku nezodpovědělo (nedefinovalo chování třídního kolektivu vůči vůdci) bez udání jakéhokoli důvodu 13 % žáků. Rozdělení typů chování žáků k osobě vůdce bylo velice pestré.

Ve 23 % žáci vůdce poslouchají, 13 % spolužáků se k této osobě chová dobře, má s vůdcem přátelské vztahy, 10 % třídního kolektivu tato osoba irituje, 7 % oplácí vůdci jeho chování, stejné zastoupení má hezké chování celého kolektivu vůči této osobě, 6 % žáků se chová s respektem. 3 % má celkem 7 typů chování. Jednak k němu přistupují jako k osobě, která není za své činy odsuzována, jiná skupina se snaží nevyčínat, aby na sebe neupozorňovala, další část kolektivu se snaží přizpůsobovat svůj názor vůdci, jiným typem chování je ignorace i strach. Také zde nalezneme snahu o přízeň dívčího kolektivu, nebo absenci respektu chlapecké části.

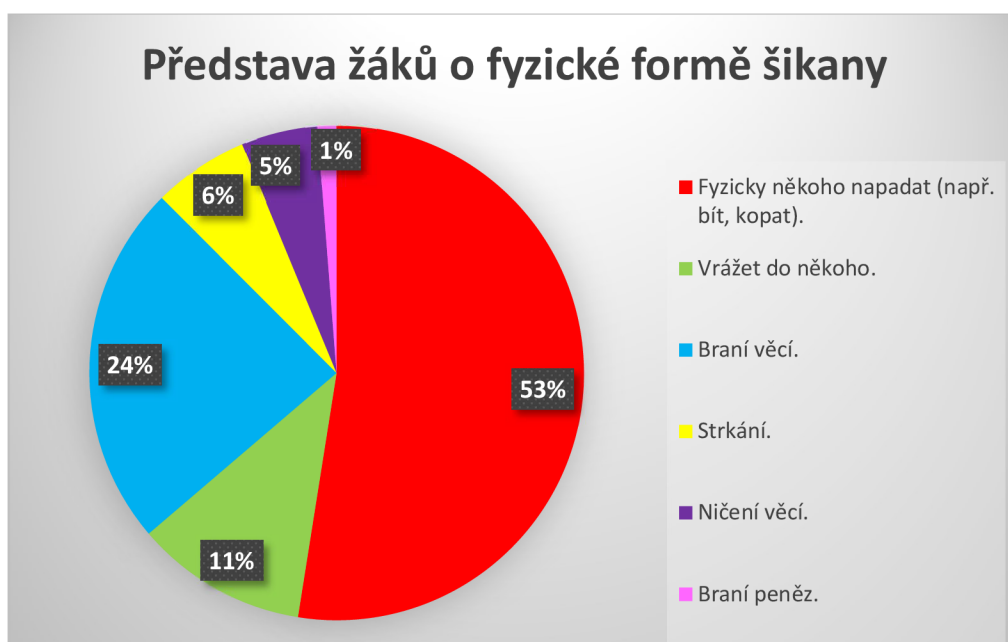
¹⁵⁶ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Tabulka 14 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 7a

7a. Co si představíš pod pojmem fyzická šikana?	
Odpověď	Počet respondentů
Fyzicky někoho napadat (např. bít, kopat).	42
Vrážet do někoho.	9
Braní věcí.	19
Strkání.	5
Ničení věcí.	4
Braní peněz.	1

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵⁷

Graf 12 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 7a

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵⁸

Z šetření vyplývá, že všichni dotazovaní mají představu o fyzické formě šikany. 53 % si ji spojuje s fyzickým napadením, kopáním a bitím. 24 % považuje za tento druh negativního chování zcizování osobního majetku. 11 % zařazuje do fyzické šikany také drobné potyčky a vrážení do druhých, strkání vymezuje jako fyzickou šikanu 6 %, 5 % ji má spojenou s ničením věcí a nejméně zastoupené je zcizování hotovosti (1 %).

¹⁵⁷ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

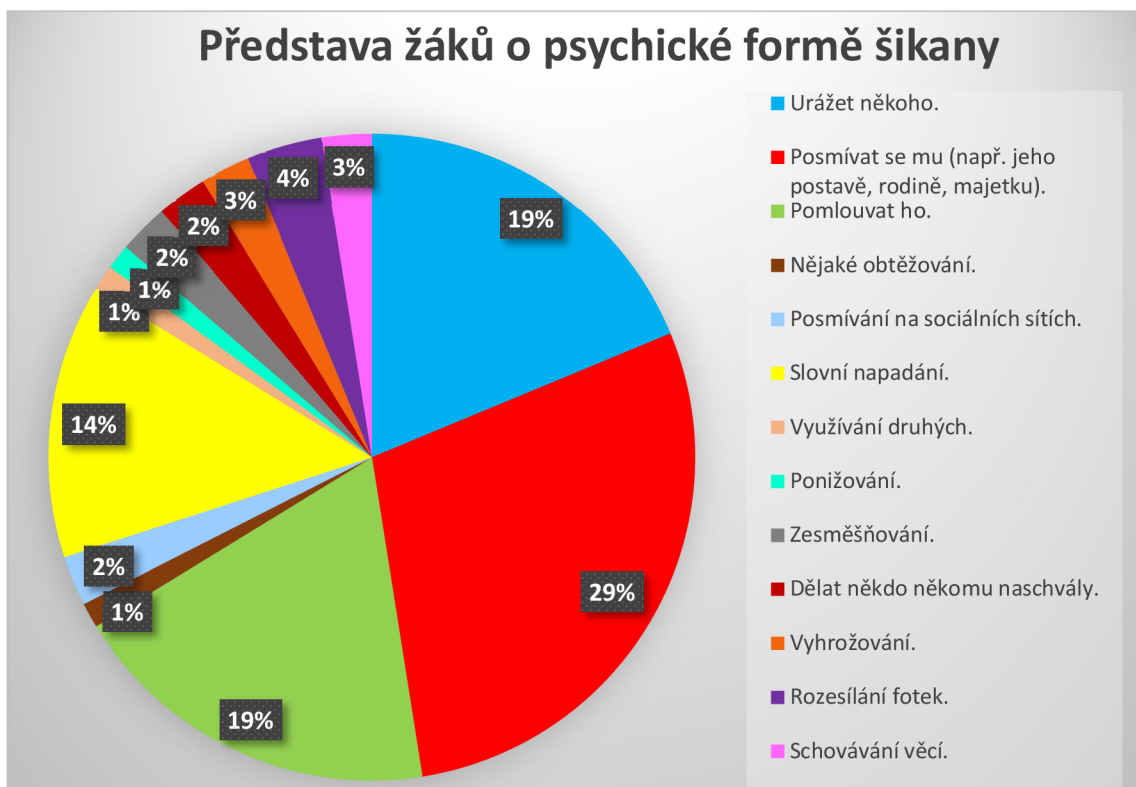
¹⁵⁸ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Tabulka 15 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 7b

7b. Co si představíš pod pojmem psychická šikana?	
Odpověď	Počet respondentů
Urážet někoho.	15
Posmívat se mu (např. jeho postavě, rodině, majetku).	23
Pomlouvát ho.	15
Nějaké obtěžování.	1
Posmívání na sociálních sítích.	2
Slovní napadání.	11
Využívání druhých.	1
Ponižování.	1
Zesměšňování.	2
Dělat někdo někomu naschvály.	2
Vyhrožování.	2
Rozesílání fotek.	3
Schovávání věcí.	2

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁵⁹

Graf 13 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 7 b

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶⁰

¹⁵⁹ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁶⁰ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

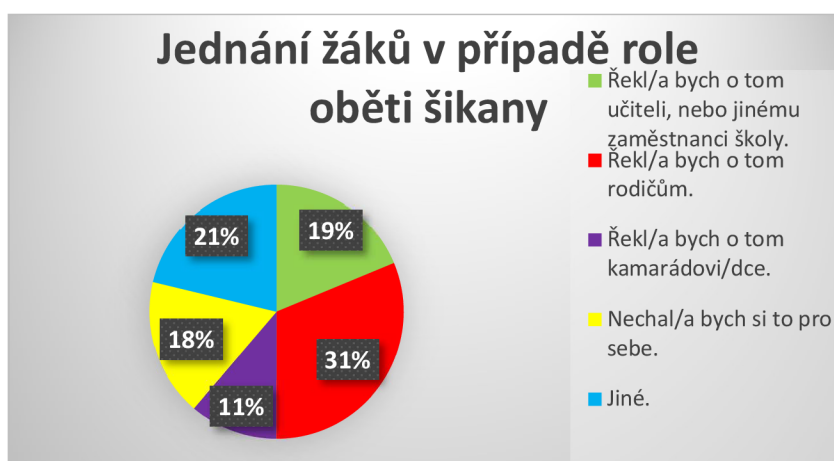
Stejně jako u odpovědí na otázku č. 7a, také u zodpovězení otázky č. 7b měli všichni žáci alespoň nějakou představu o psychické formě šikany. Nejrozšířenějším názorem byla představa, že psychická forma šikany je posmívání se spolužákovi z důvodu finančních, sociálních, fyzických, ale také duševních hendikepů, a to v 29 %. 19 % respondentů vnímá urážky a pomluvy jako stejně škodlivé projevy chování. Slovní napadání vnímá negativně 14 % žáků, především ve formě nadávek, ironie a jiné formy verbálních útoků. Fenomémem současné doby je kyberšikana, tento druh chování vnímají 4 %, kdy definují nejběžnější formu jako rozesílání dehonestujících fotografií spolužáků pomocí mobilní techniky a sociálních sítí. Vyhrožování a záměrné schovávání věcí uvedlo jako psychickou šikanu 3 % žáků, 2 % zastoupení má několik názorů, jedná se o záměrné negativní chování (naschvály), dále zesměšňování a posmívání se na sociálních sítích. Ponižování, využívání druhých, nebo „nějaké“ obtěžování je zastoupeno 1 %.

Tabulka 16 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 23

23. Kdybys byl/a šikanován/a, co bys udělal/a?	
Řekl/a bych o tom učiteli, nebo jinému zaměstnanci školy.	15
Řekl/a bych o tom rodičům.	25
Řekl/a bych o tom kamarádovi/dce.	9
Nechal/a bych si to pro sebe.	14
Jiné.	17

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶¹

Graf 14 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 23

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶²

¹⁶¹ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁶² Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Na hypotetickou otázku, jak by se žáci zachovali v případě, pokud by se stali oběti šikany, zodpovědělo 31 %, že by se svěřilo rodičům. 21 % zastoupení má názor „Jiné“, pod který můžeme zařadit žádost o pomoc od jiného rodinného příslušníka (prarodiče, starší sourozenec), dále respondenti pod touto kategorií uvedli, že by si šikanu vyřídili s agresorem sami, nebo nevěděli jakým způsobem by tuto situaci řešili. 19 % by postupovalo prostřednictvím školy, především v komunikaci s třídním učitelem, nebo jiným zaměstnancem či zástupcem školy. 18 % respondentů by si šikanování nechalo pro sebe, nemělo by důvěru v žádnou autoritu a nikomu se nesvěřilo. 11 % dotázaných by se svěřilo kamarádovi či kamarádce.

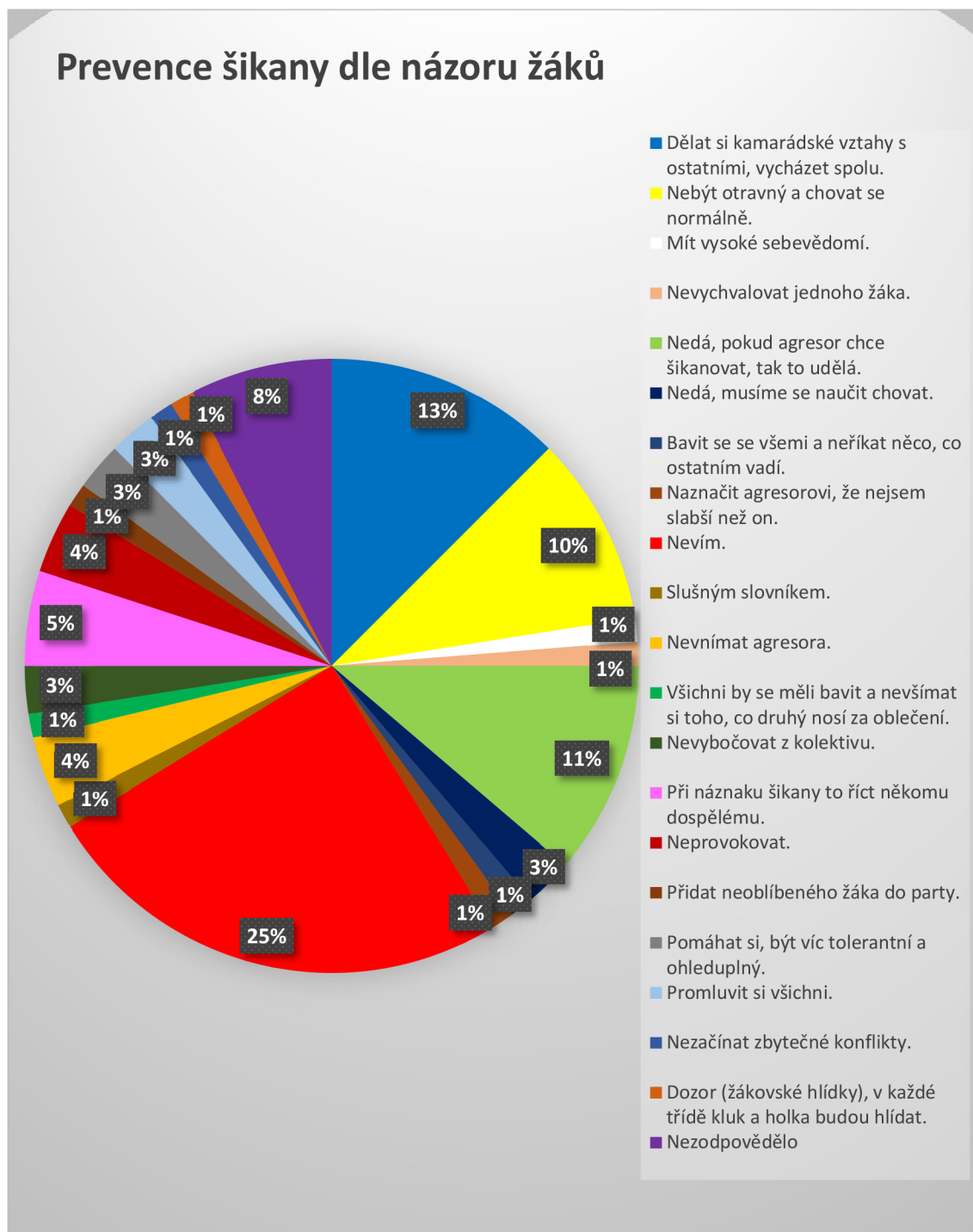
Tabulka 17 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 24

24. Jak se podle tebe dá vyhnout šikaně?	
Odpověď	Počet respondentů
Dělat si kamarádské vztahy s ostatními, vycházet spolu.	10
Nebýt otravný a chovat se normálně.	8
Mít vysoké sebevědomí.	1
Nevychvalovat jednoho žáka.	1
Nedá, pokud agresor chce šikanovat, tak to udělá.	9
Nedá, musíme se naučit chovat.	2
Bavit se se všemi a neříkat něco, co ostatním vadí.	1
Naznačit agresorovi, že nejsem slabší než on.	1
Nevím.	20
Slušným slovníkem.	1
Nevnímat agresora.	3
Všichni by se měli bavit a nevsímat si toho, co druhý nosí za oblečení.	1
Nevybočovat z kolektivu.	2
Při náznaku šikany to říct někomu dospělému.	4
Neprovokovat.	3
Přidat neoblíbeného žáka do party.	1
Pomáhat si, být víc tolerantní a ohleduplný.	2
Promluvit si všichni.	2
Nezačínat zbytečné konflikty.	1
Dozor (žakovské hlídky), v každé třídě kluk a holka budou hlídat.	1
Nezodpovědělo	6

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶³

¹⁶³ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Graf 15 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 24

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶⁴

¹⁶⁴ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Otázka č. 24 byla otázkou otevřenou, žáci tedy měli možnost sami zhodnotit postupy a preventivní kroky, kterými by se dokázali vyhnout šikaně své osoby. Odpovědi jsou tedy velice různorodé, tomu odpovídá i velice pestré členění grafu. 25 % žáků nedokázalo vymyslet způsob obrany. 13 % žáků by postupovalo preventivně, a to prostřednictvím sociálních vztahů, navazováním přátelství a pozitivním přístupem v mezilidských vztazích. 11 % si myslí, že pokud agresor šikanovat dotyčného chce, tak si cestu najde. 10 % by korigovalo své chování tak, aby nebyli kolektivem vnímáni negativně (otravně). 8 % by se při náznaku šikany okamžitě obrátilo na dospělou osobu. Dva postupy zaujímají stejné zastoupení, a to 4 % s názorem nevnímat (ignorovat) projevy agresora, neprovokovat jej. 3 % žáků zastávají názor, že způsob, jakým se dá vyhnout šikaně, nelze vymyslet, lidé se k sobě musí naučit chovat, nevybočovat z kolektivu, pomáhat si, být tolerantní a ohleduplní, případně si všichni promluvit. 1 % zaujímají názory typu mít vysoké sebevědomí, neprotěžovat jedince ze strany učitele, bavit se se všemi, neříkat nahlas myšlenky, které ostatním vadí, naznačit agresorovi, že nejsem slabší než on, bavit se slušným slovníkem, být nad věcí a respektovat šatník druhých, přizvat neoblíbeného žáka do party, nezačínat zbytečné konflikty, případně zavést do každé třídy žákovský dozor, nejlépe ve smíšeném složení (chlapec a dívka).

Dílčím cílem byla analýza informovanosti žáků o problematice šikany. Prvotně bylo nutné zjistit, zda žáci dokáží rozpoznat osobu vůdce ve třídním kolektivu, jsou schopni popsat jeho specifické projevy i způsob chování kolektivu k tomuto jedinci. Dále bylo zapotřebí vyhodnotit, zda jsou žáci schopni rozpoznat fyzickou a psychickou formu šikany. Následně zjistit postoj žáků v roli hypotetické oběti, případně v řešení prevence. Více, než polovina žáků vůdce ve svém kolektivu nerozpoznala. Skupina, která vůdce ve třídě identifikovala, popsala většinou jeho chování jako autoritativní s cílem vzbudit ve svém okolí respekt, kdy se k tomuto žákovi třídní kolektiv chová podřízeně a poslouchá jeho příkazy. Nejrozšířenější představa o fyzické formě šikany je tělesné napadání ve formě bití nebo kopání, psychickou formu pak žáci nejčastěji vnímají jako posměšky z důvodu zjevných rozdílů. Pokud by žák byl šikanovaný, nejčastěji by se svěřil rodičům (31 %), anebo volil jiný způsob (21 %), na půdě školy by řešilo tento jev pouze 19 % žáků. Bohužel velká část dotázaných nedokázala vymyslet způsob prevence před šikanou (25 % respondentů neví, jak by se před ní bránilo).

Dílčí cíl č. 4: Zjistit, jaký postoj žáci zaujímají k šikaně.

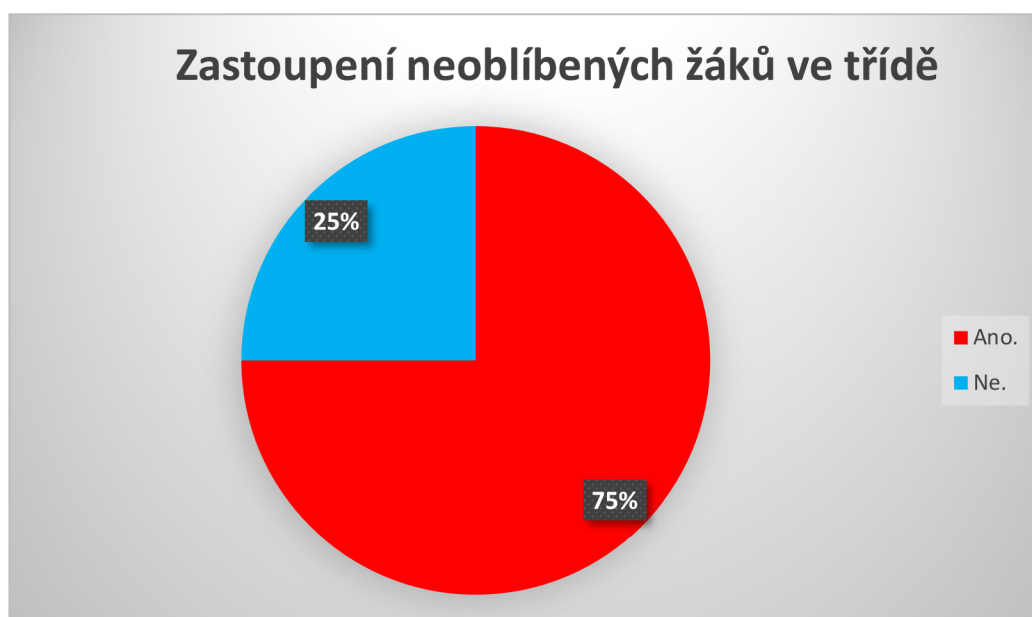
K dosažení tohoto dílčího cíle č. 4 byly použity otázky č. 3, č. 4, č. 8, č. 14 a č. 15 s možností nastaveného výběru odpovědi, doplněného o možnost vyjádření vlastní zkušenosti v políčku tzv. „Jiné“. Výsledky dotazníkového šetření byly zahrnuty v níže uvedených tabulkách a grafech a následně slovně vyhodnoceny.

Tabulka 18 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 3

3. Je podle tebe ve třídě někdo neoblíbený?	
Odpověď	Počet respondentů
Ano.	60
Ne.	20

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶⁵

Graf 16 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 3

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶⁶

Respondenti zastávají názor, že v každém třídním kolektivu se najde jedinec či skupina, kteří nejsou oblíbení. Žáci odpověděli na výzkumnou otázku v 75 % kladně, tedy že třídní kolektiv pouze ve čtvrtině případů vnímá všechny spolužáky jako oblíbené.

¹⁶⁵ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

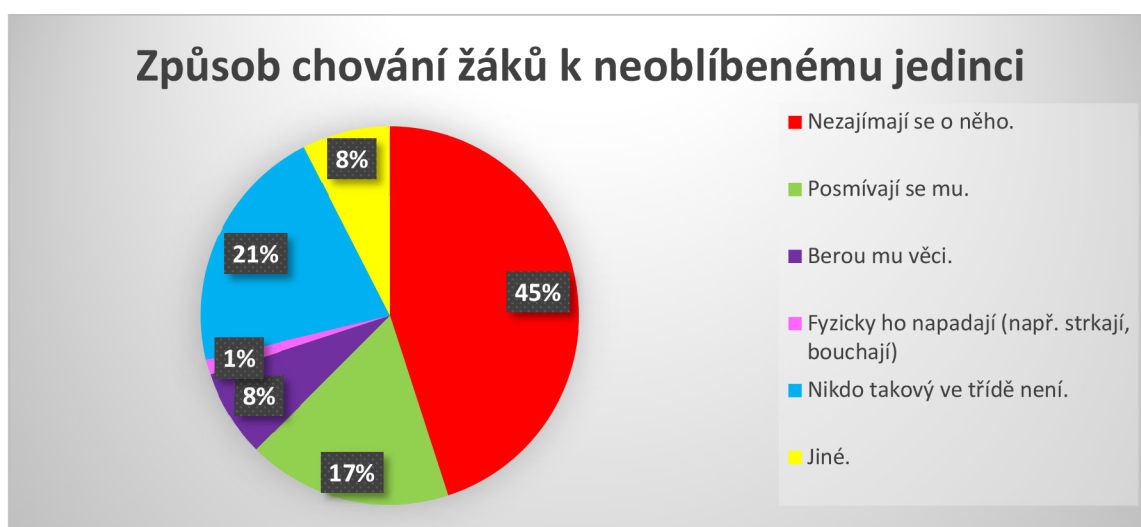
¹⁶⁶ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Tabulka 19 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 4

4. Pokud ano, jak se k němu spolužáci chovají?	
Odpověď	Počet respondentů
Nezajímají se o něho.	36
Posmívají se mu.	14
Berou mu věci.	6
Fyzicky ho napadají (např. strkají, bouchají)	1
Nikdo takový ve třídě není.	17
Jiné.	6

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶⁷

Graf 17 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 4

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶⁸

Výsledek tohoto šetření má odhalit způsob chování třídního kolektivu k neoblíbenému jedinci. 21 % žáků je přesvědčeno, že nikdo takto vymezený se ve třídě nevyskytuje. Nejrozšířenějším typem chování (45 %) je nezájem o tohoto jedince či skupinu. 17 % se neoblíbeným spolužákům posmívá, 8 % šikanuje tohoto spolužáka (spolužáky) formou zcizování osobních věcí, stejně zastoupenou skupinou je soubor tzv. „Jiné“ (pomlouvání za zády, nadávání, posmívání, souběh několika vyjmenovaných činností najednou). 1 % dokonce neoblíbeného spolužáka fyzicky šikanuje (bije a napadá).

¹⁶⁷ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

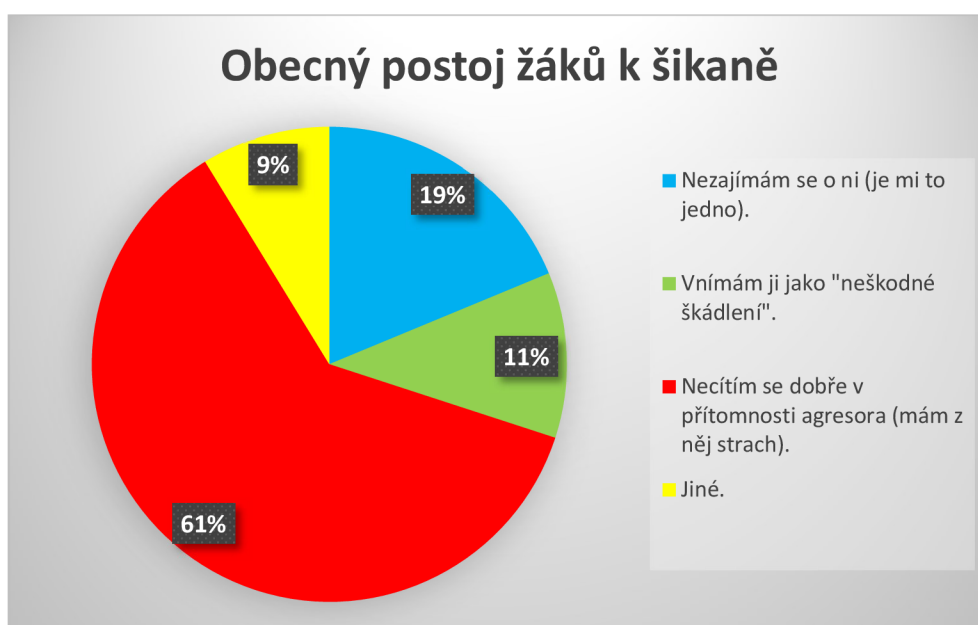
¹⁶⁸ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Tabulka 20 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 8

8. Jak vnímáš šikanu?	
Odpověď	Počet respondentů
Nezajímám se o ni (je mi to jedno).	15
Vnímám ji jako "neškodné škádlení".	9
Necítím se dobře v přítomnosti agresora (mám z něj strach).	49
Jiné.	7

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁶⁹

Graf 18 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 8

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷⁰

Většina respondentů se necítí psychicky dobře v přítomnosti tyрана, má z něj strach, tento postoj zaujímá 61 %. Žáci, kteří se o šikanu vůbec nezajímají, nevnímají ji, nezastávají žádný názor, jsou zastoupeni 19 %, jako neškodné škádlení ji vnímá 11 % žáků. 9 % zaujímají různé názory a postoje od nevědomosti, jak by reagovali, přes hypotetickou možnost nabídky pomoci oběti po přehlížení a distancování od tohoto tématu.

¹⁶⁹ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

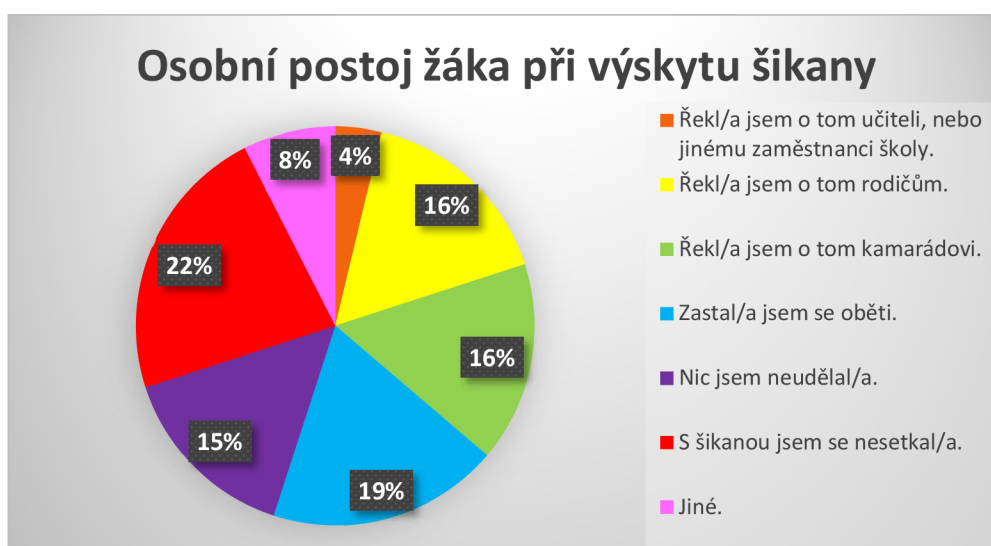
¹⁷⁰ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Tabulka 21 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 14

14. Pokud jsi se setkal/a se šikanou ve třídním kolektivu, jak jsi se zachoval/a?	
Odpověď	Počet respondentů
Řekl/a jsem o tom učiteli, nebo jinému zaměstnanci školy.	3
Řekl/a jsem o tom rodičům.	13
Řekl/a jsem o tom kamarádovi.	13
Zastal/a jsem se oběti.	15
Nic jsem neudělal/a.	12
S šikanou jsem se nesetkal/a.	18
Jiné.	6

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷¹

Graf 19 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 14

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷²

Nejčtenější skupinu tvoří žáci, kteří jsou přesvědčení o skutečnosti, že se se šikanou v třídním kolektivu nikdy nesetkali (22 %), 19 % respondentů se zastalo oběti násilí, 16 % se shodlo na dvou způsobech řešení, jedna takto zastoupená skupina se svěřila rodičům, druhá stejně zastoupená skupina se svěřila kamarádovi (kamarádům). 15 % žáků nečinně přihlíželo, o šikaně vědělo, ale přímo ani nepřímo nezasáhlo. 8 % zaujímají alibistické odpovědi typu nevědomosti a ignorace. Pouze 4 % našlo odvahu šikanu nahlásit přímo ve škole, a to třídnímu učiteli či jinému pedagogickému zaměstnanci.

¹⁷¹ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

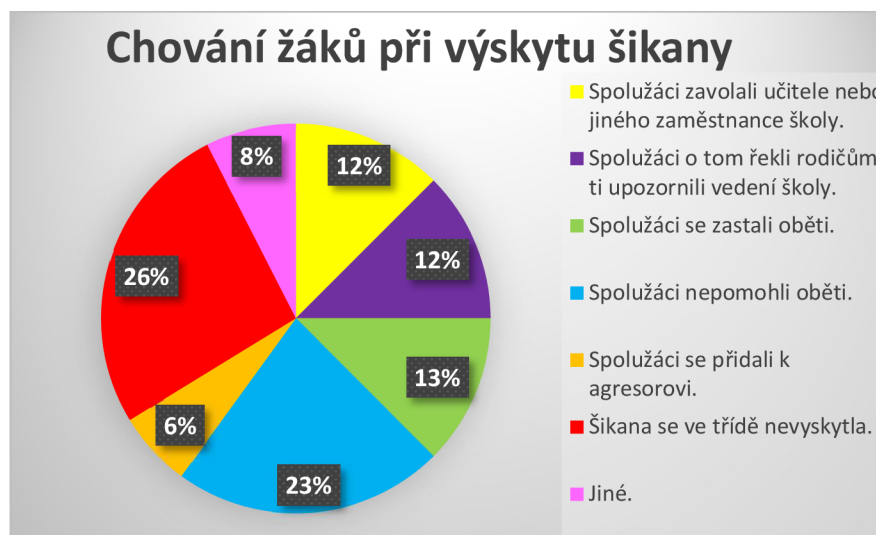
¹⁷² Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Tabulka 22 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 15

15. Jak se ostatní spolužáci zachovali při výskytu šikany?	
Spolužáci zavolali učitele nebo jiného zaměstnance školy.	10
Spolužáci o tom řekli rodičům, ti upozornili vedení školy.	10
Spolužáci se zastali oběti.	10
Spolužáci nepomohli oběti.	18
Spolužáci se přidali k agresorovi.	5
Šikana se ve třídě nevyskytla.	21
Jiné.	6

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷³

Graf 20 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 15

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷⁴

Tento rozbor má ukázat, jak se z pohledu respondenta (diváka) chovali ostatní spolužáci při výskytu šikany ve třídním kolektivu. 26 % žáků je přesvědčeno, že ve třídě šikana nikdy nebyla. 23 % respondentů bylo svědkem odmítnutí pomoci oběti šikany ze strany spolužáků, ve 13 % se spolužáci oběti zastali, zastoupení 12 % mají dvě skupiny, jednu tvoří žáci, kteří o situaci informovali rodiče, druhá je tvořena žáky, kteří hledali pomoc na půdě škole. 8 % tvoří tzv. „jiné“ např. názorové rozdělení kolektivu do protichůdných skupin, nebo také pomoc oběti pouze od jednotlivců. 6 % tvoří zkušenost, kdy se spolužáci přidali na stranu agresora.

¹⁷³ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁷⁴ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Základním přínosem tohoto dílčího cíle byla analýza přístupu žáků k šikaně. Nejprve byl proveden rozbor jednotnosti fungování třídního kolektivu. Ze šetření vyplývá že je třída v poměru 75 % ku 25 % přesvědčena o skutečnosti, že se v kolektivu nachází neoblíbený žák či skupina spolužáků. Dále byl přiblížen a vydefinován způsob chování kolektivu k neoblíbenému jedinci. Nejčastější formou jednání je ignorace a absolutní nezájem spolužáků o neoblíbeného jedince, což také koresponduje s výsledkem obecného postoje žáků k šikaně, kdy jsou přesvědčeni, že se v jejich třídě vlastně vůbec nevyskytuje (61 %), a pokud se vyskytuje, pak se o ní žáci nezajímají (19 %). Osobní zkušenost se šikanou má 78 % žáků. Chování spolužáků při výskytu šikany je různorodé, převažuje zjištění, že by spolužáci, přestože byli informováni, oběti nepomohli.

Dílčí cíl č. 5: Zjistit, jakým způsobem škola předchází šikaně.

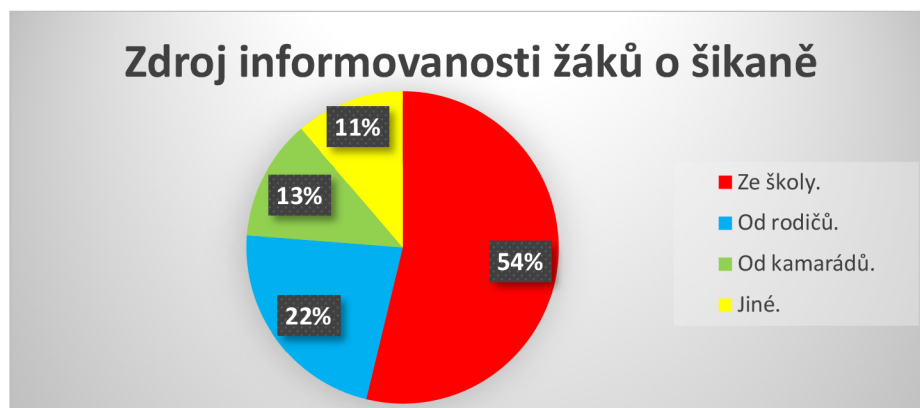
Dosažení tohoto cíle bude realizováno prostřednictvím uzavřené otázky č. 9, která je doplněna o možnost tzv. „Jiné“, pod kterou mohou žáci napsat vlastní zkušenost, názor či postoj, a dále otevřenými otázkami č. 25 a č. 19. Výsledky dotazníkového šetření byly zahrnuty v níže uvedených tabulkách a grafech a zjištění byla následně slovně vyhodnoceny.

Tabulka 23 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 9

9. Od koho jsi poučen/a o šikaně?	
Odpověď	Počet respondentů
Ze školy.	43
Od rodičů.	18
Od kamarádů.	10
Jiné.	9

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷⁵

Graf 21 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 9

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷⁶

Z šetření vyplývá, že více, než polovina žáků (54 %), je informována o šikaně ze strany autorit školy (semináře, preventivní programy, obsah předmětů především základy společenských věd). S 22 % následuje informovanost z rodinného prostředí, zejména od rodičů, 13 % žáků čerpá informace od spolužáků a kamarádů. 11 % je informováno především z virtuálního prostředí (internet), dále z filmů a z besed s Policií ČR.

¹⁷⁵ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

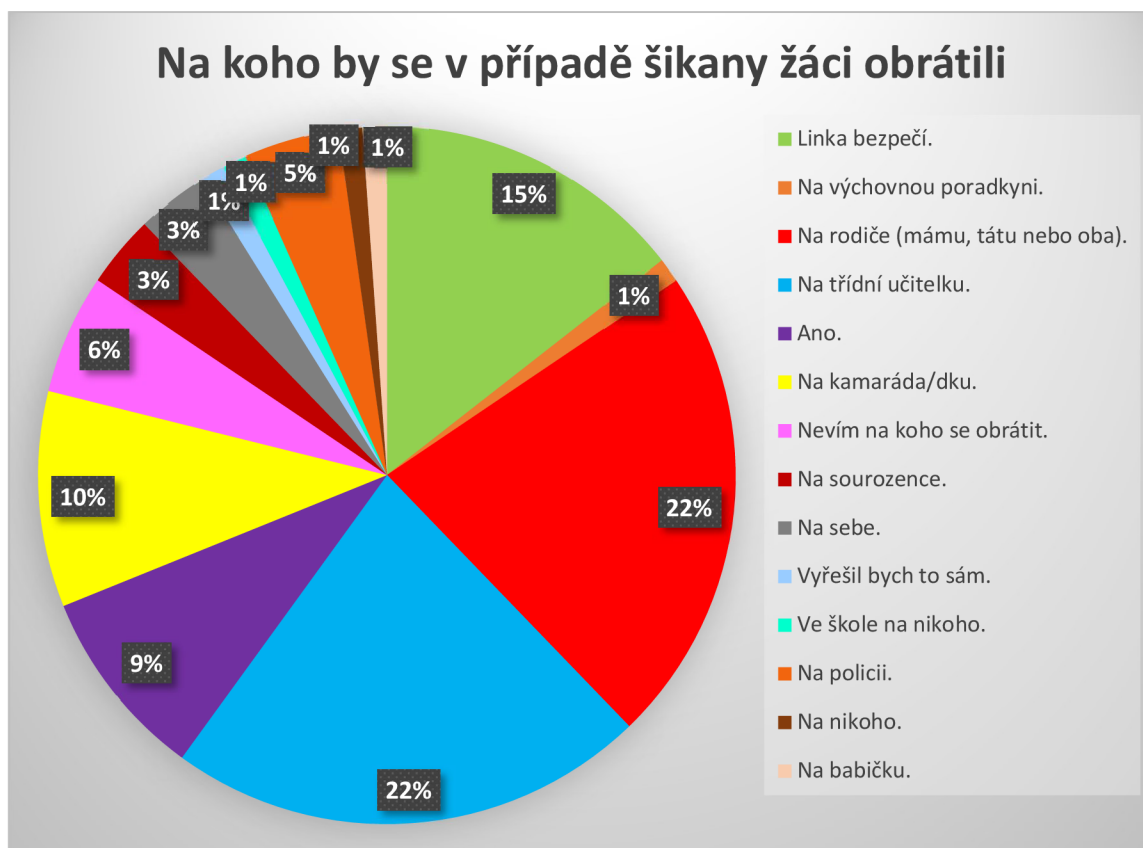
¹⁷⁶ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Tabulka 24 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 25

25. V případě šikany víš, na koho se ve škole/mimo školu obrátit?	
Odpověď	Počet respondentů
Linka bezpečí.	13
Na výchovnou poradkyni.	1
Na rodiče (mámu, tátu nebo oba).	20
Na třídní učitelku.	20
Ano.	8
Na kamaráda/dku.	9
Nevím na koho se obrátit.	5
Na sourozence.	3
Na sebe.	3
Vyřešil bych to sám.	1
Ve škole na nikoho.	1
Na policii.	4
Na nikoho.	1
Na babičku.	1

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷⁷

Graf 22 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 25

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷⁸

¹⁷⁷ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁷⁸ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Otázka č. 25 měla za cíl zjistit, na koho by se žáci při výskytu šikany obrátili, komu nejvíce důvěřují. Jednalo se o otázku otevřenou, proto je četnost odpovědí rozmanitější. Shodně s četnostní 22 % by se žáci obrátili na třídního učitele i své rodiče. V následující odpovědi se projevil vliv osvěty, 15 % žáků by se obrátilo na „Linku bezpečí“. 10 % by využilo pomoci kamaráda (kamarádky), 9 % je přesvědčeno, že má osobu, kterou by požádalo o pomoc, ale blíže tuto osobu nspecifikovalo. 6 % žáků neví, koho oslovit se žádostí o pomoc, 5 % by se obrátilo na Policii ČR, 3 % zaujímají dva názory, jedna skupina nikomu nevěří a spoléhá jen sama na sebe, druhá stejně zastoupená skupina by se obrátila na svého sourozence. 1 % by se obrátilo např. na prarodiče, naopak by nekontaktovalo nikoho ve školním zařízení, jiná skupina by oslovila výchovnou poradkyni, další skupina by projevila svoji iniciativu (bez pomoci jiných) a vyřešila vy problém se šikanou sama.

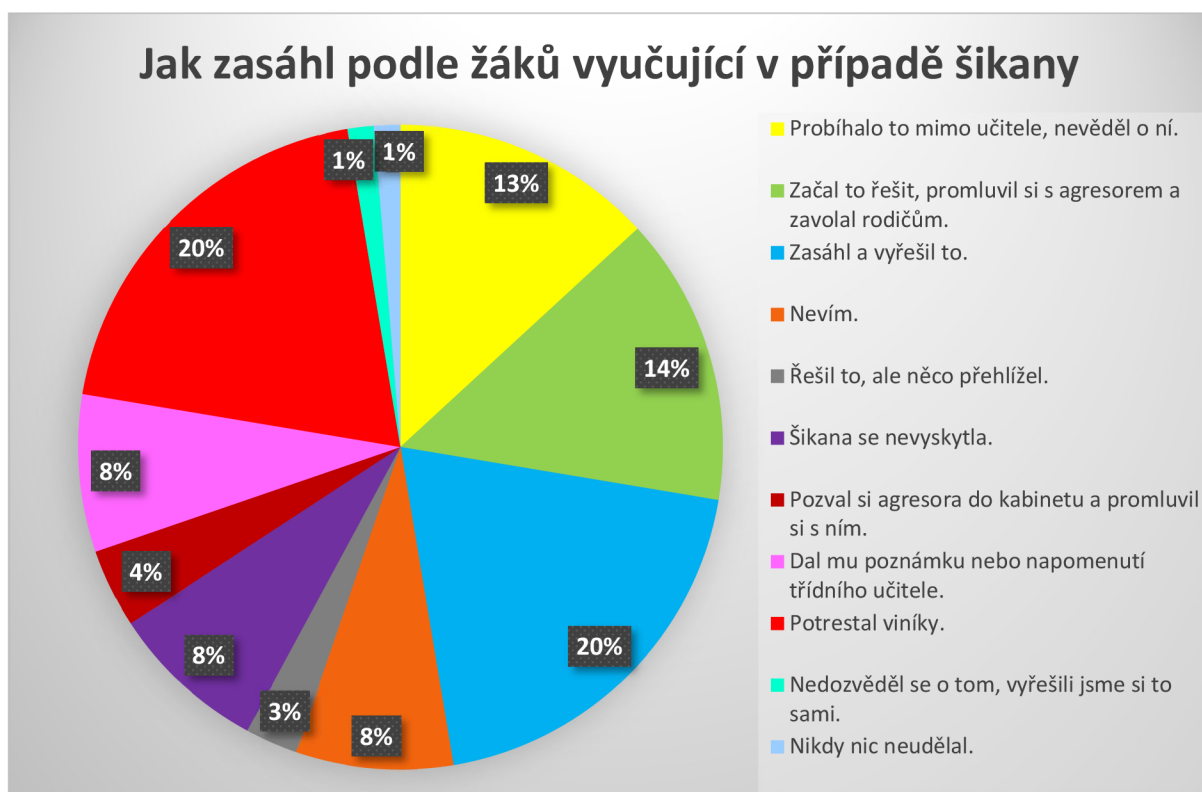
Tabulka 25 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 19

19. Pokud se vyučující dozvěděl o šikaně ve třídě, jak zasáhl?	
Odpověď	Počet respondentů
Probíhalo to mimo učitele, nevěděl o ní.	10
Začal to řešit, promluvil si s agresorem a zavolal rodičům.	11
Zasáhl a vyřešil to.	15
Nevím.	6
Řešil to, ale něco přehlížel.	2
Šikana se nevyskytla.	6
Pozval si agresora do kabinetu a promluvil si s ním.	3
Dal mu poznámku nebo napomenutí třídního učitele.	6
Potrestal viníky.	15
Nedozvěděl se o tom, vyřešili jsme si to sami.	1
Nikdy nic neudělal.	1

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁷⁹

¹⁷⁹ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Graf 23 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 25

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁸⁰

Otevřená otázka č. 25 má přiblížit pohled žáků na způsob řešení šikany ve třídě. Nejvíce zastoupeny (20 %) jsou dvě skupiny, které se shodnou na skutečnosti, že vyučující zasáhl a negativní situaci vyřešil, potrestal viníky. 14 % vnímá způsob řešení jako komunikaci školy s rodiči agresora, 13 % je přesvědčeno o skutečnosti, že vyučujícímu probíhala šikana tzv. „za zády“, 8 % žáků nemělo, jak zareagovat, dle názoru této skupiny šikana vůbec ve školním kolektivu neproběhla, stejné zastoupení má názor, že byl viník potrestán napomenutím, nebo poznámkou, stejně početně zastoupená skupina o způsobu zásahu vůbec neví. Ve 4 % byla řešena šikana v kabinetu, 3 % je přesvědčena o nedůkladnosti vyšetřování, při kterém pedagog některá fakta přehléžel, 1 % žáků vyřešilo nastalou situaci samo, bez nutnosti intervence pedagogického pracovníka, stejné zastoupení žáků je přesvědčeno, že pedagog nikdy nezasáhl, i když měl.

¹⁸⁰ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Dílčí cíl č. 5 analyzoval chování zástupců školy v případě šikany, a to z pohledu žáků. Pozitivním zjištěním byla skutečnost, že 54 % žáků se o šikaně v obecném smyslu, ale i o způsobech prevence a jejím řešení, dozvěděla právě ze školního prostředí, a to buď přímo od učitelů či výchovných poradců. Tomu odpovídá postoj žáků, pokud by se šikana týkala přímo jejich osoby, zde shodně odpověděly dvě nejpočetnější skupiny (22 %), že by pomoc hledaly u pedagogických pracovníků a u rodičů. Pohled na postup a způsob řešení šikany poukazuje ve většině případů na pozitivní zvládnutí situace ze strany pedagogického pracovníka. 40 % žáků ze své zkušenosti vypovědělo, že třídní učitel při šikaně zasáhl, potrestal viníky a šikanu vyřešil.

Dílčí cíl 6: Zjistit, zda se agresory stávají častěji chlapci než dívky.

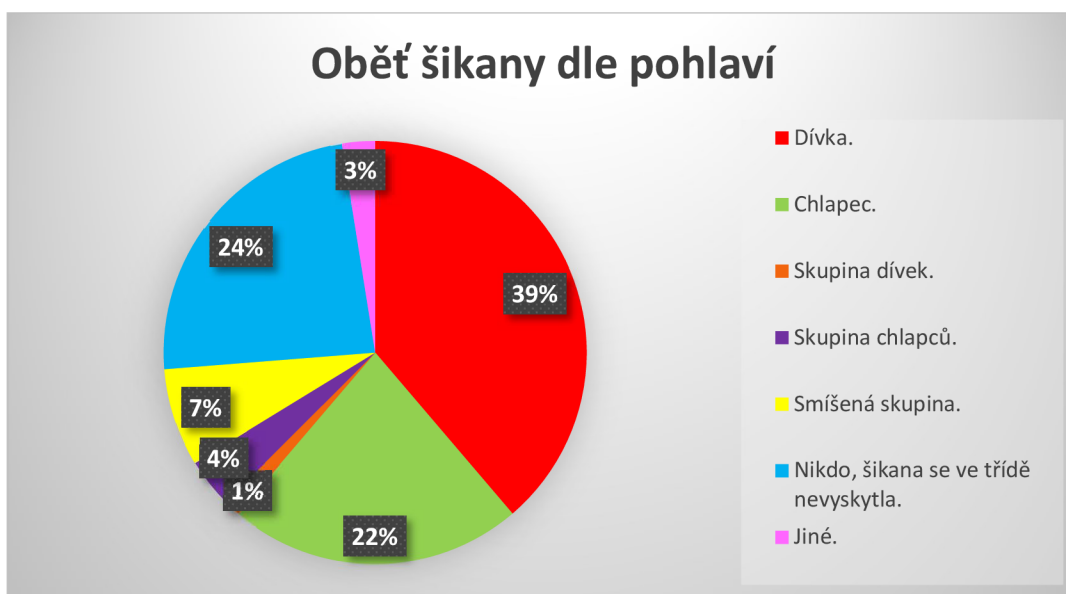
Cíle č. 6 bude dosaženo prostřednictvím uzavřených otázek č. 16 a č. 17, která jsou doplněny o možnost alternativní odpovědi pod kolonkou tzv. „Jiné“, pod kterou mohou žáci napsat vlastní zkušenost, názor či postoj. Výsledky dotazníkového šetření byly zahrnuty v níže uvedených tabulkách a grafech a zjištění byla vyhodnocena slovně.

Tabulka 26 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 16

16. Kdo se stal obětí šikany ve třídě?	
Odpověď	Počet respondentů
Dívka.	31
Chlapec.	18
Skupina dívek.	1
Skupina chlapců.	3
Smíšená skupina.	6
Nikdo, šikana se ve třídě nevyskytla.	19
Jiné.	2

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁸¹

Graf 24 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 16

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁸²

¹⁸¹ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁸² Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

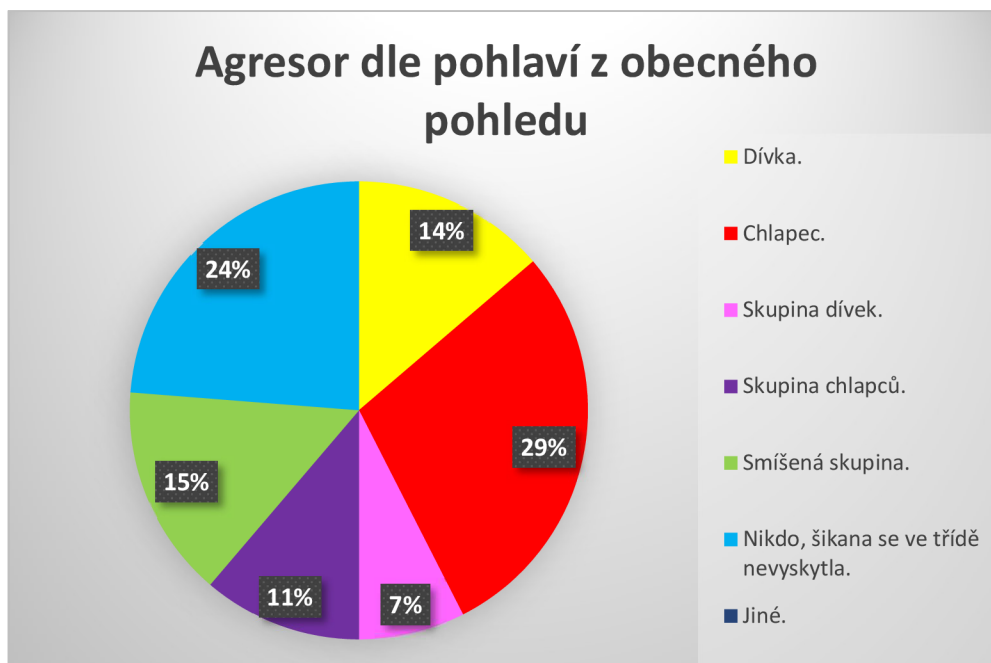
Z šetření vyplývá, že ve 24 % se šikana v kolektivu nevyskytla. Nejčastější obětí šikany (39 %) je samostatná dívka, oproti tomu chlapec (jedinec) se stal obětí v 22 %, následuje se 7 % smíšená skupina dívek a chlapců, skupina chlapců v roli oběti má zastoupení 4 %, 3 % zaujímá smíšená skupina jedinců ze třídy se skupinou z jiných ročníků, 1 % obětí šikany zaujímá skupina dívek.

Tabulka 27 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 17

17. Kdo byl agresorem ve třídě?	
Odpověď	Počet respondentů
Dívka.	11
Chlapec.	23
Skupina dívek.	6
Skupina chlapců.	9
Sdíšená skupina.	12
Nikdo, šikana se ve třídě nevyskytla.	19
Jiné.	0

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁸³

Graf 25 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 17

Zdroj: Autor práce, 2023 (vlastní šetření)¹⁸⁴

¹⁸³ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

¹⁸⁴ Autor práce, 2023 (vlastní šetření)

Nejčastějším agresorem z obecného pohledu třídního kolektivu je chlapec (29 %), následován v četnosti 15 % smíšenou skupinou. 14 % tvoří dívka – agresor, skupina chlapců v roli agresorů je zastoupena 11 %, skupina dívek tyranizuje spolužáky v 7 % případů. 24 % respondentů je přesvědčeno, že se šikana ve třídním kolektivu nevyskytuje.

Dílčím cílem č. 6 bylo přiblížení aktérů šikany, osob agresora a oběti, s ohledem na jejich pohlaví. Obětí se dle výzkumu nejčastěji stává dívka jako samostatný jedinec (jednotlivec), a to v 39 % případů. Nejčastějším agresorem je chlapec – jedinec, a to v četnosti 29 %.

11.2 Analýza dokumentů vybrané školy

Vybraná základní škola poskytuje vzdělávání žákům od 1. do 9. třídy (v každém ročníku je jedna nebo dvě třídy). Základní škola se nachází v Chráněné krajinné oblasti Brdy, proto její snahy směřují k tvorbě pozitivního vztahu k přírodě, je tedy zaměřena především na ekologickou výchovu a vztahu k přírodě. Škola poskytuje dostatečné zázemí pro výuku předmětů jako jsou chemie, přírodopis, fyzika či informační a komunikační technika. Vyučuje zde a působí kvalifikovaný sbor složený z pedagogů, asistentů pedagogů či vychovatelek školní družiny. Někteří pedagogové disponují kvalifikací výchovného poradce, školního metodika prevence, logopeda nebo speciálního pedagoga. Základní školu v současnosti navštěvuje 90 % žáků české národnosti a 10 % žáků romské národnosti či příslušníků jiné menšiny (především ukrajinské), kterým je poskytnuta kvalitní výuka českého jazyka, potřebná pro dostatečné začlenění do majoritní skupiny žáků. Nejčastějšími formami rizikového chování u žáků vybrané základní školy jsou záškoláctví, mírné formy šikany vč. kyberšikany, ale také občasná krádeže.¹⁸⁵

11.2.1 Krizový plán

Vybraná škola, ve které byl prováděn výzkum dané problematiky, disponuje KP který je vypracován podle metodických pokynů MŠMT a MPP. „*Krizový plán školy je sestaven na základě charakteristik a doporučených postupů při řešení sociálně patologických jevů, které se mohou na základní škole objevit. Cílem krizového plánu je stanovit závazný postup pro všechny pracovníky školy v případech podezření či výskytu sociálně patologických jevů mezi žáky.*“¹⁸⁶

S KP jsou obeznámeni pedagogové i jiní zaměstnanci školského zařízení, rodiče i žáci. Pedagogičtí pracovníci mají věnovat při výuce i mimo ni zvýšenou pozornost změnám v chování nebo prospěchu u žáků. Pokud dojde k výrazným výkyvům, učitelé vezmou jedince do bezpečného prostředí a promluví si s ním o možných příčinách těchto změn. O důvodech informují též třídního učitele, který je povinen informaci předat zákonným zástupcům žáka.

¹⁸⁵ ZŠ a MŠ Jince: *Minimální preventivní program ZŠ a MŠ Jince*. [online]. [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.zsjince.cz/skolske-poradenske-pracoviste/>

¹⁸⁶ Tamtéž.

Pokud se změny projeví v celém kolektivu, je zapotřebí informovat metodika prevence. Při výskytu podezřelých změn v chování nebo prospěchu je poskytnut prostor k vyjádření také rodičům žáků (vysvětlení hodnocení jejich dětí).¹⁸⁷

KP definuje pojem šikana a obsahuje také doporučení, jak při jejím výskytu postupovat. V doporučení je šikana označena jako: „ ... *jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.*“¹⁸⁸

Dále obsahuje výčet těchto škodlivých aktivit, tzn. jakým způsobem může probíhat její fyzická, slovní, psychická, sexuální, kybernetická forma, definuje také tzv. formu nepřímou (zastřenou).

Zastřené znaky šikany dle KP jsou mj. tyto:

1. Žák tráví přestávky osamocen, nemá žádného společníka, je odtahitý.
2. V rámci kolektivních aktivit bývá ponechán mezi nevybranými žáky.
3. Projev před třídním kolektivem je bázlivý, rozpačitý a nesmělý.
4. Osobní věci jeví známky poškození, jejich stav není schopen ani ochoten nijak zdůvodnit.
5. Žák je často nepřítomen, absenci školní docházky vysvětluje nevěrohodně.
6. Má jakékoli vnější zjevné známky fyzického násilí, které nedokáže vysvětlit.

Nezaměnitelné znaky přímé šikany dle KP zahrnují například:

1. Slovní napadání a nadávky, nevhodné označení žáka a obdobné ponižující ataky.
2. Kritika a nepřátelské vymezování se proti žákovi dehonestujícím způsobem.
3. Rozkazy ze strany spolužáků či donucení žáka k vydání finančního, nebo materiálního plnění ve prospěch agresorů aj.¹⁸⁹

¹⁸⁷ ZŠ a MŠ Jince: *Minimální preventivní program ZŠ a MŠ Jince*. [online]. [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.zsjince.cz/skolske-poradenske-pracoviste/>

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž.

KP popisuje také způsob, jak předcházet šikaně, tedy aplikaci primární prevence. „Základem prevence je Školní vzdělávací program „Trilobit“ a minimální preventivní program, který podporuje pozitivní vzájemné vztahy mezi žáky a učiteli a usiluje o vytváření bezpečného školního prostředí.“¹⁹⁰ Z toho vyplývá, že učitelé žáky vedou k získávání základních hodnot sociálních vztahů a v úctě k druhým osobám. Dále vlastním příkladem pedagogově předchází šikaně, a to tím, že věnují pozornost ve třídách i mimo ně a zaznamenávají společenskou atmosféru, reagují na negativní změny. Metodik prevence, působící na této škole, organizuje akce, které mají za úkol předcházet negativním jevům vč. rasové nesnášenlivosti. Vyučující i zákonní zástupci se mohou při zjištění šikany řídit danými (nastavenými) pokyny.¹⁹¹

1. Pokud rodiče pojmou podezření, že je jejich dítě šikanováno, o skutečnosti informují učitele, nebo jiného zástupce školského zařízení, při jehož pedagogickém působení k negativnímu jevu dochází. Zástupce školy zahájí šetření obratem v přímé kooperaci s metodikem prevence. Jako účastníky tohoto řízení je vhodné přizvat výchovného poradce i ředitele školy. Rodiče se v případě nespokojenosti s metodikou a postupem vyšetřování mohou obrátit i na instituce, působící mimo půdu školy např. na Českou školní inspekci, nebo Policii ČR.
2. V případě, že se vyučující setká s nevhodným chováním ve školním prostředí, sám zahájí vyšetřování a jedná v souladu s opatřeními, která jsou uvedena v prvním bodě. Pokud dojde k prokázání šikany, informuje ředitele školy, který se následně podílí na vyšetřování. Nesmí také opomenout informovat rodiče účastníků šikany (také v případě, že se šikana neprokáže).¹⁹²

V neposlední řadě je možné se v KP seznámit s postupy při vyšetřování šikany. Při prvních známkách musí vyučující zvládnout dobře odhadnout její míru závažnosti a konkrétní druh šikany. Poté si v bezpečném prostředí promluvit se zúčastněnými, nalézt svědky, zahájit dialog, při kterém nesmí dojít k setkání aktérů, také zajistit ochranu oběti. Důležité je informovat rodiče všech zúčastněných a dále preventivně působit na celé třídní společenství, aby k patologickým projevům již nedocházelo.

¹⁹⁰ ZŠ a MŠ Jince: *Minimální preventivní program ZŠ a MŠ Jince*. [online]. [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.zsjince.cz/skolske-poradenske-pracoviste/>

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

Vyšetřování pokročilé šikany zahrnuje na prvním místě bezprostřední ochranu oběti, spolupráci pedagogů a nastavení dalších kroků s cílem zabránit spolupráci agresorů. Dále je nutné zahájit šetření, rozhovory se všemi aktéry (odděleně, v bezpečném prostředí), informovat rodiče či jiné zástupce, kooperovat s třídním kolektivem. Pokud se jedná o rozvinutou formu šikany, je vhodné využít pomoci od externích odborníků, kteří po zhodnocení problému zahájí intervenci.¹⁹³

Kyberšikana je v KP vymezena: „ ... jako zneužití ICT, zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně ohrozit, ublížit mu. Zejména se jedná o útoky pomocí e-mailů, SMS zpráv, vyvěšování urážlivých a nepravdivých materiálů na internetové stránky.“¹⁹⁴

V KP je obsažen výčet kroků, kterými je třeba se řídit při zjištění výskytu kyberšikany.

1. Pedagog co nejpečlivěji prošetří domněnky a informace.
2. Pedagog informuje oběť o způsobu komunikace s agresorem (přerušení styku).
3. Pedagog se postará o zajištění všech důkazů o kyberšikaně (obrazové, zvukové nebo jiné záznamy).
4. Pedagog seznámí agresora s protiprávností jeho činnosti, požádá o okamžité ukončení tohoto jednání.
5. Pedagog zamezí (zakáže) přístup k další činnosti agresora (např. zablokováním virtuálního profilu či odpojením ICT techniky apod.).
6. Pedagog neprodleně kontaktuje zákonné zástupce aktérů.
7. Zástupci školy jsou povinni, pokud vyhodnotí případ jako zvlášť závažný, kontaktovat instituce k tomu příslušné (OSPOD, Policie ČR).

11.2.2 Minimální preventivní program

MPP konkrétní základní školy stanovuje dlouhodobé a krátkodobé cíle, kterých chce prostřednictvím pedagogů a dalších zaměstnanců školy u žáků dosáhnout.

¹⁹³ ZŠ a MŠ Jince: *Minimální preventivní program ZŠ a MŠ Jince*. [online]. [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.zsjince.cz/skolske-poradenske-pracoviste/>

¹⁹⁴ Tamtéž.

Krátkodobé cíle pro školní rok 2022/2023 si stanovují například: „ ... využít nabídky preventivních programů prevence rizikového chování dětí při používání ICT techniky, vstup do aplikací, sociálních sítí a využívání internetu a dalších rizikových jevů, aktivní spolupráce preventivního poradenského týmu, seznamovat pedagogy s kompetencemi v oblasti rizikových jevů.“¹⁹⁵

Mezi dlouhodobé cíle řadí například:

- Utvářet zdravé a bezpečné prostředí pro žáky i zaměstnance školy.
- Rozvíjet u žáků společenské dovednosti, tzn. schopnost společné spolupráce, komunikace, diskuse, ale také umění samostatně komunikovat.
- Uskutečňovat opatření, která mají za úkol předcházet rizikovým formám chování, kterými jsou šikana, kyberšikana, záškoláctví či krádeže.
- Prevence projevů rasismu, především naučit žáky vzájemnému respektu, porozumění a toleranci k jedincům, pocházejícím z odlišných zemí aj.

Na prvním stupni této základní školy má primární prevenci na starost třídní učitel, s nímž se žáci prostřednictvím vyučovaných předmětů, kterými jsou především přírodověda, vlastivěda nebo prvouka, seznamují. Učitel využívá metody výuky, realizuje samostatnou i skupinovou práci, využívá dramatickou výchovu, materiály či média z oblasti primární prevence. Na druhém stupni se žáci seznamují s prevencí prostřednictvím dalších vyučovaných předmětů, jedná se zejména o předměty přírodopis, dějepis, chemie, rodinná výchova či český jazyk. Vyučující také využívá nejrůznější metody, např. výklad, individuální a skupinové práce, besedy a přednášky.

O preventivním programu jsou informováni všichni pedagogičtí pracovníci, rodiče v rámci třídních schůzek, žáci ve vyučovaných předmětech či při třídnických hodinách, informace mohou získat také běžní občané na webových stránkách školy.¹⁹⁶ MPP této základní školy obsahuje také aktivity pro učitele, které jsou zaměřeny na primární prevenci rizikových jevů vyskytujících se na školách. Jsou jim nabídnuty webináře, zabývající se problematikou šikany a kyberšikany, návykovými látkami, násilím v rodině, extremismem, rasismem či xenofobií ve školním prostředí aj.

¹⁹⁵ ZŠ a MŠ Jince: *Minimální preventivní program ZŠ a MŠ Jince*. [online]. [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.zsjince.cz/skolske-poradenske-pracoviste/>

¹⁹⁶ Tamtéž.

MPP také nabízí specifické aktivity primární prevence pro žáky základní školy. Žáci se mohou účastnit např. filmu „Zuřivec“ a následné besedy, která je zaměřena na domácí násilí. Pro první stupeň je zajištěn preventivní pořad „Duhová pohádka“. Dále je zde poskytnuta např. spolupráce s Policí ČR na aktuální témata.¹⁹⁷

Obrázek 1 Tematické oblasti rizikových projevů a chování řazené do jednotlivých ročníků

Ročník	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	Celkový počet hodin
Šikana, agresivní projevy	1				1	1	1	1	1	6
Kyberšikana				1	1	1	1	1	1	6
Záškolačství						1	1	1	1	4
Rizikové sporty	1	1	1		1		1	1		6
Rizikové chování v dopravě	1	1	1	1	1			1	1	7
Rasismus, xenofobie					1			1	1	3
Působení sekt a extremistických náboženských směrů						1	1	1	1	4
Rizikové sexuální chování					1	1	1	1		4
Užívání tabáku		1	1		1			1	1	5
Užívání alkoholu		1	1				1	1	1	5
Užívání dalších návykových látek		1			1	1	1	1	1	6
Závislostní chování			1	1	1	1	1	1	1	7
Poruch příjmu potravy								1		1
Kriminální chování							1	1	1	3
Celkový počet hodin na třídu	3	5	5	3	9	7	11	14	11	68

Zdroj: Minimální preventivní program, ZŠ a MŠ Jince (2023)¹⁹⁸

Pro rodiče jsou také vytvořeny aktivity na posílení spolupráce se školou. Rodiče žáků jsou seznámeni s MPP prostřednictvím třídních hodin, individuálních konzultačních hodin třídních učitelů, metodika prevence nebo výchovné poradkyně. Dále je rodičům nabídnuta široká nabídka materiálů, které poskytují informace o sociálně patologických jevech, vyskytujících se na základních školách a doporučení, jak jednat při náznacích negativních projevů.¹⁹⁹

¹⁹⁷ ZŠ a MŠ Jince: *Minimální preventivní program ZŠ a MŠ Jince*. [online]. [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.zsjince.cz/skolske-poradenske-pracoviste/>

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Tamtéž.

12 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Hlavního cíle práce mělo být dosaženo prostřednictvím zodpovězení souboru dílčích cílů a k nim vytvořených hypotéz, podpořených o analýzu dokumentů MPP a KP zkoumané základní školy, doplněných o rozhovor s metodikem prevence.

Dílčí cíl č. 1: Zjistit, jaká forma šikany je nejčastější u žáků druhého stupně.

Dílčího cíle č. 1 bylo dosaženo, z výzkumu jednoznačně vyplývá, že nejrozšířenější formou šikany (30 %), je slovní násilí, jak vyplývá z grafu č. 3 (Nejčastější formy šikany). Tato forma se projevuje především v podobě posměšků, nadávek, napadání a ponižování oběti.

Dílčí cíl č. 2: Zjistit, zda se respondenti setkali se šikanou ve třídním kolektivu.

Dílčího cíle č. 2 bylo dosaženo. Odpovědi na otázku č. 12 (Vyskytla se někdy podle tebe šikana ve vaší třídě?), směřující k identifikaci výskytu šikany ve třídním kolektivu, byly rozebrány v grafu č. 4 (Výskyt šikany ve třídním kolektivu) s následujícím výsledkem. Šikana se ve třídním kolektivu zkoumaného vzorku vyskytla v 66 %, z toho 40 % bylo nezaujatými pozorovateli tohoto jevu, 21 % se identifikovalo jako osoba oběti a 5 % připustilo, že bylo iniciátory šikany (agresory). 3 % respondentů nedokázala zodpovědět, co se kolem nich dělo (nedokázali identifikovat chování jako závadné či nezávadné). K tomuto je třeba doplnit, že 31 % respondentů šikanu úplně vylučuje. Tyto odpovědi jsou v rozporu s výsledky otázky č. 20 (Byl/a jsi někdy sám/a šikanován/a?), rozebrané v grafu č. 6 (Respondent obětí šikany). Žáci se shodují na skutečnosti, že šikana ve třídním kolektivu existuje, ale neshodnou se na její četnosti. Graf č. 6 jasně vymezuje 47 % respondentů, kteří se cítí v roli oběti, proti tomu graf č. 4 vymezuje roli oběti z pohledu třídního kolektivu v míře výskytu pouze 21 %. Dílčího cíle, i přes tyto rozpory, bylo dosaženo. Naším cílem bylo prokázat pouhou přítomnost šikany, bez ohledu na její míru výskytu. Z výzkumu vyplývá, že ve třídním kolektivu se šikana vyskytla.

Dílčí cíl č. 3: Zjistit, zda jsou žáci dostatečně informováni o šikaně.

Dílčího cíle č. 3 bylo dosaženo. Míra informovanosti byla jednoznačně prověřena sadou otázek a zanalyzována prostřednictvím souboru grafů. Z výzkumu vyplývá, že vůdce třídního kolektivu dokázalo určit 39 % dotázaných, jak vyplývá z grafu č. 9 (Výskyt vůdce ve třídním kolektivu). Nejčastějším projevem chování vůdce, které respondenti specifikovali, je dle prvního názoru negativní využívání jeho postavení

k potvrzení moci v kolektivu (13 %), druhý názorový proud přisuzuje vůdci pozitivní vlastnosti, především ochotu pomáhat slabším (13 %), jak vyplývá z grafu č. 10 (Projev vůdce z pohledu třídního kolektivu). 23 % respondentů tyto projevy akceptuje a vůdce poslouchá (dle výsledků grafu č. 11 Chování žáků k vůdci).

Fyzickou šikanu dokáže specifikovat, anebo subjektivně pojmenovat, podle výsledku grafu č. 12 (Představa žáků o fyzické formě šikany) celý třídní kolektiv (100 %). Nejčastější představa o této formě je přímý fyzický útok a bití (53 %). Stejně jako u fyzické formy šikany, je tomu i u šikany psychické. Jak nám ukazuje graf č. 13 (Představa žáků o psychické formě šikany) celý třídní kolektiv dokáže přiblížit a pojmenovat svoji představu o psychické šikaně, nejčastěji se jedná o posměšky (29 %). Pokud se žáci dostanou do role oběti šikany, převažující část (31 %) by informovala rodiče, jak dokazuje graf č. 14 (Jednání žáků v případě role oběti šikany), pouze 19 % by řešilo situaci se zástupci školy. Tento postoj, který zobrazuje převažující absenci důvěry vůči školnímu zařízení, podtrhuje také výsledek grafu č. 15 (Prevence šikany dle názoru žáku), ve kterém 25 % respondentů nemá představu, jak se dá předcházet (vyhnout) šikaně ve škole. Z uvedeného lze usuzovat, že žáci dokáží rozpoznat duševní i fyzickou šikanu, jsou dostatečně informováni o jejich formách a projevech. Informovanost však není dostatečná při vlastním výskytu a v oblasti prevence.

Dílčí cíl č. 4: Zjistit, jaký postoj žáci zaujímají k šikaně.

Dílčího cíle č. 4 bylo dosaženo. Z výzkumu vyplývá, že většina třídního kolektivu vnímá přítomnost agresora negativně, má z něj strach, konkrétně 61 %, jak ukazuje graf č. 18 (Obecný postoj žáků k šikaně). Pokud se jedinec setkal se šikanou, zastal se šikanované oběti v 19 %, 16 % o této zkušenosti informovalo rodiče, stejné zastoupení měla i důvěra vůči kamarádům, kterým se jedinec svěřil (16 %). 15 % sice o šikaně vědělo, ale nemělo sílu či motivaci s touto skutečností cokoli udělat, jak přibližuje graf č. 19 (Osobní postoj žáka při výskytu šikany). Pohled žáka na přístup kolektivu k šikaně dokládá graf č. 20 (Chování žáků při výskytu šikany), který vymezuje 23 % kolektivu, jako skupinu, která o šikaně věděla, ale oběti nepomohla. Souhrnem lze říci, že převažující část třídního kolektivu se necítí v přítomnosti agresora dobře, pouze minoritní část by oběti pomohla či vyhledala pomoc.

Dílčí cíl č. 5: Zjistit, jakým způsobem škola předchází šikaně.

Dílčího cíle č. 5 bylo dosaženo za kombinace výsledků výzkumu spolu s analýzou dokumentů KP a MPP ZŠ a MŠ Jince.

Z dotazníkového šetření (graf č. 21 Zdroj informovanosti žáků o šikaně) vyplývá, že z 54 % jsou žáci poučeni o šikaně ze školního prostředí. Graf č. 22 (Na koho by se v případě šikany žáci obrátili) poukazuje na zastoupení skupiny žáků, která by se obrátila v případě šikany na zástupce školy, a to v četnosti pouze 22 % (na osobu třídního učitele). Ostatní respondenti by volili různorodou pomoc mimo školu. 22 % označilo rodiče, 15 % označilo jako důvěrníka Linku bezpečí, z čehož vyplývá, že žáci byli informováni o tomto způsobu pomoci. Osobní zkušenost se způsobem řešení šikany na půdě školy zobrazuje graf č. 23 (Jak zasáhl podle žáků vyučující v případě šikany). Z uvedeného vyplývá, že žáci mají rozdílný subjektivní pohled na způsob řešení šikany ze strany pedagogického pracovníka, který je ale z obecného hlediska zástupný, pouze rozdílně žáky nazvaný. Vyučující pozitivně zasáhl a vyřešil situaci souhrnem v 66 % případů.

Analýza dokumentů přiblížila způsob osvěty a prevence. KP připravuje pedagogy školy na krizové situace, především učí rozpoznávat rizikové chování, vč. jejich přímých a nepřímých znaků, dále stanovuje postup pedagogů při vyšetřování šikany v různých stádiích. MPP se snaží vytvářet pozitivní prostředí stanovením krátkodobých a dlouhodobých cílů (učí děti, jak spolu komunikovat, předchází rizikovým projevům). MPP zahrnuje také vzdělávací aktivity pro učitele, rodiče i žáky.

Škola realizuje soubor preventivních opatření, uvedených v KP a MPP, což dokazuje i výsledek dotazníkového šetření. Většina žáků je o šikaně poučena ze školního prostředí, pouze v tuto instituci nemá dostatečnou důvěru, přesto, že má pozitivní zkušenost s vyšetřováním a řešením šikany ze strany vyučujícího.

Dílčí cíl č. 6: Zjistit, zda se agresory stávají častěji dívky než chlapci.

K dosažení tohoto cíle byly použity odpovědi na otázku č. 17 (Kdo byl agresorem ve třídě?), které byly zanalyzovány v grafu č. 25 (Agresor dle pohlaví z obecného pohledu), výsledky zobrazují obecný postoj třídního kolektivu, bez ohledu na skutečnost, jakou roli žáci v procesu šikany zastávali. Z výsledků je zřejmé, že nejvíce genderově zastoupeným agresorem – jedincem, z obecného pohledu, je chlapec (29 %), následuje smíšená skupina (chlapci a děvčata) v 15 % zastoupení. Dívka, coby individuální osoba, je vymezena kolektivem jako agresor ve 14 %.

Tyto skutečnosti jsou v rozporu s výsledky šetření, zobrazenými v grafu č. 7 (odpověď na otázku č. 21), který přibližuje subjektivní pohled oběti, a vymezuje z jejího pohledu jako nejrozšířenějšího agresora dívku v zastoupení 12 %. Agresor – chlapec je zastoupen v tomto šetření 11 %, a to dle sdělení oběti. Z uvedeného vyplývá, že se názor aktéra šikany (oběti) a většinový názor třídy liší, z pohledu oběti se agresory stávají častěji dívky, z pohledu třídního kolektivu se agresory stávají častěji chlapci.

Hypotéza č. 1: Respondenti mají zkušenost se šikanou ve třídě.

Tato hypotéza byla potvrzena. Žáci se ve třídním kolektivu se šikanou setkali ať v roli agresora, oběti, anebo diváka a dokáží její projevy rozpoznat.

Hypotéza č. 2: Respondenti nevědí, co je psychická šikana.

Tato hypotéza byla vyvrácena. Každý žák má představu o tom, co by ze svého subjektivního pohledu zařadil pod pojem psychická šikana. Žáci ji dokáží vymezit jako jakékoli chování, které je ostatními vnímáno jako negativní, nepříjemné, obtěžující.

Hypotéza č. 3: Respondenti považují šikanu za nevinnou legraci.

Tato hypotéza byla vyvrácena. Respondenti (třídní kolektiv) vnímají ve své většině šikanu jako negativní projev jedince či skupiny jedinců, v jejichž přítomnosti se necítí dobře a jejich společnost tedy nevyhledávají. Pouze malá skupina respondentů vnímá šikanu jako „neškodné škádlení“ (legraci).

Hypotéza č. 4: Šikana je častější u děvčat.

Tato hypotéza byla vyvrácena. Z obecného pohledu třídního kolektivu, se stává nejčastějším agresorem chlapec (29 %). Ze subjektivního pohledu oběti se stává agresorem častěji dívka (12 %). Z uvedeného vyplývá, že hypotéza nebyla jednoznačně potvrzena, její vyvrácení podporuje podíl respondentů, kteří ve výsledku označili ve větší míře jako agresora chlapce.

Součástí výzkumu mělo být i zodpovězení sady otázek metodikem prevence, nebo výchovným poradcem zkoumané základní školy. Tento postup byl zástupci školy přislíben, bohužel z důvodu časové vytíženosti, nebyl schopen zástupce školy relevantní informace (odpovědi) poskytnout.

Hlavní cíl: Analyzovat problematiku šikany na vybrané základní škole.

Hlavní cíl byl naplněn prostřednictvím dílčích cílů, vycházejících z dotazníkového šetření, hypotéz a z analýzy dokumentů. Ze souboru těchto informací jasně vyplývá, že se žáci v převážné většině se šikanou ve své třídě setkali, dokáží její znaky rozpoznat, a to fyzické i psychické, bohužel tento proces nedokáží uceleně uchopit, pracovat s ním.

Významným ukazatelem je nízká důvěra žáků ve školní systém, která se projevuje v malém zastoupení jedinců, kteří by oslovili při problémech ve třídním kolektivu svého vyučujícího či jiného zástupce školy, přesto že většinový kolektiv má kladnou zkušenost s potrestáním agresora ze strany pedagogů. Žáci také nedisponují přesnými instrukcemi, jak v případě šikany postupovat, což se jasně projevilo v roztržitém názoru, ale také v nejasném postoji jednotlivých žáků k šikaně. Pětina kolektivu nemá o tento negativní jev zájem, tváří se jako by neexistoval.

Dokumenty školy (MPP i KP) jsou jasně a srozumitelně sestaveny, poskytují přesné instrukce a postupy při výskytu, řešení i nápravě sociálně patologických jevů, z výzkumu však vyplývá, že nebyly zcela implementovány do systému fungování zkoumané základní školy.

Vlastní přínos této práce vychází z výsledků výzkumu, které jasně ukázaly na nedostatečné naplnění cílů KP a MPP zkoumané základní školy, kdy zjevně došlo při zavádění postupů k neefektivnímu využití metodiky v praxi. Šikana na této škole je stále velice aktuální a její výskyt je ve výzkumném vzorku nadprůměrný. Níže uvedený navrhovaný výčet opatření by měl stávající stav zmírnit.

Návrh opatření:

- Motivace ke zvýšení důvěry v třídního učitele např. zavedením „třídnických“ hodin, ve kterých budou řešena pouze interní aktuální témata, která trápí jednotlivce, nebo skupiny žáků ve třídě s tím, že informace nebudou zveřejňovány mimo třídní kolektiv. Tímto dojde i k vyloučení „školního kabinetu“, což by místa setkávání, které žáci mnohdy vnímají jako negativního prostředí. K takto zavedeným setkáním může sloužit místnost školní třídy, ale také jiné (přívětivější) prostory školy (např. knihovna apod.).

- Zefektivnění předávání informací mezi žáky a pedagogy např. zřízením „schránky důvěry“, která by měla poskytovat anonymitu a bezpečný prostor nejen pro oběť šikany, ale také pro svědky, kteří nemají odvahu vystoupit proti tomuto jednání osobně a přímo. Zde je nutné zohlednit neutralitu místa tak, aby osoba, která informaci poskytuje, byla dostatečně ochráněna. Nabízí se např. schránka, zabudovaná přímo ve dveřích kabinetu výchovného poradce či metodika prevence. S takovým typem schránky nebude možná, ze strany žáků, žádná manipulace, nedojde ke ztrátě informace „cestou“ a bude doručena „přímo“.
- Navýšení časového fondu Tematické oblasti MPP. Jak vyplývá z obrázku č. 1 (Tematické oblasti rizikových projevů a chování řazené do jednotlivých ročníků) není časová kapacita tématu „Šikana, agresivní projevy“ dostatečná. Objem hodin, věnovaných tomuto okruhu, by měl být navýšen rovnoměrně, a to napříč všemi ročníky, nejen vložen do ročníků rizikových, tak jak je tomu nyní.
- Zavedení stmelovacích aktivit. Na počátku školního roku je vhodné zavést v každém ročníku několikadenní adaptační kurz, na tuto činnost pak navázat také v průběhu roku jednoduchými společnými aktivitami (výlety, společné sportovní a kulturní akce) s cílem sjednotit třídní kolektiv.
- Zavedení tematických dnů. Náplní těchto dnů by byla spolupráce žáků s jedinci ze znevýhodněného prostředí, např. součinnost s jedinci z vyloučených lokalit, spolupráce s dětmi z dětských domovů, společné aktivity se žáky minoritních národností, ale také stmelovací aktivity napříč jednotlivými ročníky základní školy (spolupráce mladších a starších, dívek a chlapců).
- Preventivní a osvětové činnosti. Zintenzivnění spolupráce s Policií ČR, charitativními spolky či obdobnými právníckými osobami, zabývajícími se preventivní činností a zavedení pravidelných přednášek na téma šikany. Tato aktivita může být doplněna o plakáty či letáky, které budou mít děti každý den na očích na nástěnkách ve třídě či na chodbách.
- Zkvalitnění komunikace a zintenzivnění předávání informací rodičům. Ve zkoumané škole, vzhledem k její velikosti a vesnickému typu, je možné zavést pravidelné individuální setkávání s rodiči žáků i mimo naplánované třídní schůzky tak, aby bylo možné zachovat anonymitu, a přitom zefektivnit informační tok mezi školou a rodiči.

ZÁVĚR

Šikana patří v současnosti stále k aktuálním tématům, kterým je třeba věnovat zvýšenou pozornost. Základem je rozlišení druhů chování na neškodné škádlení (teasing) a chování škodlivé (šikana), vhodné je také umět rozpoznat typy agresivity, které se často mezi dětmi objevují. Školní prostředí významným způsobem formuje osobnost jedince, proto je vhodné věnovat pozornost změnám osobnosti při jeho dospívání, ve kterém dochází nejen ke změnám fyziognomickým, ale také mentálním. V tomto období jsou jedinci velice zranitelní a mohou snadno podlehnout tlaku okolí. Agresorem se žák může stát vlivem vrozených dispozic, nesprávných výchovných metod, ale také identifikací s osobou agresora, nebo snahou naplnit očekávání svého okolí (třídního kolektivu).

Šikana může být agresorem aplikována buď ve fyzické formě, anebo formě psychické, oba typy se mohou také v rámci této negativní činnosti vzájemně doplňovat. V současné době je alarmujícím typem kyberšikana, využívání sociálních sítí nebo ICT techniky k dehonestaci jedince či celé skupiny. Je tomu tak především z pohledu anonymity, agresor neřeší nátlak na oběť „tváří v tvář“, ale prostřednictvím virtuálního světa a má tak subjektivní pocit větší moci a nezranitelnosti. Oběti šikany si její následky mohou nést dlouhodobě, někdy i celoživotně. Prvořadým úkolem školského zařízení by proto mělo být šikaně předcházet formou preventivních opatření, pokud však již k tomuto jevu došlo, je třeba mít nastavený systém vyšetřování pachatele a ochrany oběti vč. efektivních způsobů komunikace s aktéry, rodinnými příslušníky případně Policií ČR.

Praktická část bakalářské práce se zabývala šikanou ve vybrané základní škole prostřednictvím dotazníkového šetření, doplněného o analýzu preventivních materiálů. Z výzkumu vyplývá, že se šikana ve třídním kolektivu žáků 2. stupně vyskytla, jako nejrozšířenější forma bylo označeno slovní násilí. Z obecného pohledu má představu o fyzické i psychické formě šikany celý třídní kolektiv, tento jev většina dotazovaných vnímá jako negativní a v přítomnosti agresora se necítí dobře. Informovanost na nižší úrovni byla nalezena v oblasti prevence, část respondentů neví, jak by se v případě setkání se šikanou zachovala, nemá též důvěru ve školské zařízení a šikanu by řešila mimo školu.

Z tohoto důvodu navrhla autorka práce, v rámci vlastního přínosu, soubor opatření s cílem zvýšit důvěru ve školu a její zástupce, zefektivnit informační tok mezi vyučujícími a žáky (rodiči), zavést tematické dny, navýšit časový fond stmelovacích, osvětových a preventivních aktivit tak, aby se žáci ve škole cítili dobře a bezpečně.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BĚLÍK, V., S. HOFERKOVÁ A B. KRAUS et al. *Slovník sociální patologie*. 1.vyd. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0599-1.
- ČAPEK, R. *Pedagogika: odměny a tresty ve školní praxi*. 2., přepracované vydání. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-246-4639-5.
- ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4577-0.
- DOČKAL, D. et al. *Dítě v síti: manuál pro rodiče a učitele, kteří chtějí rozumět digitálnímu světu mladé generace*. Mladá fronta, a.s., 2019. ISBN 978-80-204-5377-8.
- DVOŘÁČKOVÁ, V., D. HOCHMANOVÁ a D. TRČKOVÁ. *Anglická terminologie pro učitele: Praktický průvodce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2021. ISBN 978-80-271-2470-1.
- FISHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.
- HELUS, Z. *Úvod do psychologie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-247-0095-8.
- HLAĎO, P. *Profesní orientace adolescentů: pohledy z teorii a výzkumů*. 1. vyd. Brno: Konvoj, 2012. ISBN 978-80-7302-164-1.
- JANDOUREK, J. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2.
- JANOŠOVÁ, P., L. KOLLEROVÁ a K. ZÁBRODSKÁ et al. *Psychologie školní šikany*. 1. vyd. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-2992-3.
- JEDLIČKA, R., J. KOŤA a J. SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. 1.vyd. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-2164-9.
- KOLÁŘ, M. *Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úrovně: studijní text pro frekventanty základního výcvikového kurzu*. Národní institut pro další vzdělávání, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 2016. ISBN 978-80-86956-93-0.
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
- KOPECKÁ, I. *Psychologie 1. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1.vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3875-8.
- KOPECKÁ, I. *Psychologie 3. díl: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-3877-2.
- KNOTOVÁ, D. et al. *Školní poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2.

KREJČOVÁ, L. *Pedagogika: psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. 1.vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3474-3.

KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-945-3.

LANGMEIER, J. a D., KREJČÍKOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-1284-9.

LÁTALOVÁ, K. *Agresivita v psychiatrii*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-8549-3.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6.

MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0.

NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. ISBN 80-7251-033-9.

PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. 1. vyd., Praha: Grada, 2012, s. 129. ISBN 978-80-247-4033-1.

PROCHÁZKA R. et al. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada. ISBN. 978-80-247-4451-3.

ŘÍČAN, P. a P., JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

SCHEEROVÁ, L. in *Sborník studií – děti a jejich problémy III – vrstevnické vztahy*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2010, s. 95. ISBN 978-80-254-6840-1.

ŠAFRÁNKOVÁ, D. *Pedagogika*. 2., aktualizované a rozšířené vydání, Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-247-5511-3.

VÁGNEROVÁ, M. a L., LISÁ. *Vývojová psychologie dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0337-4.

VÝROST, J a I., SLAMĚNÍK. et al. *Sociální psychologie*. 2. vydání, Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

MATTHEWS, E a J. MATTHEWS. *Stop the bullying!* Australia: Seashell Publishers, 2011, ISBN 978-0-9872057-2-8.

Seznam použitých internetových zdrojů

MARTÍNEK, Z. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí.* [online]. [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>

MŠMT: VESELÁ, M. a K., POSPÍŠILOVÁ. *Spolupráce školy s policií a orgány sociálně-právní ochrany dětí při řešení školní šikany – Společně k bezpečí.* [online]. [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/30-minimalizace-sikany/ke-stazeni>

PČR – KŘP Karlovarského kraje. *Prevence – kyberšikana.* [online]. [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/prevence-kybersikana.aspx>

ZŠ a MŠ Jince: *Minimální preventivní program ZŠ a MŠ Jince.* [online]. [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.zsjince.cz/skolske-poradenske-pracoviste/>

SEZNAM ZKRATEK

ADHD – attention deficit hyperactivity disorder – porucha pozornosti s hyperaktivitou

ICT – informační a komunikační technologie

IQ – inteligenční kvocient

KP – krizový plán

MPP – minimální preventivní program

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PTSP – posttraumatická stresová porucha

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1 Tematické oblasti rizikových projevů a chování řazené do jednotlivých ročníků..... 82

Seznam grafů

Graf 1 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 10.....	42
Graf 2 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 11.....	43
Graf 3 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 13.....	44
Graf 4 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 12.....	46
Graf 5 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 18.....	47
Graf 6 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 20.....	48
Graf 7 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 21.....	49

Graf 8 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 22	50
Graf 9 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 5	52
Graf 10 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 6 a	54
Graf 11 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 6 b	56
Graf 12 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 7 a	57
Graf 13 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 7 b	58
Graf 14 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 23	59
Graf 15 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 24	61
Graf 16 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 3	63
Graf 17 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 4	64
Graf 18 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 8	65
Graf 19 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 14	66
Graf 20 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 15	67
Graf 21 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 9	69
Graf 22 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 25	70
Graf 23 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 25	72
Graf 24 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 16	74
Graf 25 Výsledek dotazníkového šetření – otázka č. 17	75

Seznam tabulek

Tabulka 1 Identifikace zkoumaného vzorku	40
Tabulka 2 Soubor dílčích cílů, hypotéz a dotazníkových otázek	41
Tabulka 3 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 10	42
Tabulka 4 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 11	43
Tabulka 5 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 13	44
Tabulka 6 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 12	46
Tabulka 7 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 18	47
Tabulka 8 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 20	48
Tabulka 9 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 21	49
Tabulka 10 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 22	50
Tabulka 11 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 5	52
Tabulka 12 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 6 a	53
Tabulka 13 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 6 b	55
Tabulka 14 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 7 a	57
Tabulka 15 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 7 b	58
Tabulka 16 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 23	59
Tabulka 17 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 24	60
Tabulka 18 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 3	63
Tabulka 19 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 4	64
Tabulka 20 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 8	65
Tabulka 21 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 14	66
Tabulka 22 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 15	67
Tabulka 23 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 9	69
Tabulka 24 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 25	70
Tabulka 25 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 19	71
Tabulka 26 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 16	74
Tabulka 27 Výsledky dotazníkového šetření – otázka č. 17	75

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Anonymní dotazník pro žáky 2. stupně	I
Příloha B - Rozhovor s metodikem prevence.....	VII

Příloha A - Anonymní dotazník pro žáky 2. stupně

Vyplněním dotazníku pomůžete ve sběru dat do výzkumné části bakalářské práce. Odpovězte prosím upřímně na všechny otázky, dotazník je anonymní. Dotazník obsahuje dva druhy otázek. U otázek s možností volby (a, b, c, d, e, f), zvolte vždy jednu z nabízených odpovědí, případně doplňte do políčka „jiné“ vlastní odpověď. U druhého typu otázek napište volnou odpověď na vyznačené místo (.....).

Vysvětlení pojmů pro správné porozumění:

Agresor = Ten, který šikanuje.

Oběť = Ten, který je šikanovaný.

Vůdce = Spolužák, ke kterému ostatní vzhlíží, rozhoduje a ovlivňuje dění ve třídě.

1. Pohlaví:
 - a. Chlapec.
 - b. Dívka.
2. Ročník:
 - a. 6.
 - b. 7.
 - c. 8.
 - d. 9.
3. Je podle tebe ve třídě někdo neoblíbený?
 - a. Ano.
 - b. Ne.
4. Pokud ano, jak se k němu spolužáci chovají?
 - a. Nezajímají se o něho.
 - b. Posmívají se mu.
 - c. Berou mu věci.
 - d. Fyzicky ho napadají (např. strkají, bouchají).
 - e. Nikdo takový ve třídě není.
 - f. Jiné

5. Je ve třídě spolužák, který je považovaný za vůdce?
- a. Ano.
 - b. Ne.
6. Pokud ano:
- a. Jak se tento vůdce projevuje?
.....
.....
 - b. Jak se k vůdci chovají ostatní?
.....
.....
7. Co si představíš pod pojmem:
- a. fyzická šikana?
.....
.....
 - b. psychická šikana?
.....
.....
8. Jak vnímáš šikanu?
- a. Nezajímám se o ni (je mi to jedno).
 - b. Vnímám ji jako „neškodné škádlení“.
 - c. Necítím se dobře v přítomnosti agresora (mám z něj strach).
 - d. Jiné
9. Od koho jsi poučen/a o šikaně?
- a. Ze školy.
 - b. Od rodičů.
 - c. Od Kamarádů.
 - d. Jiné

10. Z jakého důvodu si myslíš, že se žák stane obětí šikany?
- Oběť je nově příchozí spolužák.
 - Oběť nekomunikuje s ostatními (je uzavřená a společnost druhých nevyhledává).
 - Oběť pochází ze špatných sociálních podmínek (např. chudoba).
 - Oběť se odlišuje (např. lépe/hůře se učí apod).
 - Jiné
11. Z jakého důvodu si myslíš, že se agresor rozhodne k šikaně?
- Agresor má nízké sebevědomí a zvyšuje si ho ubližováním druhým.
 - Agresor pochází z problémového rodinného prostředí (např. násilí v rodině).
 - Agresor je znuděný.
 - Agresor se snaží získat vysoké postavení v kolektivu.
 - Jiné
12. Vyskytla se někdy (podle tebe) šikana ve vaší třídě?
- Ano, ale nebyl/a jsem nijak zapojený/á.
 - Ano, byl/a jsem obětí.
 - Ano, byl/a jsem agresorem.
 - Ne, nevyskytla se.
 - Jiné
13. Pokud ve třídě došlo k výskytu šikany, jaká forma to byla?
- Slovní násilí (např. nadávky, posměšky).
 - Fyzické násilí (např. bouchání, strkání).
 - Psychický nátlak (např. ponižování, manipulace).
 - Kradení, ničení nebo manipulace s věcmi.
 - Kybernetická šikana (přes internet).
 - Šikana se ve třídě nevyskytla.
 - Jiné

14. Pokud jsi se setkal/a se šikanou ve třídním kolektivu, jak jsi se zachoval/a?

- a. Řekl/a jsem o tom učiteli, nebo jinému zaměstnanci školy.
- b. Řekl/a jsem o tom rodičům.
- c. Řekl/a jsem o tom kamarádovi.
- d. Zastal/a jsem se oběti.
- e. Nic jsem neudělal/a.
- f. S šikanou jsem se neseťkal/a.
- g. Jiné

15. Jak se ostatní spolužáci zachovali při výskytu šikany?

- a. Spolužáci zavolali učitele nebo jiného zaměstnance školy.
- b. Spolužáci o tom řekli rodičům, a ti upozornili vedení školy.
- c. Spolužáci se zastali oběti.
- d. Spolužáci nepomohli oběti.
- e. Spolužáci se přidali k agresorovi.
- f. Šikana se ve třídě nevyskytla.
- g. Jiné

16. Kdo se stal obětí šikany ve třídě?

- a. Dívka.
- b. Chlapec.
- c. Skupina dívek.
- d. Skupina chlapců.
- e. Smíšená skupina.
- f. Nikdo, šikana se ve třídě nevyskytla.
- g. Jiné

17. Kdo byl agresorem ve třídě?

- a. Dívka.
- b. Chlapec.
- c. Skupina dívek.
- d. Skupina chlapců.

- e. Smíšená skupina.
- f. Nikdo, šikana se ve třídě nevyskytla.
- g. Jiné

18. Kde se šikana odehrávala?

- a. Ve třídě.
- b. Na chodbě.
- c. V šatně.
- d. Na toaletách.
- e. Mimo školu.
- f. Cestou do školy.
- g. Cestou ze školy.
- h. Nikde, šikana se na škole nevyskytla.
- i. Jiné

19. Pokud se vyučující dozvěděl o šikaně ve třídě, jak zasáhl?

.....
.....

20. Byl/a jsi někdy sám/a šikanován/a?

- a. Ano.
- b. Ne.

21. Pokud ano, kdo tě šikanoval?

- a. Dívka ze třídy.
- b. Chlapec ze třídy.
- c. Skupina dívek ze třídy.
- d. Skupina chlapců ze třídy.
- e. Smíšená skupina ze třídy.
- f. Žák z vyššího ročníku.
- g. Žáci z vyššího ročníků.
- h. Žák z nižšího ročníků.

- i. Žáci z nižšího ročníku.
- j. Nebyl/a jsem šikanován/a.
- k. Jiné

22. Kde se šikana odehrávala?

- a. Ve třídě.
- b. Na chodbě.
- c. V šatně.
- d. Na toaletách.
- e. Mimo školu.
- f. Cestou do školy.
- g. Cestou ze školy.
- h. Nikde, nebyl/a jsem šikanován/a.
- i. Jiné

23. Kdybys byl/a šikanován/a, co bys udělal/a?

- a. Řekl/a bych o tom učiteli, nebo jinému zaměstnanci školy.
- b. Řekl/a bych o tom rodičům.
- c. Řekl/a bych o tom kamarádce.
- d. Nechal/a bych si to pro sebe.
- e. Jiné

24. Jak se podle tebe dá vyhnout šikaně ve třídě?

.....
.....

25. V případě šikany víš, na koho ve škole/mimo školu se obrátit?

.....
.....

Příloha B - Rozhovor s metodikem prevence

Zodpovězením otázek významně přispějete svými poznatky do výzkumné části bakalářské práce s názvem: Šikana jako porucha chování u žáků 2. stupně vybrané školy.

1. Jaký sociálně patologický jev nebo jeho prvotní náznaky se nejčastěji vyskytují na vaší základní škole, zejména u žáků druhého stupně?
2. Je stále šikana aktuálním problémem u žáků 2. stupně?
3. Jaká forma šikany je nejčastější a proč?
4. Myslíte si, že dochází k nějakému vývoji šikany v čase (za období Vašeho působení na škole)?
 - 4.1 Jsou agresori vycytralejší a používají jiné metody, než tomu bylo v minulosti?
 - 4.2 Vytvíjí se šikana v závislosti na dospívání agresorů (6. - 9. třída)?
5. Do jaké míry jsou žáci informováni o šikaně a jejích formách?
 - 5.1 Dokáží žáci rozpoznat v chování ostatních projev agrese?
 - 5.2 Vědí žáci, jakým způsobem se zachovat při zpozorování náznaků či při propuknutí projevů šikany?
6. Jaká preventivní opatření škola aplikuje, aby předcházela vzniku šikany?
 - 6.1 Organizuje škola nějaké interní semináře?
 - 6.2 Spolupracuje škola se záchrannými složkami či neziskovými organizacemi apod.?
7. Kdo se stává dle Vaší zkušenosti nejčastěji obětí a proč?
8. Kdo se stává dle Vaší zkušenosti nejčastěji agresorem a z jakého důvodu?
9. Pokud dojde k výskytu šikany v třídním kolektivu, jaké další kroky učitelé a vedení školy uskutečňují?
 - 9.1 Jaké jsou následky pro agresora?
 - 9.2 Jak se postupuje u obětí?
 - 9.3 Jak probíhá komunikace v šikanou postižené třídě?
10. Pokud dojde k opakované šikaně, jak je tento negativní jev řešen?
 - 10.1 Řeší se tento jev pouze interně?
 - 10.2 Obracíte se také na nějaké další instituce?
11. Stal se obětí šikany žák za Vašeho působení učitel či jiný pedagogický/nepedagogický zaměstnanec školy? Jak se v tomto případě postupovalo?

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Aneta Šmejkalová

Obor: Resocializační a penitenciární pedagogika

Forma studia: Prezenční studium

Název práce: Šikana jako porucha chování u žáků 2. stupně vybrané školy

Rok: 2023

Počet stran textu: 82

Celkový počet stran příloh: 7

Počet titulů českých použitých zdrojů: 32

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 4

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dobromila Trpišovská, CSc.